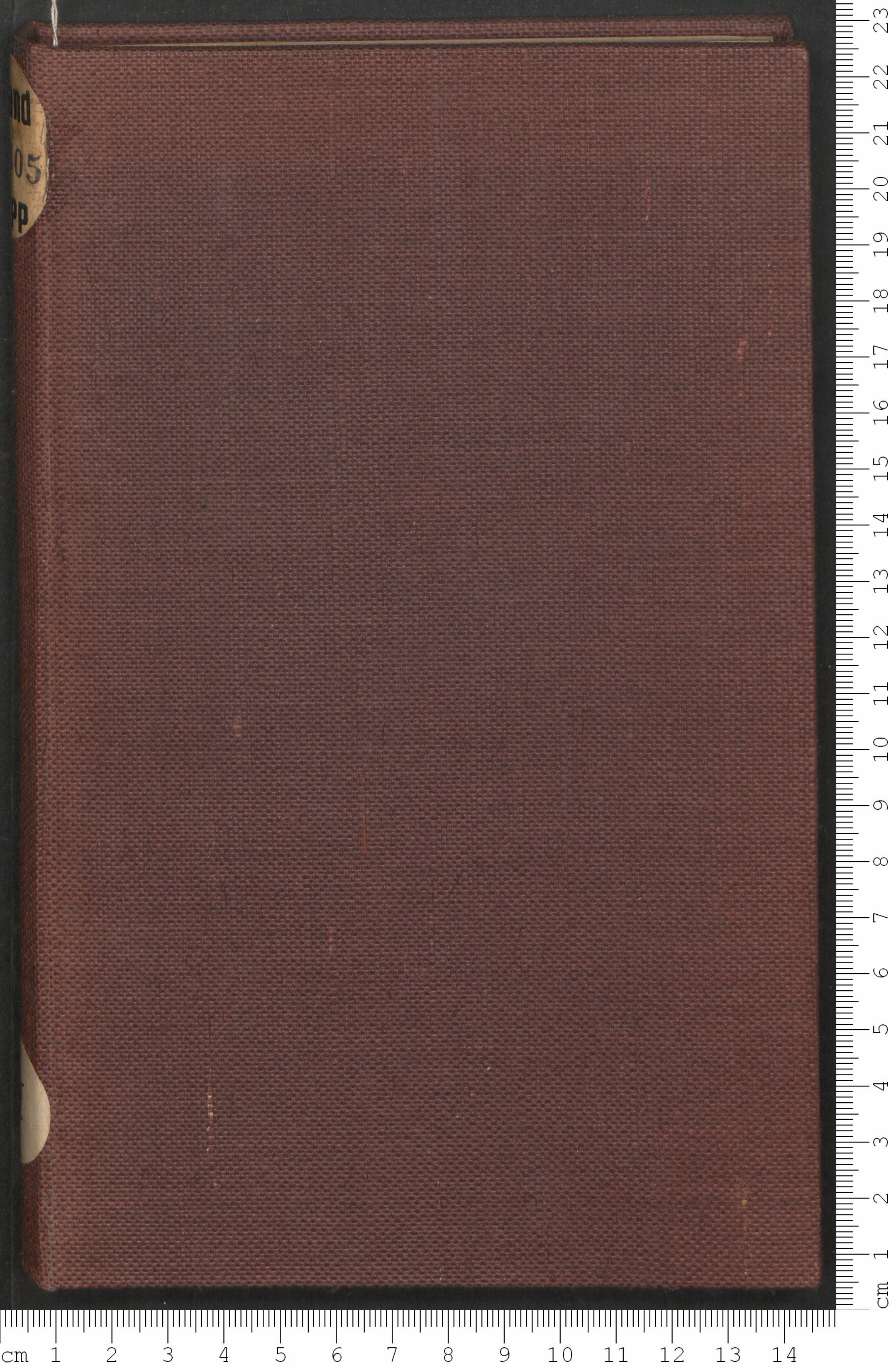
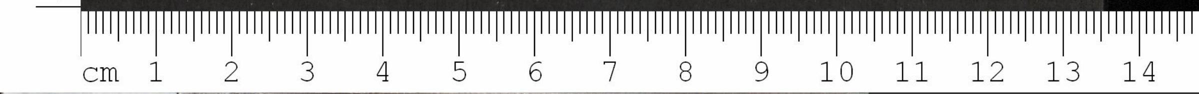
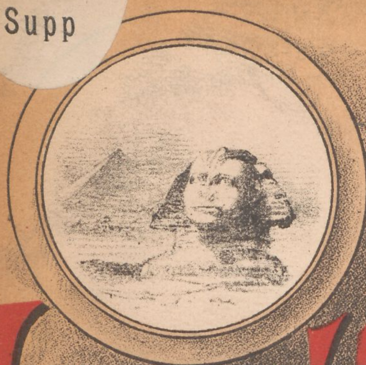
II

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

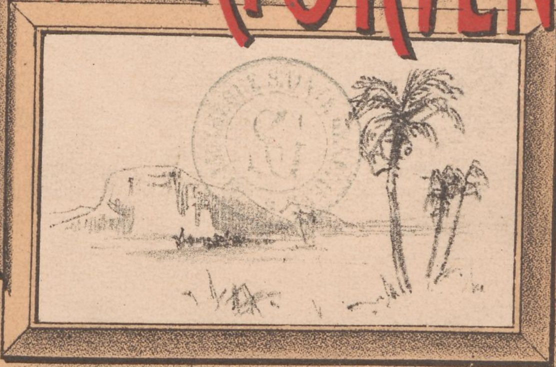

Två Finskors Lustvandringar II

Resor i Orienten

af

A-i-a.

HELSINGFORS 1890.
G. W. Edlunds förlag.

98. Caire, Allée de Pyramides

TVÅ FINSKORS

LUSTVANDRINGAR

II

Resor i Orienten

AF

A—Ï—A.

HELSINGFORS 1890.
G. W. EDLUNDS FÖRLAG.

HELSINGFORS,
J. C. FRENCKELL & SONS BOKTRYCKERI, 1890.

Företal.

Den välvilliga kritik, som kommit första delen af våra »Lustvandringar» till del, såsom ock hjertlig tack, hvilken af bekanta och obekanta riktats till mig på ett sätt, som ej blott smickrat, men rört mig, medan den försäkrat mig upprigtigt om att läsningen af mina enkla skildringar skänkt stort nöje, uppmuntra mig att gifva en fortsättning af desamma i den andra del af »Två finskors lustvandringar» som här erbjudes allmänheten.

Jag har begagnat till detta arbete, såsom underlag, så att säga, de af mig under sjelfva resan afsända brefven till »Hufvudstadsbladet» sommarn 1889; men genom fullkomlig omredigering och tillsatser ur mina enskilda anteckningar hafva dessa resebeskrifningar blifvit betydligt tillökta och fullständigade.

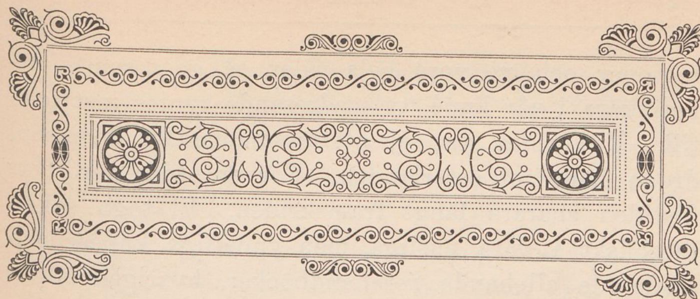
Under det minnet för mig upprullade tafla efter tafla från Österlandets gamla jord, — mensklighetens vagga, vid hvilken tanken och känslan fasthänga med djupaste intresse och dit redan barnets fantasi burit oss på osynliga vingar, — har jag erfarit ett verkligt nöje att låta pennan troget teckna hvad vi sågo och erforo

min reskamrat och jag, i denna underbara verld, så olik vesterlandets, och der vi blickade oss omkring med ett så lifligt intresse att det mången gång stegrades till en förtrollning.

Dessa skildringars största, kanske enda förtjenst är deras fullkomliga sanningstrohet och intryckens omedelbarhet, bärande helt och hållet sin individuella prägel, utan allsköns konstnärligt eller vetenskapligt anspråk. Något af det nöje jag sjelf erfarit skulle det bli mig mycket kärt att kunna skänka äfven åt välvilliga läsare.

Adelaïde Ehrnrooth.

Helsingfors, November 1890.

Kap. 1.

Öfver Wien till Triest. — Greklands kust vid Patras. — Athen. — Dess fornlemningar. — Doktor Schliemans museum. — Från Piræus till Alexandria.

I Finland rasade den 16—17 Mars 1890 en så väldig snöstorm, att all samfärdsel blef svår, på sina ställen nästan omöjlig, och hela mellersta Europa hade känning deraf. Orkanen for fram så vildt, att bantågen mellan Berlin och Petersburg på tre dagars tid måste inställas.

Men icke desto mindre afreste vi från Helsingfors samma 16 Mars, och medan vår väg förde oss till Warschau, hade vi den turen att slippa fram på det enda spår, som hölls uppe mellan alnshöga snömurar. Det var öfverallt ett landskap betäckt med svepduk, som vi öfverforo nästan ända till grannskapet af Wien; — ånghästen ilade snabb och flåsande, dock utan uppehåll äfven genom dessa snö-

regioner och vi voro hela tiden så godt som sjelfherrskare i vår kupé, ty medresande syntes just icke till. Men tiden var ej att försummas för dem, som drogo hän mot österlanden. För en sådan färd var årstiden snarare långt framskriden. Vi togo saken filosofiskt i våra ensliga, men ypperliga kupéer och studerade allehanda resehandböcker, hvarigenom vi, liksom genom ett trollslag, försattes bland rosor och myrtenlunder och läto stormens sus passera i inbillningen för vågsvallet af det soliga haf, som snart skulle bära oss.

Med hvilket nöje sade vi icke i Wien farväl åt skinnplagg och muffar! Men någon skymt af blå himmel sågo vi icke. Och „Die schöne blaue Donau“ rullade sina böljor vresigt. Dessa voro lika smutsgrå som skyarne. Ingen Johan Strauss sågs heller till!

Men i alla väder är Wien den skönaste och stoltaste bland kejsarstäder och lifvet, som pulserar här, vet af ingen stagnation. Det är en rörelse på dessa breda gator och praktfulla bulevarder, det är ett lif bland denna folkmassa, som allaredan eldas af en sydligare sol, ja, „det gifs ju blott ett Wien,“ säger wienaren. Och dock fattades helt nyligen den unge begåfvade man, som var kallad af försynen att här bära kejsarkronan, Rudolf af Habsburg, af den oförklarliga dårskapen att sjelf förkorta en tillvaro, der alla lyckans goda gåfvor stodo honom bjudna såsom en bräddfull bägare den han blott behöfde föra till sina läppar. Men han spillde ut den i stoftet, han fläckade gamla Habsburgska husets ära, han svek sitt folks förväntningar — för hvad?

För en lättfärdig liten flickas skull!

Denna mystiska tragedi är till den grad nertystad i Wien att ingen menniska talade högt om hvad som ännu sysselsätter alla tungor annorstädes, både i söder och nord.

Mary Wetzeras porträtt, som figurerar i alla boklådsfönster hvar man annars far fram, syns ingenstädes till i kejsarstaden, åtminstone på offentliga ställen, och hennes namn nämnes ej der. Hennes medsystrar här tycks vara legio; gestalterna högst grasiösa och onaturligt smala om lifvet, ögonen blixtrande med spelande blickar och gången dansande och lätt; men målarkonsten användes alltför mycket för att upphjelpa naturen.

Vi tillbringade blott ett par dagar i Wien; det gällde att ila mot söder, mot söder! Redan bränner solen het på Nilvågen och ökenvindarne svepa kring Pharaonernas land. Vi uppsökte *Cooks kompani* — denna försyn för turister — och med biljetter af alla möjliga färger på fickan rullade vi af till Triest.

Nu sågs naturen från timme till timme undergå en omgestaltning, som tjusade ögat. Svepduken var afkastad, fälten lyste i vårens första grönska och plötsligt framstod Triest, amfitheatraliskt stupande ner mot Adriatiska hafvets solglänsande yta, med stränder doftande af oranger i blom, olivträdens fina, bleka grönska och vinplantager. Öfverallt syntes måleriska villor i italiensk stil, helt och hållet kringspunna af slingerväxter med blom i alla färger och omgifna af skuggiga lunder, der tusen vårens foglar sjöngo.

Istriens berg skymta i fonden och i hamnen ligga båtar och skepp af alla storlekar, ångare kommande från alla verldens haf.

Redan denna anblick förtjenar, att resande till Levanten taga vägen öfver Triest, och ehuru vi blott kunde dröja här ett par timmar, njöto vi tacksamt af det vackra skådespelet. — Vi hade redan nått en högre stämning vid färden förbi det invid Triest belägna lustslottet Miramar, som står der vid hafvets strand liksom Italiens första helsning och inbjuder den resande till söderns paradis. På en utskjutande udde drar det leende slottet från alla håll till sig den förbifarandes blickar och qvarhåller dem beundrande. Det är här kronprinsen Rudolfs enka nu tillbringar sina sorgsna dagar, stackars unga furstinna, så plötsligt bedragen på all lifvets lycka! Det har följt ett sällsamt olycksöde med egarne till detta vackra slott, och derför synes en romantiskt dyster skugga ligga kastad öfver dess gröna strand. Härifrån var det ju som den ädle, lärde forskarn och populäre fursten Maximilian, kejsarns broder, afreste, lockad af ärelystnadens demon, — och tyvärr, som det säges, af sin unga hustrus lystnad efter en krona. Tänkarn utbytte ett lif, egnadt åt vetenskap, konst, stilla huslig lycka och sorglöshet, mot Mexicos kejsardöme, hvars glans bjöds honom af den lede frestarn Napoleon III, som drog sin hand från spelet när det var förloradt! Maximilian fick bära kronan nätt och jemt så lång tid som behöfdes att ladda gevären, hvarmed han fusiljerades! Och under det hans stoft hemfördes till Europa för att nedläggas i Habs-

burgska grafhvalfven, irrade ännu hans olyckliga maka, okunnig om hans öde, från den ena suveränen till den andra för att tigga på sina knän om bistånd och frälsning för sin gemål, tills hon, förskjuten af Napoleon, förskjuten af Påfven, förskjuten öfverallt, genom vansinnet fann bedöfning för sina själsqval!

Vår sista blick öfver det sköna Triest blef helt lätt fördystrad af två oundvikliga skuggor i turistens lif: — tullsnokar och tiggare. O, huru vi igenkände dessa italienska plågoandar, att förliknas vid moskitos och — loppor! De förgifta ens mest högstämda känsloansatser och uppkalla hämdbegär i den fridsällaste själ! Välbehållna nådde vi dock slutligen ångarn *Dianas* däck, med allt vårt bagage lyckligen bergadt och ryckt ur de ohyggligt tjenstaktige *faccino*-klor, som kraffsade åt sig hvad de kunde komma åt.

Hamnen var full af ett myllrande lif, och hafvet låg lugnt och azurblått framför oss. Goda utsigter och en ljuflig musik af vågornas lena sqvalpande sång mot fartygets sidor! Gungningen var lätt, såsom i en *hamac*; sakta rörd af vinden, och vår rymliga hytt låg midskepps. Allt var ju nu godt i denna den bästa verld vi ega, så syntes det oss när ångbåten lade ut från land och sköt in i Adrias blåa famn. Uppasserskan ombord var en gammal vänlig italienska, som bland en mängd andra förträffliga egenskaper äfven hade den, att förstå vårt språk — d. v. s. vårt italienska tilltal till henne. Vi uppöfvade ordentligt vår något förlamade färdighet att kläda vår tanke i Dantes och Petrarkas språk genom samtal med gumman Lucia, som med sin nations vana

att föra hjertat på tungspetsen, invigde oss i alla sina familjeförhållanden.

Ljuft vaggade af hafvet sofde vi de rättfärdigas sömn på tu man hand i hytten (beräknad för fyra personer), när skeppet ankrade vid *Brindisi.* Då hördes vid dörren till vår fristad ett olycksbådande sorl af röster och tre tända ljus stuckos in för att upplysa den brist på ordning, som tyvärr rådde här till följd af vår villfarelse att få bli ensamma herrar på täppan. Det nattliga öfverfallet anfördes af en flåsande kypare följd af två damer med rödpermade Bädeckrar i händerna, och obarmhertigt belyste alla tre ej blott våra kringspridda klädespersedlar utan äfven oss sjelfva bakom våra sparlakan. Kännande oss tillspillogifna utsände vi mildt en bön om tio minuters frist för att sätta hytten i någorlunda skick — och så försvunno de tre ljusen, lemnande oss i kolmörker. Huru hjelplös hade ej vår belägenhet varit, om ej Lucias vänliga ansigte nu uppenbarat sig för oss i skenet af en nattlampa. Men när denna förträffliga gumma kraftigt anförde rödjningsarbetet, blef det snart klart och de båda engelskorna — ty de voro två misser från Southampton (Sauth-em-ten) med långa lockar och långa tänder — kallades in. Denna gång buro de ej blott hvar sitt ljus i handen, kyparn liksom damerna hade dessutom med sig ett otal nattsäckar och plädremmar, som trillade öfver hela golfvet i den trånga hytten. Mitt beslut var fattadt: jag trädde resolveradt ut härifrån för att ej mera hit återvända. Att bli fjerde bladet i denna fyrväpling, nej tack! Vi kipade redan efter luft härinne när vi

voro två! Men hvar skulle jag söka ro för mina trötta ben? Salongen hvimlade af folk som en myrstack och matsalen liknade ett marknadstorg. De långa sofforna kring väggarne voro fullradade af varelser, insvepta i pläder, i ulster's, i havelock's, i gummirockar, i ofantliga rutiga och randiga filtar, hvilkas fason ej angaf hvad kön egarn tillhörde. Kappsäckar och kollys af alla dimensioner belamrade bord och stolar och fortfarande inbars ännu nattsäckar, remmar och bylten tills passagen var nästan fullkomligt stängd för den, som ville gå öfver golfvet. De arme, svettige kyparne rände omkring liknande hufvudlösa tuppar, som haft knifven på strupen, och säkert är, att hvilket nit än dessa andfådda Ganymeder utvecklade, för att tillfredställa pockandet på mat och dryck, på sofplatser, ställdt till dem med genuint engelskt uttal, — de uppburo mera „skuffelser“ än tack för sina ansträngningar i alla fall.' Att jag icke gick just en fridfull natt till möte, insåg jag visserligen; men heldre kämpa här om en plats än återvända till hytten jag lemnat! Jag inkräktade, med den tapperhet som tillerkännes min nation, slutligen åt mig ett hörn i matsalen och här satte jag mig i försvarstillstånd „beredd att lära hvem som helst min bästa exercis.“ Att sofva blef naturligtvis ej fråga om och det hade varit synd att tillsluta ögonen för de taflor, som öfverallt påkallade min uppmärksamhet. Långbenta individer med mössan dragen öfver ansigtet eller en brokig silkesnäsduk som täckmantel för hjessans månsken lågo inrullade i filtar bredvid underliga bylten, derifrån blott två benstumpar och två bottinklädda fötter stucko

fram. Ur denna „bundte Reihe“ utgick ett sakta knorrande och nattlampan lyste deröfver med ett melankoliskt sken. Hufvud vid hufvud sökte sig plats på soffornas sammetskuddar; den ena vred sig åt höger, den andra åt venster för att om möjligt undgå en sammandrabbning med grannen, och när nattens timmar skredo fram, uppstod en konsert af snarkningar i alla tonarter, från den gröfsta bas till den mildaste sopran, som höll mig ganska vaken. Ändtligen bröt en svag ljusstråle in öfver detta sofvande sällskap; de melankoliska lamporna slocknade med ett ljuft os och det ena gäspande byltet efter det andra kröp fram ur sitt skal och såg sig omkring med glåmig min och håret i vild oordning. Nu började kaffebrickorna komma i svang, garsongerna balanserade dem med jonglörers skicklighet öfver sina hufvuden och sökte hugsvala enhvar; men deras sträfvan att på samma gång tillfredsställa hundrade kaffetörstiga själar vann ej förtjänt erkännande och jag fruktar att de skördade en lika stor kollekt af oqvädingsord som af drickspengar på denna för dem mödosamma morgonstund. Såväl herrar som damer krafsade emedlertid ihop sina filoker så att matsalen småningom fick ett mera inbjudande utseende, men jag skyndade så fort jag kunde härifrån på däck, der luften var balsamiskt morgonfrisk och ljuflig att insupa som Olympens nektar. Vind och vågor buro oss lätt framåt, så lätt och stilla att ingen sjösjuka syntes nu till mer än under den lugna natten.

Tänk ifall stormiga vågor hade rullat om detta hundratal af passagerare, som stego på vårt fartyg från Brindisi! Man ryser vid tanken på det elände, som då kunnat uppstå!

Vid middagstiden kastade *Diana* ankar vid Korfù, perlan bland Adrias öar, och här lemnade många passagerare fartyget helt och hållet, andra åter gjorde kort besök på ön. Detta vågade vi dock ej; landstigning i de små båtar, som svärmade kring skeppet för att fånga passagerare, var ej att tänka på, då man blott fick disponera två till tre timmar för en sådan utflygt. Äfventyra att förglömma sig i myrtenlunderna och se fartyget fara af, — nej, nej! — I alla händelser hade det ej blifvit oss möjligt att bese öns skönaste punkter, Grekiska konungens villa och den villa, som nyligen blifvit inköpt af österrikiska kejsarinnan och der hon i djupaste enslighet lär ännu söka lugn efter det slag, som drabbat hennes modershjerta.

Ett lifligt och underhållande skådespel fingo vi dock njuta af från däcket, der vi stannat qvar, när afgångsignalen återkallade de passagerare, som gjort en tripp till lands. Fullastade båtar började derifrån vända igen till *Diana*, och dessa båtar strömmade till i sådan myckenhet och voro till den grad fullproppade med besynnerliga figurer i brokiga skynken och klutar af alla upptänkliga former och färger, att vi med häpnad misstänkte något fiendtligt öfverfall.

— Äro vi anfallna af sjöröfvarskaror? frågade vi vår kapten och pekade på de pittoreska trashankarne, som stormade uppför skeppets sidor med kattors vighet.

— Icke alldeles! skrattade denne. Jag har blott tagit ombord trehundra arbetare, som ämna sig att söka arbetsförtjenst i Konstantinopel.

— Hvad är det för folk?

— Dalmatier, Albaneser, Epiroter, Montenegriner, Kreter, Maltheser, Greker. . . . .

— Det blir ju ett angenämt ressällskap!

— Javisst, — de skola roa, icke genera er; från akterdäck kan man se dem röra sig på fördäck utan att komma i minsta beröring med dem.

Kapten hade rätt. Det blef ett lika lifligt som ovanligt skådespel för oss dessa halfvilda horder med deras obeskrifliga bohag och bagage, som myllrade dernere inför våra ögon. Fezer, turbaner, toppmössor, ofantliga halmhattar, skinnbrämade lufvor betäckte svartmuskiga hufvuden, som stucko opp från kaftaner, burnusser, fårskinnspelsar, fustaneller, broderade jackor; och allt detta rörde sig i obeskriflig villervalla under ett bedöfvande skrik åtföljdt af hejdlöst gestikulerande. Mystiska figurer insvepta i vida blåa eller hvita skynken sutto instufvade här och der i knutarne och ur dessa formlösa ting utgick ofta barnskrik. Att medlemmar af det täcka könet gömdes under dessa fodral togo vi för afgjordt, men huru de kunde andas begrepo vi ej! Knappt ett halft öga och inte en enda nästipp stack fram från den förqväfvande hylsan, och hettan var sådan att termometern visade ända till 30 grader Reaumur. Arma puppor i ert skal, huru orörliga fingen I icke sitta timme efter timme bakom ryggen på en skäggig väktare — er älskvärde herre och man antagligen — hvilken

med pipan i munnen och autokratminer qväste edert minsta försök att skaffa luft åt eder sjelfva och de stackars små barn ni höllo i famnen! —

Nere på fördäck sutto blott fattiga qvinnor af folket, men vi hade förnämare damer bland passagerarne på akterdäck. Afsides mellan tågvirke och ankarkättingar var ett rum beredt för ett harem, bestående af nio eller tio damer, väl insvepta i haïk och omgifna af några barnungar, lika vackra som smutsiga. Kring denna grupp kretsade majestätisk en turk, med väldiga mustascher och krökt rygg, som i sin grant broderade, skinnbrämade kaftan såg rik, gammal och dumdryg ut på allt sätt. I turbanen satt en dyrbar agraff af äkta stenar och kråsnålen, som fasthöll halslinningen, blixtrade af diamanter stora som nötkärnor. Med barska blickar höll hans nåd på afstånd några nyfikna herrar, som slogo sina lofvar kring de beslöjade dufvorna, dock utan annan lön för sin möda, än att få se skymten af en guldbroderad toffel eller af en brokig gördel, när vinden retsamt slog upp en flik af haïken, hvarvid paschan utblåste argt en bolmande rök ur sin narghilé. En svart tjensteande, hvilken stod på vakt som draken på skatten, fick dervid äfven en knuff och en väckelse att se opp.

Men när hettan blef tryckande gaf Effendin en vink åt eunuken och kort derpå hemtade denne förfriskning åt damerna och barnen. Hvad det var för en vätska vete Gud, men den frambars i ett kärl af svartnadt jernbleck med lång pip — någonting liknande på ett ohyggligt sätt en gammal petroleum-

kanna! — Barnen kastade sig emedlertid öfver trakteringen med förtjusning och, sedan de druckit sjelfva, stoppade de äfven i sina mammors munnar den rostiga pipen, som sökte sig väg mellan slöjans veck.

När middagsklockan ringde begaf sig paschan i allsköns majestät ner till matsalen, men — lemnade qvar familjen på däck utan minsta förplägning.

Vi hade redan intagit de oss anvisade platserna vid middagsbordet när vi hugnades med paschan till vårt vis—à—vis, hvarvid vi konstaterade att denne herre, som ifråga om sitt harem syntes strängt hålla sig till koranens föreskrifter, var mindre nogräknad när det gällde hans egen gom.

Han lät nemligen rada fram åt sig ett helt batteri af vinbuteljer, tömde sjelf glas på glas och skålade med vår kapten. Plötsligt såg jag honom fixera min reskamrat, så drog han artigt på smilbandet, gjorde en smakfull krökning med armen och bjöd sitt vis—à—vis ett glas champagne, helt nådigt. Ett tvärt afslag blef svaret på denna artighet. Snopen drog Effendin handen tillbaka, lutade näsan öfver tallriken och stoppade en half biffstek i munnen.

— Han brände sina kol förgäfves! hviskade jag småskrattande åt min granne, kaptenen. Märkte ni, min herre, att glaset bjöds blott åt den yngre af damerna? Paschan vill visa sig vara en man med fin smak!

— Tänk om han förstår hvad ni säger!

— Tror ni?

— Man kan ej veta.

Desserten kringbars, middagen blef slut och när vi uppstigit från bordet nalkades paschan mig och bjöd mig — en cigarett. Då äfven denna artighet afslogs ville kaptenen ge saken en förmildrande vändning genom upplysningen att vi voro damer från norden och att dessa aldrig röka, ej heller dricka starka drycker. Paschan lät udda vara jemt, nöjde sig med förklaringen, drog sig ifrån oss och dermed togo våra relationer med denne potentat slut för alltid.

Mot natten började det regna starkt och nu framställde sig för oss den ömkliga synen af att passagerarne på fördäck skockade sig tillsammans som fåren under oväder. Men det hindrade ej att vi hela natten under vårt fönster fingo höra nationalsånger, sjungna med gladt mod under takdroppet af dessa lefnadslustiga söderns barn. — Paschan hade helt ogenerad lemnat sitt harem att sitta qvar på däck under det han sjelf gick ner i en första klassens hytt att njuta en behaglig hvila. Blott några filtar och fårskinnspelsar af tvifvelaktig renlighet bestods som täckelse åt de arma odaliskerna, öfverösta af regnet. När jag följande morgon vid kaffebordet såg denne turkiske familjefader sörpla i sig den varma bruna drycken utan att skicka deraf åt familjen på däck, kliade det ordentligt i mina fingrar att ge en puff i nacken åt Effendin, så att kaffet hade fastnat honom i halsen! —

Ösregnet fortfor ännu när vi ankrade vid *Patras* på Greklands vestkust, der vi skulle lemna fartyget för att per jernväg fortsätta färden till Athén. Att Hellas antika smuts ej för resande är behagligare än modern dito, det lärde oss nu en bedröflig erfarenhet.

Patras är en obetydlig kuststad och här var kaptenen på Diana glad att få landsätta allt det *patrask* han hade ombord. Det föll sig ju der helt naturligt. En oerhörd röra uppstod bland patrasket, och att komma i land utan konflikter med dem sjelfva och deras paltor och bylten, var ej lätt. Det följer mycket lefvande lif med dessa! — Men för en målares pensel hade här varit motiver till praktfulla taflor, och vi hade önskat oss åtminstone en fotografi-apparat. Hela skocken instufvades äfven med oss på jernvägen och rullade med genom Platos och Sokrates, Perikles, Themistokles, Alcibiades, Phidias fädernesland — kanske voro trashankarne dessa stormäns ättlingar! — Vägen från Patras till Athen går längs efter den smala hafsvik, som skiljer Morea från fastlandet — en väg lika naturskön som rikt odlad. Vinstocken, oliv-, mandel-, mullbärsträd växa öfverallt som skogar, allting stod nu i full blom och stationerna, der tåget stannade, buro namn sådana som: Korinth, Megara, Eleusis o. s. v.

För närvarande arbetas på en kanal, som skall genomskära Korinthiska näset — en sträcka så kort att ögat omfattar densamma från dess ena ända till den andra. Och dock har detta skenbart lätta arbete ej förr blifvit verkställdt, ehuru försök gjorts dermed mångfaldiga gånger, redan från äldsta tider, som synes af tydliga spår. Redan i *Neros* tid vet man af ett dylikt kanaliseringsförsök, som misslyckades och måste nedläggas, ehuru terrängen ej här synes svår att genombryta. Hindren måtte dock ha ansetts oöfvervinneliga. Men den nyare ingeniörsvetenskapen

vet af inga omöjligheter och tör väl äfven nu visa sig skicklig att utföra verk, som ansetts outförbara i forntiden. Då skall man utan omväg komma från det Adriatiska hafvet i det Egeiska. — Närmaste station till Athén heter *Eleusis* — en värdig förstad till en sådan stad! Här är således slätten, der de Olympiska spelen firades. På denna jordfläck, omkransad af höga berg, utförde det antika Hellas' hjeltar sina glänsande vapenöfningar, som omtalades kring hela den då kända verlden och hitlockade folk af alla nationer; här satt *Pythia* och gaf orakelsvar åt dem, som ville öppna en flik af framtidens mystiska förlåt. O, huru vi önskade oss trollstafven af någon god Fée, för att på en enda minut framkalla en hägring af det, som här försiggått!

Men stället, der de glada Grekerna engång utvecklade så mycken prakt, plastik, styrka, lif, snille och behag, der forntidens folk skådade „en gudadans på gudaberget dansad,“ der var nu ett stort, tomt, enformigt fält. Vi sutto inlästa i en kupé, från hvars fönster ingenting annat syntes än en grön slätt (öfverpudrad med damm och utan annan karaktär än andra tarfliga slätter), ett stationshus så enfaldeligen framställdt som möjligt, diverse passagerare med nattsäckar, plädremmar och Bädeckrar i hand, hvilka stego på tåget, andra lika utrustade passagerare, som stego ut ur vagnarne, ett fåtal jernvägstjenstemän, som sprungo svettiga och bestyrsamma med flaggor och postväskor, — item ett otal af trashankar, som tiggde — se der hvad vi sågo på de Elyseiska fälten!

Sic transit gloria mundi!

Slutligen ropade konduktören *Athén.* Tåget stannade och nu var ögonblicket illa valdt att göra poetiska eller filosofiska reflektioner; — det gällde fastmer att taga vara på sitt bagage och uppsöka ett godt hôtell. Vi hade adress på *Hôtel des étrangers*, hvars värd under åratal herbergerat anförvandter till oss, och mannen tycktes ännu ha bibehållit en hög tanke om ryska amiraler och deras fruar. Detta kom slägten tillgodo. När vi första morgonen vaknade i staden, grundad af *Vishetens Gudinna*, koxade vi enthusiastiskt efter Hellas' evigt blåa himmel — och funno den öfverdragen med tjocka moln, som ej bådade godt. Dagen användes alltså till besök i Museerna, der en artig grek, M:r *Sorokiades*, blef vår vägvisare. Såsom personlig bekant till doktor *Schlieman* förde han oss straxt till det märkvärdiga museum, hvilket förvarar de verldsberyktade fornfynden, som bära namnet *Schliemanska samlingar* och äro ordnade på det mest förtjenstfulla och vetenskapliga sätt. Rummen i Museets flere våningar äro fyllda med vitriner innehållande de dyrbara och talrika graffynd, som den tyske arkeologen hemtat upp ur omgifningarne af *Mykäne* och från andra historiska ställen på denna klassiska jord. Det är Homerus, Herodot, Pausanias och dylika vägvisare, som ledt den lärde doktorn under arbetet, ihärdigt fortsatt ännu och bringande alltjemt nya skatter i dagen. Här hade vi redan att öfverskåda innehållet af *fem kungagrafvar*, omsorgsfullt putsadt och försedt med etiketter, och vi tyckte oss ledsagade in ibland forn-

verldens hjeltar, när vi hade under ögonen deras vapen, kungliga attributer, prydnader, husgerådssaker och alla dessa hvardagslifvets småting, som begagnades af Odysséens och Iliadens kämpaslägten. Några dödsmasker af gull, så tunnt som ett löfblad, voro bland de märkvärdigheter, som jag med mesta intresse betraktade, ty de förmodas vara tagne af ingen mer och ingen mindre än en Agamemnon, en Akilles, — kanske af sjelfve Kung Menelaus. — Jag garanterar välförståendes ej riktigheten af dessa hypotheser och framställer dem, utan minsta försök till kritik, blott sådana de gåfvos oss. Att Agamemnons graf verkligen blifvit funnen anser Schlieman sig ha fullt bevis för, och forskare, som bekämpat denna åsigt, börja nedlägga sina forna tvifvelsmål.

De må nu ha tillhört hvem som helst — säkert är, att dessa konstföremål, statyer, vaser, rustningar, nipper, hjelmar, gördlar, sköldar, armband, halsband, spiror, kronor — ho kan uppräkna allt, som museet gömmer — äro arbeten af hög ålder och oskattbart värde. I särskilda rum och glasskåp funnos äfven menniskoben i stor mängd, men intet helt skelett. Hvilka gamla greker besjälade engång dessa knotor med sina hjelteandar, sitt snille? Hvilka odödliga bedrifter utfördes af män, som beherrskade dem med sin viljas kraft, när de omgåfvos af svällande muskler och spelande blod? Grafvarna äro tystlåtna och svara ej på våra frågor! Men så mycket skatter och dyrbarheter lades väl ej ned i mullen med fattigmannens kallnade stoft, det kan tagas för afgjordt. Dödsmaskerna förråda ögonskenligt, att de tagits af män med sköna

ansigten. — Skulle väl detta passa in på *Agamemnon* och hans bror *Menelaus*, hvilkas äktenskapliga missöden ännu efter många årtusenden medlidsamt besjungas?! — Vi fråga bara. —

Det af Schlieman sjelf uppförda palats, som bebos af doktorn och hans familj, är tillåtet att besökas af främlingar vissa tider på dagen, och ledsagade af herr Sorokiades beskågo vi detta underverk, öfverallt inrymmande antikens skönaste skapelser. Man kan ej förslösa sina miljoner på ett mer storslaget och konstälskande sätt än denne tysk, som utkorat det gamla Hellas till sitt fädernesland och skänkt Athen en monumental prydnad, vittnande om hans egen beundransvärda smak och hans studier.

Torra skildringar af alla här församlade konstföremål, dyrbara ej blott ur arkeologisk synpunkt, kunna ej roa, men skola säkert trötta läsarn, och jag säger derför blott kort och godt, att vårt intresse och vår beundran, börjandes från de stora salarne i bottenvåningen, gingo i stigande, såsom vi sjelfva, från våning till våning och nådde sin kulminationspunkt högt uppe på det platta taket med mosaikinläggningar, der vi funno hvila och svalka på söderns vis. Här sutto vi såsom i en salong af ofantliga dimensioner, garnerad rundt omkring med hela Olympens gudaskara, huggen i Penthelikons skönaste hvita marmor. Utsigten omfattade Athen med alla omgifvande höjder och ruiner: — på främsta planen verldens skönaste minnesmärke Akropolis, som dominerade hela trakten. Längre bort sågos Lykabettos höga topp, krönt af en kristen kyrka, Observatorium, Pentheli-

kon, Hymettos, Phnyx, skymten af Akademias glesnade lund, — och taflans bakgrund bildades af Egeiska hafvet, lika blått och solbeglänst ännu i dag som det var när Themistokles på dess böljor förde grekiska flottorna till odödliga segrar.

Doktor Schlieman beskrefs för oss såsom mycket artig mot främlingar och vår ledsagare föreslog oss att göra honom ett besök. Men hvilket nöje skulle ett sådant skänka honom af våra obskura personer? Vi afböjde således tackande förslaget och sågo af familjen Schlieman blott dess yngsta telningar, sonen *Agamemnon* och dottern *Andromake*, springande i yster lek genom rummen, utan att låta sig förtryckas af sina historiska namn, och helsande oss med barnslig frimodighet utan antik värdighet.

Andra dagen af vår vistelse i Athen egnades åt en fotvandring upp till Akropolis; — men ej heller nu syntes en blå fläck på Greklands himmel! — Vi sökte tröst i detta missöde med att prisa den svalka, som gjorde promenaden lättare. Och så trädde vi då uppför Propyläernas majestätiska kolonader gripna af högheten och skönheten i ruinerna från Greklands storhetstid! Ehuru mitt rebelliska sinne mången gång nekar att falla i beundran öfver allt, som reshandböckerna ålägga folk med „snille och smak“ att beundra, stod jag nu öfverväldigad i det verldsberyktade Minervatemplets *cella*! Någonting i storslagen skönhet och plastisk renhet jemförligt med detta „lutande tempel“ erkände vi oss aldrig ha skådat, hvarken bland Roms ruiner, i Pæstum, Taormina, södra Frankrike eller å andra orter, som ega sköna fornlemningar.

I århundraden har Parthenon blifvit härjadt af turkar, kristna och hedniska vandaler, krutexplosioner, jordskalf och slutligen tidens frätande tand, men ingenting har kunnat beröfva detta Minervatempel sin prägel af majestätisk och tillika luftig skönhet, af fulländad, oöfverträffad konst och smak. Än i dag väcker det besökarens hänryckning, — men har tyvärr äfven väckt antiqvariers egennyttiga plundringslystnad. Lord Elgin tillkom i början af vårt sekel den tvifvelaktiga äran att låta röfva med egenhandsrätt från det antika templet största delen af den ojemförligt sköna fris i haut relief som krönte detsamma. Denna fris befinner sig nu i stympadt skick — i British museum.

Propyläernas mångdubbla pelarrader förläna uppgången till tempelruinen en imponerande karaktär, och i midten af dess Cella synes ännu en lätt fördjupning. Der höjde sig engång piedestalen, som uppbar gudinnan Minervas kolossala stod, af Phidias utförd i elfenben och guld. — Kanske förslår ej alls de moderna folkens realistiska inbillningskraft att framställa för dem en verkligheten motsvarande bild af Parthenons ursprungliga herrlighet, sådant templet stod der när, i Perikles tid, Phidias lagt sista handen vid verket. —

Bland gruset, som höljer hela platsen, ligga massor af brutna kolonner, underbart fint mejslade, och formsköna marmorfragmenter, bitar af kapitäler, ornamenter, statyer, bärande spår af förgyllningar och lysande färger. Detta har gifvit fornforskare och vanliga betraktare skäl att antaga, att de gamla grekerne,

ifriga dyrkare af glädjen, sköna färger och pulserande lif, eldade af solguden Phæbus Apollo och glödande för ett skönhetsideal, som var yngre än vårt, funno den kalla, *hvita* marmorn för liflös. Och så togo de färgerna till hjelp för att ingjuta lif i formerna. När man nu vandrar bland dessa ofantliga högar utaf glittrande marmorskärfvor, frågar man sig åter och åter med rörelse: „huru såg väl allt detta ut, när det, oberördt af förstörelsen, visade sig i sin ursprungliga fulländning under Hellas' genomskinliga himmel och belyst af dess sol!!“ —

Vid sidan af Parthenon står det mindre stora, men engång väl knappast mindre sköna templet Erekteïon, såsom en yngre syster till Minervas tempel. Kariatiderna, som uppbära de smärta kolonnerna kring Erekteïon, hafva ett behag och en smidighet jag ej sett hos några andra kariatider. Ställningen hos dessa synes utvisa, att de känna sin börda som en lek och att de herrliga friserna i haut relief, bättre bevarade än på Parthenon, ej det minsta nertrycka deras skuldror. — Här kände jag mig alldeles befriad från benägenhet att beklaga dessa stackars bärare, dem skulptören belastar med de oerhördaste bördor och ställer på vakt under seklernas sekler kring palatser och portiker. Mig tyckes alltid att Kariatider ha ett *betryckt* utseende. Icke så de, som uppbära Erekteïons fris. — De bära på hufvudet sin marmorbörda lätt och lustigt, med ett odödligt leende och ledigt behag.

Innanför fästningsmurarne, som förr inneslöto Akropolis' tvära fyrkant, vittna nu massvis hopade

grushögar om huru fullspäckad med gudatempel denna plats engång varit.

De största lemningar, som finnas i behåll, äro af *Jupiters* och *Thesei* templen, af *Dyonysos* (Bacci) theatern och *Odeïon*. Uppförda på Perikles tid bevisa de ännu, att den stora greken åtminstone icke knusslade med statens medel när det gällde att pryda sitt fosterland med odödliga mästerverk — som äfven hade till ändamål att skaffa förströelser åt det oroliga folket i Athen.

Den gamla hufvudstaden — hvarom man numera har obetydlig föreställning — låg utbredd vid foten af Akropolis, och i närheten af densamma befann sig *Areopagens* kulle, der lagar stiftades och de vise männen i staten afkunnade sina domar.

Legenden säger att det äfven var på denna plats, som Aposteln Paulus uppträdde för att tala till hedningarne om den *okände Guden*, Han, som icke långt derefter skulle nedstörta Olympens gudomligheter från deras throner och lära menskligheten att känna ett Högsta väsende *utan* små menskliga passioner och svagheter och utan grofva menskliga laster.

Blott några trappsteg, huggna i en klippa, beteckna nuförtiden uppgången till Areopagen och Akademias lund står liflös, gles och liksom sörjande sin svunna storhet, då Platos stämma härifrån talade. Med Phnyx, det forum der folktalarne uppträdde, är fallet detsamma. Lifvet har flytt härifrån och Demostenes namn är okändt för befolkningen, som drifver omkring här — mest fattiga fåraherdar vallande sina hjordar utan aning om sina fäders bedrifter.

Men en Akademi i modern styl pryder i dag det nya Athen, som har enskild offervillighet och fosterlandskärlek att tacka för denna storartade gåfva. Grekland eger för närvarande flere Mecenater, hos hvilka dess folks gamla fosterlandskärlek går igen i form af donationer uppgående till miljoner. Så har den nya Observatoriebyggnaden uppstått och sålunda uppstå seminarier, hospitaler, skolor och nyttiga publika byggnader genom kapitalisters frikostighet.

Men för att återkomma till akademibyggnaden, så ny att den än ej är upplåten till begagnande ehuru fullfärdig, så är denna af storartad effekt med sin kolonnprydda peristyl och Platos' och Sokrates' statyer i öfvernaturlig storlek vid ingången. De stora hedningarna stå här som skyddsvakter ännu för den kristna vishetens tempel.

Tarfligt öfver all beskrifning syntes oss deremot kungliga slottet i Athén. Det saknar så totalt all arkitektonisk skönhet och alla yttre prydnader, att man tror sig stå framför en vanlig, simpel kasernbyggnad. — Bakom slottet sträcker sig nedåt kampagnan, en trädgård, som konung Gorgos anlagt med egna medel — men som icke vittnar om att någon öfverdådigt stor civillista måtte stå till hans förfogande. Måhända är anläggningen för ny för att kunna bjuda ögat hvad man kunde vänta sig af en kungsträdgård i detta klimat, och det säges att mera penningar och omsorg nedlägges på lustslottet *Tatoi*, hvars naturskönhet gör det till kungaparets favorit uppehållsort. Tid och omständigheter tilläto oss ej utflygten till detta slott, hvilket vi mycket regretterade.

Hela kungliga familjen jemte prinsessan Alexandras fästman, ryske Storfursten Paul, fingo vi se promenerande i vagn och vänligt helsande åt alla sidor.

Huru det rätt är fatt med konung Gorgos' popularitet må jag lemna osagdt, men visst är, att man oftare hörde drottning Olga beprisas. — Den ortodoxa furstinnan passar kanske bättre här och tillvinner sig mera sympatier än den protestantiska konungen med skandinaviskt blod i ådrorna! —

Dag efter dag koxade vi suckande efter den Helleniska himmelns „safirblå hvalf“ — men smutsgråare te sig ej skyarna i vårt eget älskade fosterland, än de hängde öfver dessa olympiska trakter. Det såg ut som om vi försyndat oss mot den gamle Phæbus-Apollo så, att guden, på dåligt humör, ville straffa oss, nekande att en enda timme helst låta oss få skåda Akropolis i dess rätta belysning. Det var fult gjordt af en gud emot två stackars främlingar, komna så långt ifrån! Men med gudar kan man ej tvista och i all ödmjukhet gingo vi med paraplyer och regnkappor för att en dag uppsöka de Elyseiska fälten, vallfärdande i Monsieur Sorokiades' sällskap på den *heliga vägen,* öfver hvilken bröderna Kleobis och Biton enligt traditionen drogo sin mammas char. Denna Pythias prestinna — hvars kusk strejkat i sista stunden — skulle ha anländt för sent på sin *trefot* och ådragit sig strängt straff för sitt uteblifvande. Situationen var vådlig, folket väntade i massor på henne; men jag undrar hvad en nutidens moder hade gjort i ifrågavarande prestinnas belägenhet? — Månne hon, för att ej nedsätta sitt anseende eller riskera

straff, hade tillåtit sina båda raska söner springa andan ur halsen på sig som simpla ök, spända för hennes vagn?

Det försäkras visserligen af mythen att dessa söner genast blefvo upptagna bland gudarna för sin vackra sjelfuppoffring; men jag rädes att våra moderna mammor hade föredragit att få hålla sina söner hos sig på jorden och ej varit så rädda om sitt eget skinn. Andra tider, andra seder och — sentimenter!

Såsom det gamla Athen i sin välmaktstid egde sin talarestol på *Phnyx* och sin folktalare *Demostenes*, så eger nu det återuppståndna Grekland sin deputerade-kammare och — herr *Trikupis*. Vi hoppades att få höra honom — eller rättare få *se* honom tala, ty att förstå hvad som sades smickrade vi oss ej med — men vi fingo hvarken se eller höra honom, ehuru Monsieur Sorokiades skaffade oss biljetter till deputeradekammaren. Till vår förvåning gick här särdeles stilla och måttfullt till, hvarje talare fick tala till punkt utan oupphörliga afbrott från höger och venster, såsom brukas i franska deputeradekammaren, der hvar och en helst synes vilja höra sin egen röst och ibland skaffar sig denna rätt med knytnäfvarne och med oqvädingsord. —

Efter färder företagna både inom och utom staden och fruktlös väntan på att få se Akropolis tecknas emot azurblå fond lemnade vi Athén, dragande mot söder i motsatts till skaror af svalor, som vi sågo draga mot norr.

Från Piræus' beryktade hamn gungade vi på det egyptiska ångfartyget *Charkieh* mot Afrikas kuster i talrikt turbanprydt sällskap, lyckligtvis ej hörande till 1:sta klassens passagerare. Snart sågo vi den ena efter den andra af Arkipelagens öar uppdyka ur vågorna: *Milo* (derifrån den sköna Venus i Louvern är hemma) Naxos, Paros, Kreta. Blånande skymtar af denna ös kuster uppkallade ovillkorligen i vårt minne strofer ur „Sköna Helena", hvilket muntrade opp oss och gjorde ångarens rullningar behagligare — ty Charkieh rullade betydligt. Någon sjösjuka visste vi dock lyckligtvis ej utaf och vädret var vackert, ehuru hafvet ännu ej kommit till ro efter en våldsam storm, som rasat nyss. På femte dagen efter affärden från Piræus skymtade ändtligen „Le phare d'Alexandrie" för våra ögon och från vesterlandets kuster, lifvade af dessas rörliga, dådkraftiga ande, förde oss Khedivens skepp hän emot Orienten, stillaståendets verld, befolkad liksom med skuggorna af menniskoslägtets veteraner, som skänkt *oss* så mycket, men som ända till sina sednaste afkomlingar ögonskenligt ha oss att tacka för stort ingenting.

Kap. 2.

Alexandria. — Den moderna och den gamla staden. — Befolkningen. — Jemförelse mellan ökenvinden Khamsin och ett finskt yrväder. — Egyptiska jernvägar och jernvägsbetjening. — Tantah's marknad. — Första anblicken af Nilen och Pyramiderna. — Ankomst till Kairo.

Den, som engång förunnats lyckan att se Orienten, har derifrån medtagit en stråle af ljus, som sednare genombryter dimmorna högt uppe i Nordanlanden och der hindrar minnena att blekna. De återvända alltid friska och färgrika till hafvet af azur och smält silfver utan ebb och flod, hvilket badar Joniens stränder och lägger sig med dynande böljor mot Afrikas och mindre Asiens soliga kuster. — Denna orörliga verld bibehåller sina traditioner från en grånad urtid såsom den bibehåller sina konungars balsamerade kroppar ifrån nekropolerna vid Nilen. — Vi hade lemnat bakom oss Greklands jord, der lagern och myrten uppväxa ur hjeltarnes aska och der marken glittrar i månskenet af marmortemplens grus; vi hade hört surrandet af *Hymettos* bin, fogelsången i Akademias lund och vindens sus genom Parthenons pelarrader och nu hade det modernaste af alla fortkomstmedel, ångan, fört oss öfver Medelhafsvågen hän mot forntidens folk i mångtusenårig dvala!

Vi befunno oss på Ptolomæernas jord under afvaktan på den dag, som snart skulle föra oss vidare till Pharaonernas.

Alexandrias grundläggare, hvilken på sin korta segerbana framstår midt bland Asiens och Afrikas försoffade slaffolk nästan mera lik en frihetens och framåtskridandets genius, än en af forntidens despoter, Alexander den store, hade förstått att välja en värdig plats för den stad, åt hvilken han gaf sitt namn och som döden hindrade honom att göra till den gamle verldens metropol. Men den blef i stället sätet för den högsta tankekraft och vetenskap, nedläggande uti Ptolomæernas bibliotek oerhörda skatter. Platos disciplar blandade här sin mästares filosofi med läran, som trehundra år sednare utgick från en än högre och större lärares mun, och som klädde sig här i grekisk drägt genom en *Clemens*, en *Origenes*, en *Athanasii* omsorger för att ingå djupare och djupare i menniskornas hjertan och finna genljud i deras samveten, — lik den lilla nypan surdeg blandad i annan deg, genomsyrande småningom menniskoslägtet öfver hela verlden.

När vårt fartyg i vackert väder ankrade vid Alexandrias redd, omringades det som vanligt i söderlanden af hundratals små båtar, bemannade med skrikhalsar af alla hudfärgar, hvilka med verkligt ursinne slåss om både passagerarnes personer och deras saker, för att bringa hvardera i sin värjo. Huru lyckliga kände vi oss icke nu, vi två stackars fruntimmer, att kunna stå med våra Cooks-biljetter uppräckta i höjden och vinka till vårt bistånd en på strand väntande

Cooks interpreter, med sin titulatur i stora guldbokstäfver broderad på mössan och jackan. Som en räddande engel sköt han åt sidan det svartmuskiga packet, och med en viss respekt lemnades oss derefter rum. De läto oss med vårt bagage nedstiga i Cooks båt, utan att slita hvarken oss sjelfva eller våra nattsäckar i stycken, och vi flydde gladeliga mot strand. Men nytt skrik och ny villervalla uppstod när vi nådde tullhuset. Nu kom oss till hjelp äfven en ny räddare, vår vänliga fransyske reskamrat från Piræus, Monsieur B., hvilken under öfverfarten hade genom sitt språk hvilat mina trötta öron från detta eviga „yes“ och „perhaps“ som Albions söner föra på tungan öfverallt och hvarmed de öfverrösta alla andra idiomer bland resande till lands och vatten. —

Monsieur B., bosatt i Smyrna och hemmastadd bland österlandets befolkningar, förstod sättet att mildra, genom en väl applicerad *bakchich,* ifvern hos Khediwens tjensteandar, i färd med att doppa sina kolsvarta fingrar in i våra kappsäckar och tjärna om der grundligt. Frälsta ur dessa korpklor kunde vi snart med lugn åter se oss om och helsa än engång Afrikas gamla, intressanta jord, dess blåa himmel och dess palmer hviftande för vinden. De susade öfver civilisationens vagga när vårt raffinerade Europa dvaldes i barbariets djupaste mörker der, hvarest vesterlandets kultur nu utbreder sina grannaste påfågelsfjädrar!

Egyptologen *Maspéro* säger: „Det är kärntruppen af Alexandrias vetenskapsidkare alla sednare generationer ha att tacka för den odling, hvaröfver vi med skäl äro så stolta.“

Men tiden, vandalismen, religionsfanatismen — och sist af allt det turkiska väldet ha tungt lagt sin hand öfver filosofernes stad. Redan under Julius Cæsars tid uppgick det oskattbara, oersättliga biblioteket i lågor. Menniskosnillet bär evig sorg i följd af denna olycka! Och hvad återstår numera af de herrliga palatsen på Alexandrias kust? — Drottning Cleopatras säges ha varit perlan bland dessa och det var inom denna trollkrets den största af historiens koketter drog sina krönte eller med verldsbeherrskaremakt beklädda tillbedjare tills de insomnade i sinnenas rus vid hennes fötter och blefvo hennes slafvar! Men af alla de arkitekturens mästerverk, som engång prunkat här, återstår ej ens så mycket ruiner, att de lärde med visshet kunde igenfinna den plats de intogo.

Nu är Alexandria en stad med breda gator, skvärer, stora stenhus, fransyska modemagasiner och handelsbutiker med och utan „prix fixe“, gentila hyrvagnar och dyra hôteller. Men när vandrarn aflägsnar sig från stadens europeiska qvarter, der visserligen de små sadlade åsnorna med sina pådrifvare, kamelerna och turbanerna påminna om att han lemnat Europa — tycker han sig fira en karnaval af äkta slag. Menniskomassorna han nu tränger sig igenom äro färgade i alla nyanser från svartaste svart till ljusaste café au lait och kostymerna bjuda äfven på åtskilliga variationer och snitter. I mitt tycke saknar Egyptiern i sin fez och långa blåa bomullsrock — med respekt tillsägandes en vanlig nattskjorta — alldeles behaget och den värdiga, ridderliga hållningen som utmärka Algeriets och öknens araber med deras

hvita ylleburnusser och deras turbaner. Den trasigaste ökenarab, ledande vid tygeln sin kamel, förstår vanligen konsten att drapera sina skynken omkring sig såsom en furste sin mantel och från kapuchongen öfver hufvudet framblixtra ofta magnifika ögon och kungligt ädla anletsdrag. Den stackars fellah'n ser deremot ut för hvad han är, en eländig slaf böjd under sitt ok. Han säges i allmänhet vara godmodig och stillsam och fördrar tåligt de tunga skattebördor, hvaraf han nedtryckes, men som i alla fall knappast förslå att betala blotta räntorna på de skulder Khediven Ismail (nuvarande Khediven Tewfik's far) ådrog landet. En stor del af penningarne förslösades på praktbyggnader, som skulle sticka Europeerna i ögonen och en annan del — öfver hundra miljoner francs säges det — upptogs för att föra upp slott och möblera dem, framtrolla hesperiska trädgårdar, bygga chausseer m. m. m. m. för att vid Suez-kanalens invigning mottaga Europas konungar, kejsare och kejsarinnor med den sköna Eugénie anförande tåget på sin ångare *l'Aigle.*

Under vår vistelse i Alexandria hade vi nöjet att tillbringa en angenäm dag hos vår landsman baron Armfelt, Sverige-Norges delegerad vid den internationella domstolen i Kairo. Med fru och dotter hade han sin vackra sommarbostad i en villa några stationer från Alexandria vid Ramleh, — egentligen redan en oas, ty öknen är öfverallt nära. Qvällen var herrlig när vi återvände härifrån, horizonten lågade i purpur och guld. Jag ser ännu denna tafla. En kamel lastad med säckar ligger idislande under

en palm; vid dess sida står förarn i hvit turban och ser mot öster i det han sveper sin vida mantel kring sig. Derpå faller han ner på jorden och upprepar sin bön i det han gång på gång slår pannan mot marken. Ingenting kan i detta ögonblick störa hans andakt. Den yttre verlden är ej till för honom.

Hvem har ej sett taflor föreställande denna bild som man funnit helt vanlig. Men här, när jag ser den i verkligheten, förekommer den sagolik och fantastisk, liksom hela omgifvande naturen.

En liten påhelsning af ökenvinden Khamsin fördröjde en dag vår resa från Alexandria söderut. Men det blef blott en liten *Khamsinette* och föga fruktansvärd. Denna vind är dock ej att lekas med när den rasar våldsammare. Hon upphvirflar då sandmoln, som göra luften tjock och het att inandas liksom eld, och dammet, trängande förblindande in i ögonen och förqväfvande i lungor näsa och mun, är en verklig plåga. Såsom motstycke till denna skildring, hvilken gjordes oss af Monsieur B. — äfven nu vår reskamrat till Kairo, — målade jag från min sida den trefliga situationen under ett finskt yrväder af det riktigt genuina slaget, som kan räcka i dygntal och tornar upp drifvor, i hvilka en resande plär ha nöjet att få sitta fast tills han är halft sönderpiskad i ansigtet af yrsnön. I vårt sinne gjorde vi betraktelser öfver olägenheterna i hvardera fallet. Hvilket var att föredraga? Att begrafvas i het sand och brinna upp eller att förfrysa i famnshöga snödrifvor, utan att nästan kunna se framför sig? Vi medgåfvo att valet ej var lätt och att det beror på tycke och smak i alla fall.

Jag opterade för stelnandet i snödrifvor sydlänningen, min motpart, för qväfningen i sandhvirflar.

Under detta glada prat togo vi samma riktning, som ökenvinden, och rullade med ångans fart att uppsöka den gamla Nilen. I detta verldens måhända äldsta land synes att jernvägar längs Nildeltat, vid Pyramiderna och genom öknen, stationshus på stränderna af Röda hafvet o. s. v. borde förefalla som stötestenar för öga och sinne. Men de äro ju blott ett under till i detta de gamla underverkens land! Araberna berättas dock i början ha varit svåra att dressera till den punktlighet, som är oskiljaktlig från resor på jernskenor och med ånga. De österländska konduktörerne kunde ej fatta och inse *tidens* värde för folkslag, som sofvit i orörlighetens *nirvana* mångtusende år. Man satte sig alltså att spela kort då och då på stationerna, man njöt af sin *kief* och sin *chibouh* under uppehållen. Då jernvägen blott bestod af ett spår, ansåg man onödigt att bestämma så noga tiderna för tågets ankomst eller afgång från hvarje haltpunkt. En pascha fanns kanske med på tåget och fann för godt att på obestämd tid uppskjuta sin afresa. — Häraf fördröjdes icke allenast den train, som han begagnade, utan ock den, som gick åt motsatt håll. Eller upprepade de halfsofvande jernvägstjenstemännen sina böner och tvagningar, i stället för att ge afgångssignalen, eller hade något gått i olag, hvarom man ej rätt var på det klara. Nå, man slog sig derför ned, resigneradt mumlande „Allah Kerim“!

Eftersom en okänd orsak hade stannat maskinen,

så kunde ju ingenting hindra att en annan lika okänd orsak åter skulle sätta den i rörelse i sinom tid!

Men sedan engelsmännen här börjat taga hand om regementet, öfverlemnas bestämmandet af tränens fart och afgångstider mindre åt „Allah“ än åt ansvariga konduktörer med klocka i handen och engelska karbasen hängande som ett damoklessvärd öfver deras hufvud. Och genom detta helsosamma medel äro Albions söner beslutna att inplanta hos Profetens efterföljare sin lefnadsregel: „tid är pengar.“

Vi voro mycket belåtna med de framsteg, som redan förspörjes af den engelska uppfostringsmetoden, ty vår jernvägsfärd fördröjdes hvarken af någon pascha eller af svartbruna konduktörers kortspel och religösa ceremonier, om ock vi bokstafligen kunna säga, att vi foro fram i vårt anletes svett, för att uppsöka Nilen och Pyramiderna.

Ett längre uppehåll gjordes endast i *Tantah.* Inom denna lilla stads område stämma Egyptens och angränsande lands folk då och då möte för utbyte af sina produkter. Ett afrikanskt *Nischnij Novgorod;* — en folkmarknad, — men hvilken marknad! —

Väl höres ju ur alla länders marknads virrvarr och på torg, der otaliga massor röra sig, förvirradt mummel och brus af menniskoröster, men jag vågar påstå, att de besynnerliga ljuden, som utgingo från folkskockarna i Tantah, voro bildade af andra elementer än ljuden af röster i Europa. Der bräkte åsnor, här bjödo köpmännen till att förmedelst alldeles vilda egendomliga skrän locka kunderna — som bordt snarare, tycktes oss, häraf bli jagade på flygten; —

och såväl köpare, säljare som åskådare utförde en konsert i stånd att bedöfva åtminstone dem, hvilka ej voro försedde med egyptiska örhinnor och kamelernas flegma. På platsen här voro sammanförda minst, sades oss, 200,000 personer — och ej en enda af dessa menniskor var hvit till hudfärg! Sudaneser, Nubier, Beduiner, Judar, Turkar, Syrier, Kopter, Ökenaraber, fellah's rörde sig om hvarandra, ursinnigt skrikande och gestikulerande, några i säckar, mantlar eller burnusser af alla färger, andra i två hopsydda skynken med breda ränder och hål för hals och armar, andra i rockar, hvilkas fason på intet sätt utmärkte hvad som var bak eller fram, några — Judar synbarligen — i skinnbrämade schlafrockar, Perser i fårskinnstulubber (i 40 graders hetta) — somliga slutligen i de genomskinligaste trasor eller rätt och slätt — små förkläden af de aldra minsta dimensioner. Mellan denna mångfald af obeskrifliga kostymer rörde sig skygga *hemligheter* i mörkblå, ljusblå, hvita, eldröda, gröna, gredelina, orange- och citrongula haïker eller tygstycken, som från topp till tå insvepte dem, så att aldrig en nästipp, men ofta ett par blixtrande ögon sköto ut liksom strålar ur sina hermetiska omhöljen.

Fellah qvinnan bär på hufvudet liksom en svart hufva, som faller öfver rygg och axlar och är tvärt afklippt framtill så den betäcker blott pannan, hvarjemte ansigtet är inhöljdt i en kil af svart tyg, afsmalnande mot bröstet. Detta draperi uppehålles mellan ögonbrynen af ett slags horn — af koppar, silfver, guld, efter råd och lägenhet — och alltsammans är garneradt med dussintals nedhängande småmynt

Nyssnämnda, såsom oss syntes, orimliga mode, detta horn på panna och näsa under den svarta slöjan, som har hål blott för båda ögonen, är af så gammal orientalisk häfd — ty modet växlar i österlanden lika litet, som allt annat — att ju redan första Mosebok omtalar „ett gyllene ännespann.“ — Kanske var det ett sådant Abrahams gamla tjenare gaf åt Rebecca, såsom hans unge husbonde Isaaks fästmanspresent! —

Från Tantah fortsatte vårt tåg sin väg, efter par timmars uppehåll, öfver gul ökensand, glest öfverväxt af tistel, och hettan ökades förfärligt i vår kupé, öfver hvilken nu Afrikas sol glödde med lodräta strålar. En dåsig tystnad förlamade oss sjelfva och våra få medresande, två herrar, fransoser hvardera, så jag till min fröjd slapp höra det eviga „yes, yes“ med hopbitna tänder, som i orienten (i synnerhet) tillkännager drottning Victorias undersåter i samma mängd, som Egyptens traditionella gräshoppor.

Men plötsligt vek tyngden från våra ögonlock, ett rasslande förrådde att vi foro öfver en bro . . . — „Nilen!“ utropade vi alla på en gång, hufvudena trängdes utom kupéfönstren och de klarvakna blickarne skärptes med lorgnetter och kikare.

Ja! Som en glänsande orm ringlad i solskenet låg der den gamla Nilen, den heliga floden, hvars stränder höljdes kanske redan för 7,000 år sedan af tempelbyggnader! Dessa storartade ruiner, framdragna ur öknens sand, vittna om en kultur af högt värde och visa spillrorna af menniskosnillets beundransvärda ksapareförmåga långt före den tidpunkt, då Adam, enligt Moseböckerna, vandrade omkring i paradiset

ensam med djuren, — hvilka, till följe af *hans* snålhet och olydnad, blefvo döden underkastade sedan Eva kommit att hålla honom sällskap och draga honom vid näsan.

I det vi rullade öfver Nilbron ropade vi i kupén med en röst och störtade upp: --

— Pyramiderna! Se, se, der stå de!

Mot himlaranden aftecknade sig Pyramiderna vid Gizeh och snart hade vi för ögonen dessa fält, som 1799 vattnades med fransyskt blod sedan Bonaparte uttalat sin verldsbekanta proklamation:

„Soldats! Du haut de ces pyramides quarante siècles vous contemplent!"

Men utan att göra någon kronologisk bock hade den stora fältherren godt kunnat hugga till med ett par sekler mera. Det hade låtit ännu bussigare.

De snillrike Egyptologerne Champollion, Mariette, Maspéro, Lepsius o. a. hafva genom att finna nyckeln till kilskriften och hieroglyferna uttydt och lärt andra uttyda vittnesmålen, inhuggna i *stèlerna* (stenskifvorna), dem grifterna bevarat och der man utan att misstaga sig inhemtar berättelsen om verk och gerningar, utförda för 7,000 år sedan af män, hvilkas balsamerade kroppar, omgifna af hvad som under lifstiden var för dem alldagligt behof eller vittnade om deras storhet och ära, nedlades i nekropolernas hvilorum vid Memphis och Thebe, för att gömmas evigt i ostörd ro.

Och nu har man, så att säga, i våra dagar tvungit grafvarne att yppa huru Asien, mensklighetens vagga, sände ut grundläggarne af den egyptiska sta-

ten; huru sedan egyptiern *Kekrops* grundlade Athén, huru drottning Dido af thyriskt ursprung grundade Karthago och huru stationerna på den långa väg menniskoslägtet trampat för att upphinna nittonde seklets kulturhöjd hetat: Memphis, Thebe, Athén, Karthago, Rom, Alexandria . . . . .

Hvad skola de stationer heta och huru skola de slägten ha sett ut, hvilkas namn, efter ännu sjutusen år, finnas inristade uti historiens stentaflor, sedan de ledt menskligheten närmare och närmare det mål Verldsaltets Styresman oss förelagt: den högsta utveckling och förädling förande oss till den högsta sällhet? —

De fornegyptiska konstverken stå i våra moderna museer likt stjernor, hvilka i rymden slocknat för årtusenden sedan, men hvilkas sken ännu tränger fram till vår jord. — När man skådar fornfynden ur nekropolerna vid Nilen, kan man säga att det är döden som är historieskrifvarn och låtit sprida ljus genom grafvarne, berörda af snillets trollspö. Med en underlig känsla, jag ville säga med klappande hjerta, läser man hvad *Mariette* uppenbarar oss om de gamla Egyptiernas gudabegrepp: jag afskrifver följande:

„Ett oskapadt, fullkomligt väsen, begåfvadt med den högsta visheten, alltid lika oföränderligt, allestädes närvarande, med sin tillvaro i det förflutna liksom i det tillkommande fyllande verlden, utan att denna eger den svagaste föreställning om dess allmakt och dess rätta väsende. Man känner sig omgifven af detta väsen — men man ser och fattar det icke.“ Mångfalden af de fornegyptiska gudabilderna — Ptah,

Osiris, Isis, Typhon, Hathor — de äro legio — förekomma oss såsom katholikernas Madonnor och helgonbilder eller de ortodoxa Grekernas Ikoner. De försinnliga för folket det alltför abstracta och högstående begreppet *Gud,* opersonlig och allestädes närvarande. Såsom verkställare af Hans vilja hade gudarne, framställda genom beläten, olika funktioner och blefvo så liksom mera åtkomliga för den råa massan. Egyptens prester hade ej mindre fuffens för sig än de katolska och ortodoxa embetsbröderna.

Hafva vi mycket ännu i dag att tillägga detta begrepp om Gud, sådant det för 7,000 år sedan definierades af Egyptens vise? Jo, vi hafva att tillägga dess *gudomligaste* egenskap uppenbarad af Jesus Christus: — *den fullkomliga kärleken.*

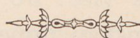
För den, som anländer med jernväg, kommer det på ett ut, nästan nog, om staden, der han stiger ur, heter Kairo, Rom, Hamburg, Paris eller Katzenellenbogen. De intryck, som i främsta rummet tränga sig på en, är att taga ut sitt bagage, med eller utan tullvisitation, hala an första bärare, som belastas med „Handgepäck", och fly med det fortaste. Man lemnar villervallan på plattformer och i stationshusen utan att anställa betraktelser öfver de mer eller mindre beundransvärda omgifningarne, för att nå lugnare hamn i något hôtell och stilla sin hunger eller törst.

När tåget aflemnar en vid en station, der man bland tusende omgifvande ansigten ser ytterst få hvita,

och konduktören ropat *Kairo,* då må man se sig om att man kommer lefvande ur den vildt skränande menniskoröra, i hvilken man finner sig omsqvalpad liksom af storm på Svarta hafvet.

Men för dårar, berusade och turister finnes en försyn, som specielt vakar öfver dem sjelfva och deras saker; det är en tro, som erfarenheten ingifvit mig.

Vår försyn i Kairo visade sig under skepnaden af Monsieur B. — I stället för att lemna oss åt vårt öde, i hvilket han hade ingen del, lemnade han sina egna kappsäckar i sticket och sörjde för vagn och qvarter åt oss.

Kap. 3.

Kairo. — Vår bostad. — Klimatet. — Åsnedrifvare och Saïs. — Ön Raoudah. — Pharaos dotter och Moses vagga. — Citadellet. — Massakern på Mameluckerna och Mehemet Alis moské. — Sultan Hassans moské. — Haremslifvet, skildradt af en fransyska. — Le duc d'Aumont's villa. — Besök i bazarerne. — Handeln med araber. — Växlareborden. — Orientens ögonsjukdomar.

Vi hade vid utstigandet ur vår kupé sett en och annan *Cooks' interpreter* i sin scharlakansröda guldbroderade skjorta och mössa, men nu lemnade vi dem i sitt värde, modiga vordna genom beskyddet af vår fransman. Han afrådde oss att begagna de i Wien köpta hôtellbiljetter, som vi förtänksamt tagit, men som äfven kunde lemnas obegagnade tillbaka. I Ale-

xandria trodde vi oss i vår oskuld göra en god kupp, när vi med dessa biljetter i hand fingo rum och pension i hôtell *Abbas* för 16 frcs person om dagen.

— Sålla ej onödigtvis ut edra pengar! sade monsiur B., med fransosens ekonomiska sinne, — jag känner Kairo och skall uppsöka en pension, dit M:r Cooks affärsgeni ej hittat.

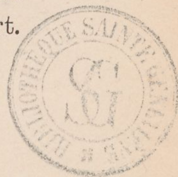
Och vår utmärkte reskamrat förde oss till ett hus vid Ezbekieh-platsen, — omedelbart i grannskapet af en herlig trädgård, framtrollad af Khediven Ismail för Kejsarinnan Eugénies besök. — Här fanns en pension hållen af en fransyska, och efter ett ögonblicks köpslående inqvarterade vi oss i ett stort, ljust, trefligt möbleradt rum med rymlig balkon, hvarifrån vi hade utsigt åt den lifligaste och originellaste af torgplatser, hvimlande af folk, arabiska bröllopståg, festtåg m. m.

— Och priset? Mat, rum och uppassning?

— Ett för allt, med tre mål om dagen 6 francs person! —

Fransosen gnuggade händerna och sade skrattande:

— „När jag träffar M:r Cook skall jag göra min ursägt för honom att jag fuskat i hans handtverk!“ — Bekanta till oss betalade 20—25 francs pension på hôtel. Under de tre veckor vi vistades i Kairo hade vi ej ett ögonblick skäl att ångra vårt val af bostad, som hade yttermera fördelen att dess värdinna, vänlig och sällskaplig, ofta blef oss följaktig på våra utfärder och hjelpte oss tillrätta med araberna, hvilkas språk hon talade och hvilkas knep hon ej föll offer för, såsom vi otvifvelaktigt hade gjort.

Första dagen i Kairo voro vi liksom i ett rus af öfverraskningar och tyckte oss försatta i en omgifning, som i Tusen och en natt. Från tidigt på morgonen ströfvade vi omkring med vår dragoman och läto ej hejda oss af middagssolens strålar förr än vi voro totalt utmattade och i fullt upplösningstillstånd. — Men detta trotsande af Egyptens klimat fingo vi pligta för, voro sjuka en hel dag och lärde af erfarenheten, hvad vi ej lärt af våra vänners varningar: — att man midt på dagen skall hålla sig inne med nedfällda gardiner och luckor för fönstren såsnart det lider till April månad. Men länge läto vi ej qväsa oss af sjukdomen, och jag vill berätta om en treflig utflygt vi företogo, så snart vi kunde hålla oss på benen igen.

Den 20 April straxt före soluppgången hemtades oss under vår balkong två färdigsadlade åsnor, de nättaste och snyggaste man ville önska.

Dessa små snälla, tåliga djur, mera starka och uthålliga än hästar och som blott i norden, der man ej känner dem, äro symboler för dumheten — dem hade vi redan alltsen vår vistelse i Algier stor förkärlek för.

Hop! det bär af utåt Ezbekieh platsen! och en arab springer efter hvardera ryttarinnan i kapp med sitt ök, såsom bruket är. Man kan tycka synd om den tvåbenta springaren, men den ridande far ändå vanligen sakta fram. Värre är det med *Saïs*, dessa eleganta, i hvit drägt med guldbroderi utstyrde förelöpare, hvilka med upplyftad staf i handen måste springa framför sina herrars vagn i solbadd, i damm

och sirocco, hållande streck med trafvande hästar, stundom många kilometer. Det är otroligt med hvilken lätthet och elegans dessa Saïs utföra sitt mördande värf — men hvem frågar efter om en stackars slaf skulle stupa på vägen! Mer än i stilla lunk ser man ej åsnedrifvare springa efter sin Grålle, skakande på sina långa öron och ofta belastad med den ljufva bördan af en tre aln och 4 tum lång Engelsman, hvars fötter släpa i sanden, så han ser ut som han skulle *spatsera* med en åsna mellan benen. Vanligen har han äfven ett blått flor på hvit hatt. När vi med våra två- och fyrbenta vänner trafvat genom långa accaciabulevarder i praktfull vårfägring, bakom hvilka på hvardera sidan yppigt aflöste hvarandra ambassadörers och paschors villor omspunna med nät af lianer och blommande klängväxter af alla slag; när solens första strålar likt fina gyllene spjut trädde igenom denna tropiska grönska och rosiga skyar drogos unnan som sparlakan vid en kunglig lever — ack, hvad Nilvågens friska morgonbad då hade bjudit för en njutning, der vi sågo den glittra emot oss! Vi nådde allaredan dess bräddar efter en upphettande ridt genom gamla Kairos labyrintgator slingrade mellan ramlande murar. Här mötte vi oändliga filer af Kameler, hvilka drefvos till staden lastade med grönsaker och munförråderna, som fördes till torgen. Kairo har 700,000 innevånare och det behöfs mycket för att proviantera en sådan stad. Tunga och smutsgula vältrade den gamla floden, alltmera intorkande dag från dag, sina böljor mellan höga med slam öfverdragna bräddar, som för några veckor sedan ej sågos

till, — hvilket måste ge landskapet ett vida mera måleriskt utseende. Vi stego dock af våra små åsnor, ropade an en arab med sin båt, som syntes på andra stranden, och läto föra oss öfver till ön Raoudah. — Omsluten af två Nilarmar ligger denna blomsterö förtjusande och tillhör, tror jag, någon rik pascha. Han måste här befinna sig som en pärla i guld, och vi ströfvade kring hans villa i mohrisk styl inbäddad under kolossala träns skuggrika kronor, svalkad af springbrunnar, som stänkte öfver blommor i tusen färger, som doftade balsamiskt i vinden. I ett af trädgårdens hörn gömde sig bland den tätaste grönskan Harems fönsterlösa murar. Vi smögo omkring som katten kring het gröt, obeskrifligt nyfikna att kasta in hit små spanande blickar; men då vi blefvo närgångnare uppenbarade sig plötsligt en svartbrun Cerberus med turban och pipa i munnen. Han morrade till med afvisande åtbörder, som gjorde det för oss fullt begripligt att dörren till fårahuset höls hermetiskt stängd för ulfvar, äfven när de sågo så oskyldiga ut som vi. — Det var här på ön Raoudah som Napoleon hade sitt högqvarter under sin Egyptiska kampanj. Den lilla mannen med det stora snillet hade smak att välja sin lägerplats och det påstods att han förstod konsten att fraternisera med profetens rättrogna söner och intaga äfven desse. Det var äfven här, säger traditionen, en icke mindre stor härförare än Bonaparte lemnat ett minne af sitt namn. I vassen, som omslöt den fagra ön, hittade Pharaos dotter den flätade korgen, hvilken inneslöt ett vackert tre månader gammalt barn, hvaraf hon uppfostrade

den man, som förde Israels folk ur Egypten. Denna bibliska berättelse framstod så lifligt för mina ögon i samma omgifning, der händelsen tilldrog sig. Och frågar någon, huru man vet att här just var stället, så svarar jag: det är så poetiskt med sin läckra grönska och sin sakta sqvalpande våg, att kungadottern ej kunde välja sig ett ljufligare badställe. Och det måtte i alla händelser ha varit nära intill Pharaonernas hufvudstad, som ligger der inför våra ögon.

Visare vordna af föregående dags utståndna lidanden, läto vi ej fresta oss att möta här middagssolen, utan vände hem i tid. Dessa tidiga vårmorgnar i glödande söder äro af en för nordbon alldeles okänd ljufhet och skönhet. Ingen råhet i luften, ingen dimma, ingen kyla! Man simmar i en atmospher, som är ej blott balsamisk, utan synes oss såsom lifvet i förr ej känd fullhet.

Vi försummade ej heller att göra dessa morgonutfärder; ibland i vår värdinnas sällskap, när så passade. Så besökte vi en dag Citadellet. Härifrån är utsigten ojemförligt storartad. Från den höjd, dit vi uppklättrat, sågo vi den stora staden framför oss liksom taggig af de mot himlaranden sig aftecknande minareterne och de hvita kupolerna af mer än fyrahundra moskéer. Som ram omslöts taflan af den rika stora slätten, hvilken Nilen bevattnar, och längre bort vid horizonten stodo Egyptens urgamla skildtvakter, pyramiderna. Inom Citadellets omkrets är *Mehemet Alis* palats, hvilket nu är obebodt, — en vanlig sak i dessa despotstater, der hvar och en pascha använder statsmedlen att efter behag bygga åt sig

ett nytt palats, lemnande företrädarens åt sitt öde. Här invid Mehmets slott var det som den i historien bekanta massakern på mameluckerna egde rum. Ett af dessa till döds hetsade offer störtade sig med häst och allt ned från den fruktansvärdt höga terrassen — och kom helskinnad undan sina mördare, ensam öfverlefvande det gräsliga blodbadet. — Man kan ej fatta huru detta språng kunde lyckas, med mindre än att hästen hade vingar. Så turk han var säges Mehemet Ali ha lidit af samvetsqval öfver sitt dåd och stördes af detta obehag midt i sin storhet och sina segrar. Då lät han bygga en Moské, efter modellen af *Aja Sofia* i Konstantinopel, på samma ställe, der dådet föröfvades. Sköna springbrunnar framtrollades med slöseri häromkring till de troendes tvagningar: — kanske också för att det friska vattnet skulle rentvå brottet. — Men Mehemet lär ändå, liksom Lady Macbeth, ha sett på sina händer blodfläckar, dem han ej mäktade rentvå i springbrunnarnes kristallstrålar! Nu förfaller hela denna herrlighet. Vid nedstigandet från citadellet besågo vi äfven Sultan Hassans moské med sitt åldriga, vörnadsbjudande utseende och spår efter orientalisk prakt — men ack, så förfallen och utan att någon vårdar sig om den! Huru ofta är det icke här fallet med de skönaste palatsen! Haremmen med dessas innevånarinnor dela samma öde. Vid hvarje sultanombyte skjutes af den nya herrskaren föregångarens hustrur åsido, såsom de gammalmodiga möblerna i praktgemaken. Vår värdinna, som känner något till sederna inom harems murar, dit hon lyckats få kasta några blickar, målade för oss en föga

tilltalande bild af lifvet derinne. Gömda från vaggan till grafven bakom lås och bom, lefva dess innevånarinnor utan alla menskliga intressen, utan sysselsättning, utan hopp — ej ens i en annan verld, ty från sitt paradis har Mahomed uteslutit qvinnan.

Kärleken, modersfröjden, hvad äro de för dessa beslöjade puppor? De ha ju ingen rätt hvarken öfver sin egen person, som säljs och köps af den mestbjudande, eller öfver sina barn. På angifvelse af en eunuk eller af en rival kan en hustru och moder straffas kroppsligt på det mest upprörande sätt, utan någon som helst menniskorätt eller appell. — Vår värdinna, talande arabiska, har samspråkat med några af dessa damer i grann drägt, som höljer och förgyller slafvinnans ställning. Dessa äro icke alltid nöjda med sitt öde, såsom det heter. — „Man talar, Madame, om vår osedlighet“ — hade de sagt. — „Det är lätt för den fria qvinnan att föra en ren och värdig vandel, då hon ju eger sjelfbestämningsrätt. — Men må hon icke efter sin måttstock bedömma de laster och brott, som tyvärr, det kan ej öfverskylas, förvandla mången mohamedanska till det lägsta djur. Man uppfostrar henne dertill.“ — Khediven Ismails moder säges ha varit ett sådant — en försämrad, en råare upplaga af *Lucretia Borgia.* För att omgifva med dunkel hennes lefnadslopp och igensopa spåren efter hennes vandel afslår ännu den nuvarande Khediven fabelaktiga summor, som blifvit bjudna af amerikanske och andra penningefurstar för den tomtplats, der det Harem stått, hvari hon lefde. I denna gröna lustgård rufvar ännu en orm och jorden gömmer här spå-

ren af alla föröfvade brott, som stället varit vittne till. Som granne till orgiernas näste — hurú skönt är ej detta orientaliska Eden! — lefver en fransk Hertig d'Aumont, som eger här en villa med sorlande kaskader mellan palmer, bananer, tamarinder, lagrar, myrten och den största cykomor jag någonsin sett. Under dess krona, fullkomligt ogenomtränglig till och med för Afrikas sol, kunde minst 50 personer sitta och äta middag. Nilens gula orm omsluter den tysta och ensliga villan, och bakom densamma upprullas ett oändligt perspektiv — Libyska öknen.

Minnet af *Landons* trädgård invid Biskra dök här upp för mig; men ingenting på jorden tål dock, tror jag, en jemförelse med denna förtrollande skapelse, som framstår midt i Sahara som en hägring från något okändt paradis.

Den stora slätten längs Nilen, bortom Gizeh's pyramider, går i fortsättning öfver nekropolen vid Memphis. Om denna fornegyptiska hufvudstad kan ingen numera göra sig en föreställning, ty de oformliga grushögar man ser här och der ha alls ingen karaktär. Der och hvar står en pyramid, större eller mindre, inbäddad i öknens gula sand, se der allt.

Det är ej mohamedanerna, som härifrån uppgräft de döda ur sina grafkamrar, ty de känna ej till tvånget af begränsade hviloplatser, der den ena behöfver göra den andra utrymmet stridigt. Öknen är rymlig nog för alla. Det är från vesterlandet tanken utgått att störa mumiernas mångtusenåriga hvila.

Den 24 April.

Jag vill i dag berätta om vårt besök i bazarerna. De förekomma i stor mängd särdeles i medelpunkten af Kairo. Uti dessa labyrinther, öfvertäckta för solstrålarne, halfmörka, krokiga och korsade i otaliga smala gator hit och dit, med butik vid butik på ömse sidor, vore en främling urstånd att leta sig fram utan vägvisare. De ofvannämde gatorna, eller rättare gränderna, äro blott af några få meters bredd, men hvad der ryms af kameler, åsnor, får, bockar, till och med hästar och vagnar, är fast otroligt. Menniskomassorna vill jag ej ens tala om. En myrväg är det enda som kan ge en liknelse af Kairos bazarer — och för resten alla orientens bazarer. Jag har aldrig för mig sjelf kunnat göra förklarligt underverket, att de tusentals arabungar, som här trilla omkring utan eftersyn, ej trampas ned i massa. — Detta är emellertid ej alls fallet och troligt är att förtjensten häraf får tillskrifvas — icke menniskorna men djuren.

När man i bazaren skall göra uppköp, sätter man sig på disken framför det lilla skjul, hvarifrån man söker den äskade varan. Europëen sitter med hängande ben, Araben med benen i kors, väntande på att bli betjenad; men köpmannen gör sig aldrig härmed brådtom. Tid är ej pengar för honom, det är guldet han eftertraktar och det kommer väl i sinom tid. Det är således blott Europëen, som måste bemanna sig med tålamod och undergifvenhet för det oundvikliga. Hans otålighet skulle i alla fall ej ändra det minsta i köpmannens sätt att gå tillväga, der han sitter, som spindeln i sitt nät, i butikens gömma om-

gifven af sina varor. Han upprullar dukar, tygstycken, guldbroderier, sjalar, borddukar, utsökta väfnader af ylle och mattor af oförliknelig dyrbarhet, gaze inväfvet med silfver och guld, sidengördlar i alla regnbågens färger — man fattar ej att denna mångfald af varor rymmes härinne. Hejda honom ej genom försäkringen att ni ej ämnar köpa något af allt det der, som ni ej efterfrågat: — han är fullkomligt döf för en dylik insinuation och fortfar att låta mer och mer dyrbarheter skimra för edra ögon. Nu väckes fråga om priserna. Köpmannen begär tre eller fyra gånger varans värde; — ni beskärmar er öfver det med liflighet. Han nickar litet på hufvudet och frågar hvad ni vill ge. I er tur bjuder ni ett pris, hvaröfver köpmannen upphäfver höga protester. I denna stil går kommersen och slutligen säljer han för 20 piaster den sak, för hvilken han begärde 200 i första hugget.

Och så kommer dertill växlingen af myntet. Under bar himmel sitta i gathörnen växlare med sina små bord framför sig. Seden är urgammal och infördes från Egypten till Palestina. Det är nog samma små bord vi ännu se i Österlanden, hvilka belamrade förgården till Jerusalems tempel och som Jesus kullstjelpte.

I orienten fattar man äfven att det i de evangeliska berättelserna så ofta talas om „blinda“ och att „ögonsalfva“ omnämnes såsom ett alltjemt begagnadt medel. Våra europeiska ögon, som retas hvarken af öknarnes brännande sol, deras sandhvirflar eller Samum, känna ej mera till österländningens

ögonsalfva än han känner till — Amykos och eau de Cologne.

Jag lemnade hvarje gång bazarerne med en suck öfver att min börs ej var så försedd, att jag kunnat lägga mig till större qvantiteter af de varor jag öfverallt här hade för ögonen på det mest frestande sätt. Åtminstone hade jag velat likna den „vidtbereste presidenten" hos fru Lenngrén:

„som förde med sig hem och skänkt akademin
En metmask ifrån orienten"; —
Men ej ens detta har *jag* gjort!

Den 26 April.

Det var en herrlig sommardag — varm men ej qväfvande, och i sällskap med vår fransyske herre och vår fransyska värdinna beslöto vi att göra utfärd till pyramiderna vid Gizeh. Öfver bron *Quasr—el—Nil* rullade vår vagn framåt den magnifika chausséen mellan höga Accacia-träd, som ge skugga äfven midt i solskenet — chausséen som byggdes 1869 för att föra beqvämt Kejsarinnan Eugénie till Chéops-pyramiden och Sphinxen — gåtfull, som denna sköna qvinnas öde.

Man räknar öfver 66 pyramider, spridda kring den vidsträckta nekropolen vid Memphis, men jätten bland dessa är Cheops pyramid. På afstånd och vid första anblicken ger ej detta mycket omtalta underverk ett intryck af någonting så kolossalt, som man väntat sig. Gränslösheten af den omgifvande öknen, bristen på jemförelsepunkter i denna ödslighet, flygsanden, som i ofantliga lager bäddat sig kring pyra-

midens fot, förvilla omdömet och man har svårt att göra sig reda för jättekumlets oerhörda dimensioner förr än man står invid foten. Nu hisnar man och finner sig sjelf lik en myra, jemförd med detta berg.

Ingen känner numera de redskap, hvaraf arbetarne begagnade sig när de reste mot skyn blocken, hvaraf pyramiden är sammanfogad, men de lärde ha sagt oss, att i 20 års tid arbetade här i gången 100,000 slafvar, som ombyttes efter vissa veckor eller månader.

„A great misaplication of labour and capital", (ett stort förslösande af arbete och kapital) säger vår snusförnuftiga och praktiska resehandbok i sin uppskattning af denna fornlemning. Sanningen häraf kan icke bestridas. —

Den, som har lust och nyfikenhet nog, kan inträda i Cheops-pyramidens innersta, men då måste man krypa på alla de fyra och dessutom låta draga sig fram af araber. Några engelskor torde ha försökt saken, — (engelsk-amerikansk företagsamhet fordras härtill), enstaka undantag bland qvinliga turister, men en opåräknad närgångenhet af deras ledsagare gjorde dem besöket mer än oangenämt, tröttheten oberäknad.

Vi nöjde oss med medvetandet att man i muséerna vid *Boulacq* och annorstädes får skåda med mindre besvärligheter hvad dessa pyramider gömt i sitt inre så länge och troget. Man har tömt ut allt, hvad grafkamrarne innehöllo och hemligheten ligger nu för öppen dag. Vi fingo i höga, luftiga, välordnade salar göra bekantskap med deras Majestäter Pharaonerna, radade i glaskistor, dynasti efter dy-

nasti, numera fria från bandeletterna af tjugutals meters längd och af tunnt linne, hvari de balsamerade herrskarne hoppades få sofva i evigheters evighet.

Vi hade ställt vår färd till *Gizeh,* så att fullmånen skulle belysa landskapet innan vi afreste derifrån.

När detta skimmer — i södern hvitt och klart som elektrisk belysning — föll öfver de gamla monumenternas storhet, infattad i storheten af den omgifvande öknen, då måste äfven det minst svärmiskt anlagda sinne känna sig gripet, det försäkrar jag.

En särskildt silfverglänsande, bred och underbart mystisk månstråle dallrade öfver Sphinxen, lekande på hans kolossala ramar och kring hans — eller hennes — gnagade anletsdrag. Der låg ett löje öfver läpparne som syntes mig smått spefullt; jag uttolkade det såsom ställdt till mig med ett gäckande: „Du lilla atom, som dock har ett klappande hjerta och koxar med undran och rörelse på Egyptens Sphinx; — det skulle visst intressera dig ofantligt att få veta hvad jag sett och upplefvat sedan solen första gången steg upp öfver mitt hufvud här på platsen? Men, ser du, tegat har jag i mångtusende år och tiga skall jag till verldens ända!"

Sphinxen, hvilken tillskrifves en ännu högre ålder än pyramiderna, låg i början af vårt sekel så djupt begrafven af ökensanden, att blott ett öra stack fram. Detta ledde arkeologerna att företaga de gräfningar, som med obesparad möda och dito kostnader under en lång följd af år bragt i dagen lemningarne från den gråaste fornåldern. Mellan Sphinxens ramar fann man ett helt tempel, som hade godt utrymme der.

Stödda vid den stora pyramidens fot omfattade vi med blicken ett vidsträckt landskap. Solen hade sjunkit grannt ned öfver Kairos citadell, men stadens hundrade kupoler och minareter voro ännu i topparne blekt förgyllda af strålarna. Nilen rullade mellan oss och staden trögt sina gulgråa böljor och på den strand, der vi stodo — den venstra — lågo åtskilliga arabbyar, omgifna med palmer der och hvar. Bostäderna bestodo af låga hyddor af obrändt tegel, hvilka det fattiga folket formar och torkar i solen, troligen på samma sätt som Israels barn gjorde då de vistades här och hade Pharaos fogdar öfver sig med käppen på ryggen, hvilket Vitalis besjungit på sitt tokroliga sätt:

„De tygade till sig med murbruk och träck
Och ända till halsen de kröpo i säck“.

Ibis med långa ben spatserade gravitetiskt längs stranden af floden och några vemodiga sånger gnolades af fellahqvinnor med vattenkrukor på hufvudet, eller af små vackra mörkögda flickor, som uppsamlade i korgar kamelspillning, hvaraf de laga kakor, som soltorkas och användas till bränsle.

Vid horizonten aftecknar sig Mokattams skrofliga bergskedja, ful och knotig, lik ett skeletts ryggrad, och i den sena aftonstunden höres derifrån chakalernas tjut, der de i stort antal vandra i den outsägligt ödsliga trakten på bergets andra sida, sökande rof.

Trötta af att i timtal hafva vadat ända till fotknölen i het flygsand — alltjemt hopad här af ökenvindarne, hvilka göra det både dyrt och svårt att åter och åter rensopa ingångarne till monumenterna

och hela platsen kring desamma — satte vi oss att hvila på de ofantliga stenblock, som jemte stympade stoder lågo kringkastade på marken och inne i tempelgångarne. Under det platsen öfvergjöts af österlandets månsken frestades man att försjunka här i drömmar, men de kringsväfvande araberna lemnade oss ej tid härtill. De utbjödo till salu, de trugade på oss gudabilder af alla fasoner, urmenniskor af vidunderlig skepnad, och djur, bland hvilka *Apisoxarne* intogo främsta rangen. Allt detta såg ofantligt respektabelt, rostigt, ärgigt och antikt ut; men vi voro ej omedvetna om att dylikt fabriceras både i Kairo och annorstädes, för att utbytas vid pyramidernas fot mot lättrogna turisters ungefär lika moderna piastrar. Sedan vi offrat åt den gamla Sphinxens väktare hvad vi hade råd och lust att bestå dem, blefvo vi i gengäld af dem trakterade med svart kaffe i koppar, små som äggskal: — araben är öfverallt framme med denna traktering åt främlingen och njuter sjelf deraf vid alla tillfällen.

Sedan vi i den bruna drycken egnat en afskedsskål åt pyramiderna, Sphinxen och våra mörka ledsagare eller värdar, stego vi i vagnen, hviskande vårt eviga farväl åt stenmajestäterna, som stannade qvar här i sin orörlighet — till domedag!

Ännu en blick sändes söderut till ökenslätten, full af stenrös — det gamla Memphis — och så bleknade alltsammans bort i en gränslös ödslighet. Medan vagnen rullade tillbaka mot Kairo mellan accaciaalléens mörka hvalf, blott här och der genombruten af breda månstrålar, sutto vi alla drömmande och

underbart stämda. Tanken sträfvade att återförsätta sig bland dem, sem engång läto uppföra dessa monument, hvilka tiden ej mäktat nedbryta. De mäktige Pharaonerne måtte ha varit temligen likgiltige för ståten i bostäderna, hvari de såsom lefvande uppehöllo sig, efterom spår till ruiner af några palatser ej finnas. Deras högsta sträfvan var koncentrerad på att bevara för evigheten *mumien* med sina förnämsta, i sarkofagen hopade dyrbarheter, — möbler, smycken, gudabilder, husgeråd. Hvad betydde för desse filosofer, med stark öfvertygelse om själens odödlighet, den korta blink mellan två evigheter som skiljer födelseminuten från dödssucken under menniskans jordiska tillvaro?

Man ordnar för närvarande antiqviteterna, som härifrån skola afsändas till Pariserexpositionen, och vår fransyske vän, som har relationer bland Egyptologerne, förskaffade oss nöjet att se här en föregående utställning af föremålen. Man förenade med de antika *nutidens* prof på vildarnes civilisation i det inre Afrika. Artiklar från konungariket *Choa* visade underliga industrialster: krigsrustningar, vapen, qvinnosmycken, tyger o. d. och i ett stort fotografialbum framställdes typer af folkslag från länderna kring Eqvatorn bland hvilka Stanley lefvat och ansett sig så godt som hemmastadd en god del af sista årtiondet. Konungen och drottningen af *Choa* i full ståt sågo temmeligen prydliga ut och hela deras hofstat — (jag förmodar att det var en sådan) framställdes äf-

ven i paraduniform, — ack huru enkel: en blank sköld hängd öfver det svarta bröstet, — ingenting annat! Det var dessa vildar, som gjorde slut på den ädle Gordons hjeltelif, och vi sågo här af de förgiftade pilar, som afskötos mot honom. Dylika lågo nu fredligt ordnade på röd sammet såsom eleganta solfjädrar, dem man skulle — „se men inte röra". Har man så mycket som ett myggbett ens på handen, kunde det bekomma en illa att ej följa denna föreskrift. Föreståndaren, som visade oss hela utställningen, beredde oss äfven tillfälle att få se Khediven *Twefik* i egen hög person, då han just på samma timme tog i ögnasigte expositionsföremålen. Det var en yngre herre med ett rätt vackert utseende — men icke vittnande om esprit. Han säges vara godmodig och overksam: en apathisk orientens son, men en son ganska olik sin fader, den rörlige *Ismail,* och sin farfader krigsbussen, rebellen och sjelfherrskaren *Mehemet Ali.*

Besöket vid Gizeh's pyramider hade satt oss så in i den rätta stämningen, att vi följande dag gjorde utfärd till arabbyn Sakkarah med Apis-grafvarne.

Byn ligger midt in i öknen och ingen väg leder till grafvarne; hit får man vada i ökensanden. Men hvad gör man ej för äran att besöka oxar, balsamerade för några tusen år sedan, då de stodo i högre anseende än nuförtiden?

En bit jernväg förde oss först till Nilstationen *Bederechin;* här togo vi och våra reskamrater (fran-

sosen och fransyskan) små snälla åsnor, hvilka på två timmar förde oss till vårt mål genom arabbyar och en gångstig, som ibland skuggades af någon palmdunge. Skydd behöfdes mot en brännande sol! Under vägen fingo vi se två kolossala granitstatyer af Ramses II, en af de Pharaoner, hvars namn oftast nämnes af stèlernas hieroglyfer. — Den mäktige herrskaren och store härföraren torde vara densamme, som vi känna under namnet *Sesostris.* Hans *cartouche* (arkeologins term för vapensköld) ses öfverallt bland nekropolernas fornfynd och en mängd statyer ha förevigat hans ganska ädla gestalt. Stoderna i öfvernaturlig storlek, som ligga på vägen till Sakkarah, vittna om skulpturens höga ståndpunkt på hans tid och, huggna i ett enda granitblock, förvåna de genom konstnärlig fulländning äfven i det skadade skick de nu visas framdragna ur årtusendens grus. Deras oerhörda tyngd har gjort, att man lemnat dem qvarliggande på stället, der de blifvit funna och omgifvit dem med en skyddsmur här i deras grop *under* markens nuvarande nivå, dit man nedstiger på en trappa.

Hunna till byn Sakkarah lemnade vi qvar våra åsnor och började vandra till fots med glödande sol rakt öfver hjessan och het, fin, torr sand att genomtränga ett ganska ansenligt stycke.

Denna ökenvandring kunde ha sina vedermödor, men den ledde till *Serapeum,* — nekropolen med grafkammare vid grafkammare, bevarande hvar och en sin granitsarkofag med centnertungt lock, hvari de heliga oxarne lades efter döden. Med hvar sitt tända

ljus i handen och en smula bäfvan i bröstet följde vi araben, vår mörka vägvisare, genom de ej mindre mörka, underjordiska gångar dem vårt sekels fornforskare låtit gräfva ut och befria från sanden, som dolt dem så länge. Vi räknade 24 sådana ofantliga sarkofager på hvar sin sida om gången, hvilken utgrenade sig i många och förvillande riktningar. Flere underjordiska gångar, lika dem vi genomvandrade och antagligen i förbindelse med dessa, torde finnas ännu; men hafva ej kunnat rensas från sand och grus, så att man vågat tränga in i dem; de förblifva igengrodda tills vidare.

Vi gjorde den anmärkningen, att uti Apisgrafvarne, och uppå sarkofagerna der, funnos ganska sparsamt såväl bas-reliefs som inskriptioner, i motsatts till andra mumiers hvilokamrar, der såväl tak, golf och väggar som sjelfva sarkofagen äro fulla af hieroglyfer. Oss förundrade detta icke mycket. Det var väl ej så lätt heller att hitta på grafskrifter åt nötkreatur, hvilka, huru heliga de än höllos, dock under lifstiden väl voro hvarandra bra lika till verksamhet och egenskaper!

Ju djupare vi inträngde i dessa katakomber af oändlig längd, dess mera kändes saknaden af luft, som aldrig ombytes här. Gångarne korsa sig så, att ingen växling af densamma utifrån är möjlig. Man kände en underlig beklämning och svindel; -- kanske bidrog härtill den öfverväldigande tanken, att vi förmodligen nu insöpo samma luft som Pharaonerne och deras följe utandats ur sina lungor en dag och som legat här inmagasinerad i några tusen år! — En kall

kåre lopp desslikes öfver ryggraden vid föreställningen att ljusen kunde slockna uti våra litet darrande händer. Huru skulle utgången från denna labyrinth då hittas ens af araben med sina kattögon?

Ett alltuppslukande intresse höll dock oss alla vid godt mod, men drypande af svett och med flämtande bröst återsågo vi i alla fall dagens ljus — och för min del bekänner jag, att jag gjorde det rätt gerna!

Något öfver en half verst vadade vi derpå igen uti sanden och riktade nu våra steg till den pompösa grafven för en balsamerad fältherre och statsman, den store *Ti.* Väggarna i dessa underjordiska salar äro uppifrån ända ned fullristade med hieroglyfer och bas-reliefs, framställande denne Ti's verk och gerningar såsom krigare, som åkerbrukare, som minister, som Mecenat — ja äfven som familjefader, ty vid sidan af Herr *Ti* ses fru *Ti* sitta öfverallt och vid foten af deras högsäten leker lilla herr *Ti.* Den idylliska taflan har äfven sin imposanta sida, ty krigsfolk, väpnade efter tidens sed, omgifva på vördnadsfullt afstånd fältherrens interiör.

Familjens rikedom framställes åter på motsatt vägg genom gruppering af fårahjordar, getter, ankor, åsnor, boskap och fjäderfän af åtskilliga sorter — bland de sistnämnde synes äfven sparfhökar, falkar och örnar, förmodligen tydande på att *Ti* var en lika väldig jägare som härförare.

Och hela detta verk af såväl mejsel som pensel är så väl bibehållet som om artisterne nyligen hade utfört det!

Efter att ha gått omkring i timmotal och sväljt antik luft och ökensandens damm började vi alla att känna längtan efter någonting mera närande för kroppen.

Midt i öknen står ett ensamt hus, bestående af fyra nakna, hvitrappade tegelväggar och kalladt *Mariettes hus*, ty denne fornforskare har låtit uppföra det till herberge för resande. Den matsäck vi medtagit radades fram på bordet af ohöflade bräder, hvilket, jemte några bänkar i samma styl, utgjorde möbleringen i detta öken-hôtell.

Middagen smakade oss dock här förträffligt, änskönt vattnet, medbragdt i lerkrus liksom vinet, voro något för ljumma för att vara fullt läskande drycker. På sjelfva stället fås ej för allt verldens guld köpas någon sorts mat eller dryck, men araber funnos äfven här, sysslande med sin kaffekokning som vanligt och färdiga att gästfritt också traktera med den bruna, kokheta drycken i de små, små kopparne. Araben måtte alltid föra dylika med sig, efter de alltid finnas tillhands, såväl som kaffekokaren.

Detta märkvärdiga folk har, som det synes, ej behof af annat än kaffe och sol!

En sadlad kamel, som stod bunden invid *Mariettes hus,* skulle min reskamrat nödvändigt rida på — det föll sig så naturligt i den omgifning, der man nu befann sig!

Hop! det bar af ett stycke ut i sandhafvet; öfverst på puckeln satt gränsbon till Lappland med floret fladdrande för ökenvinden och en arab lunkade bredvid kamelen. Men lång blef ridten icke i denna

stekande sol och under guppning, som erinrade om våldsam sjögång!

Efter det intressanta besöket i Sakkarah gjorde vi dagen derpå ett inte mindre intressant till Museet i Boulacq, af Mariette sjelf ordnadt och försedt med sina märkvärdiga samlingar. Vid detta besök hade vi lyckan att ledsagas af Monsieur *Dutilh,* känd af Mariette personligen och mångårig medhjelpare vid uppställandet och klassificeringen af föremålen i de stora salarne, hvilkas skatter ökas år från år genom fortfarande gräfningar.

När porten till denna antikens helgedom öppnas, mötes besökarens öga genast af en praktfull Mausolé, omgifven af tropisk grönska. Namnet *Mariette* står med guldbokstäfver inhugget i en granitsarkofag, öfver hvilken en gammal Pharaostaty sitter och håller vakt. Vid monumentets fot ligga två stora Sphinxer, hemtade från den Sphinx-allée, hvilken ledde in till Apisgrafvarne vid Sakkarah, upptäckta och framgräfna under Mariettes ledning.

Som det blef alltför kostsamt och snartsagdt omöjligt att hindra dessa Sphinxer från fullständig begrafning under ökensanden ännu engång — hvar gång en stark Khamsin uppstod hotades Sphinxerna af detta öde — hafva de blifvit förflyttade från deras ursprungliga plats i större säkerhet.

Läsaren har lättare att föreställa sig än jag att beskrifva det egendomliga intryck vi erforo af att stå, så att säga, ansigte mot ansigte med Pharaoner från 35—36 olika dynastier, hvilkas historia grafvarnes stèler uppdagat och som icke rätt stämmer öfver-

ens, åtminstone hvad kronologin vidkommer, med Egyptens historia sådan den lärdes af oss och våra fäder. Mumierne hafva uppstått ur sina hvilorum för att tala om en 7,000 årig tillvaro. Med en viss vördnadsfull bäfvan stodo vi nu här och beskådade i deras låga glaskistor de fullkomligt välbehållna gestalterna af ett otal Pharaoner — bland dessa Seti I, Seti II, Seti III; Ramses II (Sesostris), Toutmès III — jag nämner nu blott dem, som i historien intaga första rummet såsom härförare, regenter, civilisatorer eller omtalade för andra utmärkta egenskaper.

Nu ligga de fredligt sida vid sida med händerna i kors öfver bröstet och förstenade anletsdrag, hvilka dock bära en fullt mensklig prägel.

De tygremsor, som i årtusenden hårdt omlindat deras lemmar, hafva blifvit upplösta öfver ånga af skickliga händer och den döde, som hvilat så länge i trångt fodral, är nu befriad derur och tycks ha legat blott helt kort tid i dödens sömn. Statyer, funna i grafvarne och i pyramidernas inre, hafva så friska färger, att jag i min enfald frågade om de nyss blifvit restaurerade. Monsieur Dutilh såg på mig nästan manquerad och försäkrade att egyptologen skulle anse sig begå en gerning, värre än ett helgerån, ifall han sökte med pensel eller mejsel förgripa sig på fornlemningarne. De befrias endast sakta och skickligt från stoft, som klibbar vid dem.

Vi hade umgåtts alltför mycket med mumier för att ej småningom anse oss behöfva omvexling af societet och omgifning.

Ingenting lämpade sig mer att uppfylla denna åstundan än ett besök i det moderna, féelika palatset Geziréh, der Egyptens khediver i våra dagar med orientalisk gästfrihet pläga emottaga vesterlandets furstar och potentater, som besöka Pharaonernas gamla jord.

Geziréhpalatset blef särskildt förskönadt för emottagande af kejsarinnan Eugénie af Frankrike 1869 — således knappt ett år innan kronan gled för alltid ned från hennes majestätiska panna och hennes ätt utdrefs från landet, störtadt i olycka. — Här bodde sist i fjol ryske storfurstarne Sergei med gemål och Paul, på väg till Grekland, der den sistnämda skulle fira sitt bröllop.

Man har i österlanden så ofta anledning att jemföra verkligheten med sagorna ur *Tusen och en natt*, att jag lemnar åsido denna utslitna liknelse vid beskrifningen af Geziréh-palatset. Trädgårdarne, springbrunnarne, de hvälfda salarna, altanerna o. s. v. tillhöra orientens sagoverld; men dennes oförfalskade prägel bortfaller en smula genom den europeiska komforten och lyxen i möblemanget. Kaminer, speglar, pianon, ressortsoffor, kandelabrar, oljetaflor och de tusentals eleganta onödigheterna, uppfunna af den moderna industrin, försköna salarna och boudoirerna ställda här till vesterländska höga turisters disposition. — Allt sådant var okändt af sagans sultaninnor.

Mehmet Ali började gifva exemplet att afvika från den så att säga orthodoxa haremstylen vid anordningen af bostad åt sina gemåler, dem han vande

vid en praktiskt komfortablare lyx i husgeråd och bohag än Profeten måhända gillat. *Ismail* gick i sin faders fotspår, *Tewfik* möblerar sina palatser allt mindre och mindre orientaliskt — vesterlandet tränger in på österlandets hittills orörliga gebit — och allt glesare blifva slöjorna, som hölja odaliskernas skönhet för andra blickar än deras herskares!! —

När kanhända i en snar framtid harems murar i stället för *Moucharaby's* skola förses med glasfönster, som insläppa strömmar af ljus *utifrån* — huru skall mannens oinskränkta herravälde då bestå och fångarne inom harem nöjas med existensen af puppor i sitt skal?

„Allah kerim!“ säger i ostörbart lugn araben och följer med den drömmande blicken röken ur sin chibouk.

De omgifvande trädgårdarne, rättare lustgårdar, kring palatset, de blomsterhöljda balkongerna hängande öfver Nilens silfvervåg som luftiga spindelväfvar, springbrunnarnas mystiska sorlande mellan herrliga pelarrader hade kanske alltför mycket fört oss bort ur verklighetens verld, om icke intrycken snart åter blifvit uppblandade med mera realism när vi återvände till Kairos medelpunkt, Ezbekieh platsen. Här mötte oss en procession, hvars orientaliska lokalfärg var af äkta, ouppblandadt slag. Det var en omskärelse ceremoni för ungefär 100 små gossar och flickor, hvilka, enligt Koranens ritual, skulle upptagas inom den mohamedanska församlingen. Åtta kolossala bårar, placerade på två kameler (vid hvardera ändan förespända) och öfvertäckta af dyrbara

guldbroderade draperier jemte mattor i lysande färger, öppnade tåget. Hvad som gömdes under dessa täckelser fingo vi ej reda på; men i ett stort antal vagnar sågo vi inneslutna dagens små hjeltar och hjeltinnor med deras beslöjade mammor. På sidorna af dessa vagnar och mellan desamma redo hvad vi antogo vara *Mullor, Softas, Uhlemas, Muezziner,* med ett ord det islamitiska kleresiet, som skulle förrätta ceremonin och thronade majestätiska i sina lysande skrudar med ofantliga turbaner. De sutto på kameler, åsnor, mulor, hästar, borikor, icke mindre grannt utstyrda än de heliga männen sjelfve.

En infernaliskt skärande och bedöfvande musik förherrligade detta uppträde. Det var ett sådant oväsende att man ej förvånat sig om alla mumierna från Memphis nekropol rest på sig, liksom Nunnorna i *Robert le diable*, för att se efter hvem som störde deras ro på ett så hänsynslöst sätt. Hundratals både svarta, bruna och hvita gatpojkar bildade eftertruppen. Tåget skred i högtidlig långsamhet kring Kairos hufvudgator och skockar af herrelösa hundar lemnade sitt bidrag till festmarschen genom sitt skällande och tjutande, som väl harmonierade med stämmorna, utförda af messingsinstrumenter, pukor, skallror och trumpeter. För arabiska örhinnor hade denna musik en upplyftande karaktär, samma musik utfördes vid begrafningar och bröllopståg, dem vi dagligen sågo passera under vår balkong och samla på Ezbekieh platsen tallösa folkskockar i obeskrifliga kostymer — ja till och med alldeles utan kostymer.

Men när dagens oro ändtligen lade sig som en dynande bölja och månen lik en klart skinande elektrisk lampa lyste öfver grupperna af sofvande fellah's insvepta i sina burnusser (utan annan säng än öppna torg och gator); — när nattvinden, ljuflig som balsamångor, smög genom balkongens galler, var det en af våra stilla njutningar att sitta på densamma och dricka luft, tjusta af sceneriet omkring oss, — än på tu man hand, i tysta drömmar, än i sällskap med vår vän och reskamrat M:r B, under samtal, skämtsamma och glada eller präglade af allvarliga idéer, som väcktes och lyftade vingarne mot österlandets outsägligt sköna himmel.

Kap. 4.

Från Kairo öfver Suez kanalen till Palestina. — Jaffa. — Ramleh. — Saaronsslätten. — Ankomst till Jerusalem. — Stadens portar. — Dess historiska ställen — Olivberget. — Gethsemane. — „Les dames de Sion" och deras kloster. — Madame de la Tour d'Auvergne's kloster. — Bethlehem. — Omars moské och El Aksa. — Rhamadan. — Afresa till Jericho. — Jordan och döda hafvet.

Men tiden var inne att säga Kairo farväl, ehuru vi gjorde det med saknad efter tre veckors vistelse derstädes, som lemnat outplånliga intryck hos oss. För att nedstämma vårt sinne infann sig yttermera dagen före afresan en *Khamsin*, så ohyggligt tryckande och brännande, att vi fingo ligga orörligt stilla och fläm-

tande bakom hermetiskt tillslutna fönsterluckor, för att värja oss för sanddammet, som ändå pinade sig in i våra lungor och ögon och, i förening med hettan, höll på att qväfva oss. —

Men när dygnet gått om, var detta en lyckligt öfvervunnen ståndpunkt, qvarlemnande ett nytt reseminne. Himlen var safirblå, luften klar och rensad när vi i tidiga morgonstundon stego i kupén och rullade österut till *Ismaïlia* vid Suez-kanalen. — Vännen och reskamraten allt från Piræus följde oss ännu ett stycke till stationen *Zagazig,* dit banan är ledd öfver en öken utan gräns, utan spår till växtlif eller bebodda ställen der odlingen funnit fotfäste. På denna väg mötte vi blott långa rader af lastade kameler, åsnor med halfvilda förare och araber med pilgrimsstafven i hand, — mera tjutande än sjungande en entonig melodi, som i denna enslighet lät underbart vemodig. Vi voro de enda fruntimren på tåget och många manliga medresande generade oss ej heller; — någonting likt stationshus eller hôteller syntes naturligtvis ej till och sin hunger och törst fick man stilla ur den medhemtade matsäckens förråder — eller ock blefvo de ostillade.

Det är emellertid midt i denna öken Suez-kanalens anläggare med Ferdinand de Lesseps i spetsen framtrollat den unga staden *Ismaïlia,* prydd med långa, superba bulevarder åt många håll och i stånd att locka till sig gäster från östan och vestan genom eleganta badanstalter, omgifna af kaféer, hôteller, restauranter efter europeiskt mönster och af trädgårdar och parker med afrikansk växtprakt. —

På de breda, raka gatorna mötte vi promenerande herrar och damer, klädda efter sista parisermode, barn i koketta drägter rullande sina tunnband och lekande såsom i alla civiliserade esplanader och trädgårdar och man hade möjligen glömt hvar man befann sig, ifall ej staden haft sig påtryckt öknens stämpel af de kameldrifter, som skymtade fram bakom stadsporten, och befolkningen af negrer, araber och fellah's, som få den äran att vara tjenare eller slafvar åt de hvite herrarne.

Från Ismaïlia färdades vi längs Suez-kanalen norrut till *Port-Saïd* — en tråkig och enformig färd — på en af khediv-ångarne, inrättade för kanalfärderna. Så långt ögat nådde visade naturen ingenting annat än ökenslätten, genombruten i rak linie af kanalens långa, blåa band. Den enda förströelsen under seglatsen var mötet med en och annan stor Indiafarare, försigtigt och sakta framskridande på sin väg mot Röda hafvet och lastad med hundratals passagerare, försmägtande af hetta och så légèrt klädda som möjligt. När vi närmade oss Medelhafskusten, fingo vi i sigte de blanka insjöar, som bilda Nildeltat, och på dessa sjöars yta, glimmande i solskenet, kunde man med god kikare varsebli ofantliga flockar af pelikaner och flamingos; men de skygga foglarne fly för ångpipornas hvisslingar och hålla sig på sådan distans från störarne af deras hemfrid, att man aldrig på närmare håll får tillfälle att betrakta dem, isynnerhet som stränderna, hvarpå de spatsera, äro låga moras, otillgängliga för menniskorna.

Port Said har egentligen ingenting sevärdt, hvarför vi, beskyddade af vår *Cooks interpreter*, hastigt skyndade oss genom skockarne af araber och barnungar af alla racer, som förföljde oss ropande sitt „bachschich!“ „bachschich!“

— „C'est leur chant populaire“ *) — sade alltid vid dylika tillfällen vår fransyske vän skrattande.

En magnifik rysk ångare förde oss hän mot Palestinas kust, till Jaffa — det gamla Joppe — der landstigning är en krånglig sak, ibland till och med omöjlig, såvida man ej vill riskera att få sin båt slagen i spillror mellan de hvassa klipporna rundt kring hela kusten, öfver hvilkas smala passager vågorna slå ursinnigt utan att den aldraminsta vågbrytare skulle stå som värn för den landstigande. Nu var hafvet relativt lungt, skiftande i de vackraste blåa nyanser. Hajar i mängd hafva kommit hit från *Stilla hafvet* genom kanalen.

Landstigningen gick som en dans och ingenting störde oss under våra vandringar kring gatorna i den amfitheatraliskt byggda staden, — desamma gator antagligen, på hvilka apostlarnas fötter vandrade för adertonhundra år sedan, ty orientens gator stå i samma skick från århundrade till århundrade.

Hettan var stark när vi med två unga resande från Finland, bekanta till oss, anträdde färden till Jerusalem. För icke många årtionden sedan gjordes den blott ridande — på kamel, häst eller åsna—; nu åkte vi på en ypperlig chaussée i vagn, hållen af

*) Det är deras nationalsång.

Cooks kompani tillhands för dem, som färdas med Cooks biljetter. Början af färden var angenäm genom odlade fält och leende dalar, till och med trädgårdar. Man såg Judea berg resa sig mot horizonten och en ljuflig bris böjde lätt det höga gräset och blomstrens stänglar när vi öfverforo Saarons slätt. Men den praktfullaste blomningstiden var nu allaredan förbi, „Saarons liljor“ hade blommat ut och solen började redan förbränna marken. Ack, denna mark, Israels slägters förlofvade land, har blifvit så ofta härjad, så förbränd och förtrampad, att den fått småningom ett förvildadt, skrofligt, tröstlöst utseende i främmande, råa förtryckares händer.

Nära Jaffas stadsport mötte oss den hemska synen af tre spätelske — två män och en qvinna. De stodo såsom i Frälsarens tid, „långt ifrån“ och upphöjde med ett graflikt klagande eller tjutande sina förfärligt uppsvullna och knöliga armar, beväxta liksom med svampar, mot de resande anropande dem om almosa. Deras af sjukdomen gräsligt vanställda ansigten vände sig mot höjden, liksom en förebråelse, — en protest emot sitt förfärliga öde.

Denna anklagelse så att säga mot Försynen syntes mig nästan berättigad under en herrligt blå himmel med det glada solljus, som nu låg leende öfver naturen rundt omkring, uti hvars fägring de tre spätelske framstodo som störande anomalier. Det var ett anskri af smärta och förtviflan, genomträngande en harmonisk konsert. Med fasa kastade vi några silfverslantar åt dessa olycklige, befallte kusken att köra på och flydde dem med bortvända hufvuden.

En timmes halt gjordes i Ramleh, der vi åto middag, vandrade kring bland stadens palmer och minareter och derefter fortsattes färden. Men småningom tyckte vi oss märka att farten saktades på ett högst betänkligt sätt och att våra hästar knappt framskredo alls. Och just nu blef vägen allt ödsligare, kullarne allt kalare och stenigare och stigningarne allt stelare uppför höglandet. Jerusalem ligger, som man vet, 3,000 fot öfver hafvet, — huru skulle vi nå Davids stad med dessa hästkrakor? — Under de sistförflutna veckorna, då pilgrimmer hållit på att öfversvämma landet för att fira påska i den heliga staden, hade alla lastdjur och dragare både på fyra och två ben blifvit till den grad anlitade, att deras krafter voro uttömda. Våra stackars ök liknade skeletter; deras tunnhet gjorde dem egentligen blott till *profiler* eller skuggbilder af hästar och vi fyra resande motsågo eventualiteten att få begagna — apostlahästarne.

Efter ett klatschande och piskande, som fasligt pinade oss, funno vi slutligen fortsättningen af färden outhärdlig, stego ur vagnen och började vandra till fots, under det vår dragoman *Jussuf* vred sina händer och öfveröste kusken med arabiska oqvädingsord för bedrägeriet att ge resande så usla hästar. Denne tröstade oss med att blott några kilometer återstodo till nästa station, der nya, uthvilade dragare väntade oss. En stund hade vi nu vandrat efter vår vagn, som mödosamt upprullades så godt sig göra lät öfver de kala, brända höjderna, då vi plötsligt hörde ljudet af en ursinnig träta och sågo på kort afstånd en

mötande vagn, som anhölls af vår dragoman. Jussuf hade dragit ned från kusksätet körsvennen och var nu i full kalabalik med honom, hvilket bevittnades af tre förbluffade herrar, sittande i den antastade vagnen. Hvad hvar på färde? Jo, herrarnes hästar — tre *raska* hästar — hade Jussuf kännt igen såsom beställda för vår räkning till ombytet vid stationen. Och utan krus hade man, som hänsynslöse usurpatorer, annekterat vår tillhörighet! Jussuf skaffade sig vittnen på att så förhöll sig, kusken kunde ej neka till bedrägeriet, — och rättvisan segrade. De tre herrarne (jag vet ej af hvilken nationalitet) sutto tysta som det onda samvetet och åsågo leken: „hvar tar sitt och jag tar mitt". — Jussuf spände nemligen helt simpelt ur herrarnes hästar under det vi, utan att blanda oss i saken, blott ställde oss majestätiskt *en relief* midt i solskenet som lefvande protester mot kränkning af eganderätten. Usurpatorernes arabiska kusk skrek som en hedning, men måste böja sig för rättvisan: med egna händer fick han hjelpa Jussuf att verkställa omspänningen och förse vår vagn med sina goda hästar. Med en spefullt artig helsning åt de qvardröjande herrarne hoppade vi upp igen i ekipaget, — klatsch! det bar af i raskt traf och utan en skymt af medlidande sågo vi våra utmattade ök melankoliskt spännas för den andra vagnen. Det faller sig verkligen omöjligt att vid alla tillfällen älska sin nästa såsom sig sjelf!! —

Uppåt, uppåt bar det för oss! Ju mer man framskrider från Ramleh — som säges vara nya testamentets Arimathia, hemorten för Joseph, som upplät graf-

ställe åt den korsfäste mästaren — desto bedröfligare blir landskapet, så dystert, så förtorkadt, så stenigt! Denna jord ser i sanning ut att vara förbannad. Utsigterna från de stigande höjderna kunde dock vara storartade, emedan hafvet ofta framskymtar, ifall de ej hade så mycket af dödens ödslighet och enformighet. Skaror af pilgrimmer, nu återvändande efter påskhelgens firande i Davids stad, mötte oss och på sidorna om chausséen, i dalarnes djup lågo der och hvar stupade hästar, på hvilkas kött flugor och roffoglar frossade, ty det faller ej här någon in att bortskaffa dessa vämjeliga föremål, som förpesta luften.

Mörkret, som i södern hastigt efterträder dagen, skymde redan hela trakten när vi närmade oss Jerusalem, hvarför också stadens tandade murar ej mer kunde urskiljas och ge ett begrepp om denna, bland alla städer den märkvärdigaste i verldshistorien. Men det var ej så stor förlust för oss, som vi först trodde, ty det är ej från Jaffa-sidan man först bör taga sina intryck af Jerusalem, utan från motsatt sida öster om Sions berg, — från Oljeberget och Josaphats dal.

Anlända till Jaffa-porten måste vi stiga ur vagnen; — en turkisk förordning förbjuder alla hjulåkdon tillträde inom staden. Jerusalems gator äro äfven i ett så ofarbart tillstånd att detta förbud är dikteradt af nödvändigheten. Till fots uppsökte vi alltså ett hôtell vid Zionsgatan, tätt intill Davids torn — ett af de fullt tillförlitliga minnesmärkena från den kunglige psalmistens tid. Dess solida gråstensmurar ha mäktat trotsa alla härjningar, som öfvergått den *aderton* gånger förstörda och ödelagda staden.

När morgonsolen första gången lyste för oss öfver Jerusalem kunde vi uppfatta belägenheten. Det syns som sutte Davids och Salomos stad på en upphöjd tron — Sions höjd — derifrån man ser långt ut öfver det förlofvade landet — så stort i anseende till sina minnen, så litet till sin areal, att man från Oljoberget öfverskådar hela den smala landremsan, från Döda hafvet till Medelhafskusten. Mot öster stänger Moabitiska bergskedjans horisontala gränsvägg landet, eller rättare — öknen på andra sidan, mot vester glimtar Medelhafvets yta.

Man gripes af en underlig rörelse i denna stad, som haft ensamstående betydelse uti mensklighetens historia. Vid de första stegen man tar på dess förfallna, gropiga, förfärligt orena gator, får man af den första bästa man möter och frågar om sin väg upplysande svar, som den aldra vanligaste sak, att: „detta är *Via Dolorosa;* der föll Jesus Christus när han bar sitt kors; — der var *Zions berg*, der stod *Salomos* tempel, detta är *Calvaria*,“ o. s. v.

Men i följd af de många härjningarna af staden vore det för mycket vanskligt att numera vilja igenfinna ett Jerusalem, sådant det var för snart nittonhundra år sedan, än mindre sådant man känner det från gamla testamentets beskrifningar. Men i alla fall stöter man här alltjemt på platser och gator, hvilkas namn föra tanken tillbaka till händelser som utgöra epoker i mensklighetens utvecklingshistoria och hvarom man som litet barn läste eller hörde med helig vördnad läsas ur bibeln. Och denna „sorgens väg“ — dyster, halfmörk, trång, smutsig, genomkorsad

af en ständigt skriande befolkning — huru framkallar ej den i lefvande åskådlighet vandringen till domstolen och afrättsplatsen, som Marias Gudomlige son gjorde under den skränande folkhopens ursinniga „korsfäst! korsfäst!“

Man behöfver blott detta enda historiska exempel (hvartill så många andra kunde bifogas) för att öfvertygas om ihåligheten af den ofta uttalade, braskande frasen: „Folkets röst, Guds röst!“

Jerusalem, sedd utifrån med sin gördel af krenelerade murar, öfver hvilka hvita kupoler och smärta minareter uppsticka mot den oföränderligt blåa himmeln, framställer en vacker, men ej storartad anblick, realistiskt taladt; ty staden är liten jemförd med vesterlandets minsta metropoler. Juda rikes hufvudstad hade af gammalt sju portar, men af dessa äro nu blott fyra öppna. Damaskusporten mot norr är egentligen den vackraste, men Stephansporten (invid hvilken den första kristna martyren stenades) intresserar mera äfven derigenom, att landets egna barn kalla den *fru Marias port,* och anses den leda till Jungfru Marias graf, åt hvilken egnas vördnad af muselmännen ej mindre än af de kristne. Mellan denna port och Haramsplatsen (på hvilken Salomos tempel stått) ligger dammen *Bethesda* — ack hvilken eländig, vattenlös grop, numera endast fylld med ruiner och orenlighet! Vi se af Evangelierna att dammen Bethesda låg vid *Fårporten*, och troligt är att fårtorget, som försedde templet med „brännoffren“, var beläget just här i närheten.

Frälsarn, som på så många ställen bevisligen tog sina herrliga liknelser och paraboler från den omgifning han närmast hade för ögonen, stod kanske just på denna plats, då han uttalade för folket: „sannerligen säger jag eder, jag är porten för fåren“. Han visade ju menskligheten en ny väg till Guds rike.

Med djupaste intresse fäste sig dock min blick vid en numera igenmurad port i antik styl, af araberna än i dag kallad den *eviga porten* eller *guldporten.* Det var genom denna Jesus ingick i templet när han kom från Bethanien palmsöndagen, ridande på åsninnan och mottagen med glada „Hosianna“-rop af en enthusiastisk folkhop, som bredde friska palmqvistar, ja sina egna kläder på hans väg — för att kort derpå med lika högljudd hatfullhet fordra att denne nu förgudade lärare skulle utlemnas åt de romerska bödlarne!!! — Detta är ingen ovanlig omkastning af „folkviljan“. —

Vårt första besök i Jerusalem ställdes naturligtvis till den *heliga grafvens kyrka*, en ofantlig byggnadskomplex, som kändt, tillökt under seklernas gång med det ena kapellet efter det andra. Grundstenen lades af kejsarinnan Helena, Konstantins moder, i fjerde seklet, men kyrkan har blifvit många gånger förstörd och återbyggd och nu eger hon kapeller för alla möjliga stridande sekter med kristen trosbekännelse till grundval. De förete det sorgliga skådespelet af oförsonlig strid och inbördes förföljelse omkring Mästarens graf, alldeles glömska af kärnpunkten uti hans lära och af den sista förmaningen han gaf sina efterföljare: „älsken eder inbördes!“

Nu kämpa alla dessa olika sekter passioneradt om herraväldet här så bullersamt, så trätgirigt och bittert, att turkarne, beklädda med polismyndigheten på stället, ofta måste komma emellan de kristne och återställa ordningen.

Mig grep ett ovillkorligt intryck af harm och ovilja vid åsynen af desse turbanklädde, råa väktare, posterade i sjelfva den Heliga grafvens vestibyl, invid den platta stenen, hvarpå enligt traditionen den korsfästes lekamen nedlades af de fromma qvinnorna, som smorde den med välluktande salfvor. Här sitta hundturkarne makligt med chibouk i munnen på mjuka mattor, korsa på österns vis benen och dricka kaffe, egna vårdslöst öfverlägsna och spefulla blickar åt de ut- och inströmmande pilgrimmernes salfvelsefulla åtbörder och korstecken och dölja föga sitt förakt för „giaourernes“ dyrkan af eländiga gudabilder. (Helgonbilder af hvad slag det vara må förbjuder koranen och inom Moskéernas murar få inga dylika finnas). Javäl, allt detta ser man här och den känslige allvarsamme kristne erfar obehagliga missräkningar genom mycket presterligt hokus pokus, bedrifvet invid den graf, som, enligt folktron och tusenåriga traditioner, gömt vår Frälsares döda kropp. Men en annan iakttagelse slår honom i och med detsamma: — alla dessa, från många verldskanter komna menniskor, hvilka på lika många varierande sätt utföra sina andaktsöfningar, täflande om den outsägliga äran och helgelsen att på detta rum få knäböja under lofsånger, de kunna ju, sorgligt nog, knappt förena sig om någon gemensam christlig dogm, de synas ha förlorat

all evangelisk anda, söndra sig i hat och förkättra hvarandra; *men* trotts detta öfverensstämma de alla i det mest underbara och otroliga af allt: — i öfvertygelsen om att *Kristus är uppstånden* och har förvärfvat åt menniskan det vissa hoppet om evigt lif bortom grafven!

Mycket fann jag i den Heliga grafvens kyrka som stötte mitt religiösa sinne, och detta nedstämde mig. Midt i den stora rotundan (med sin kupol påminnande om Roms Pantheon) står ett kapell — eller ett tempel af gulnad marmor. Portalen full af målerier är öfverlastad med kulörta lampor, famnshöga vaxljus tjocka som telegrafstolpar och brokiga som regnbågar prunka kring kapellet i kolossala kandelabrar af massivt och dyrbart silfverarbete. Här vid den trånga ingången ligga klungade som bin män och qvinnor i alla möjliga folkdrägter. Knäböjande mumla de böner, gråta, snyfta och tjuta, slå pannorna i golfvet och korsa sig oaflåtligt efter olika ritualer. Alla skola de med sina läppar beröra den enkelt slipade platta marmorstenen, under hvilken Christi lekamen hvilat; de knuffas, de tränga hvarandra. Icke många steg från detta ställe går en trappa, hvilken enligt traditionen leder upp till sjelfva *Golgatha.* Här ser man spetsen af en klippa, ofvanpå hvilken ett rikt och derjemte smaklöst utstyrdt altare står omgifvet af munkar eller prester, som visa för de starke i trone med pekfingret uppå tre hål i klippan, hvari de tre korsen stodo. Derefter ges åt besökarn af stället en käpp och anvisas honom huru han skall sticka in den i remnan som klöf hälleberget, när Guds Son gaf upp

andan. Nära till hålen för de tre korsen syns verkligen en mörk och djup spricka i bergsklacken och ett bredt silfverband omger densamma, så att pilgrimmerna ha lätt att hitta den. Öfverst på det förmenta Golgatas spets står en bild af Kristus på korset i naturlig storlek och af massivt silfver; likaså de båda Mariornas bilder. Förgäfves bjöd jag till att känna någon hjertats hänförelse i hela denna omgifning. De utpyntade helgonbilderna, den theatraliska grannlåten och effektsökeriet, allt möjligt smaklöst, barnsligt, löjligt bjeffs, som hängde såsom skylt för det heligaste, ett olidligt bräkande på många tungomål af prester med nästoner och falska röster, sysslande enhvar efter sin ritus och i sin föreskrifna kostym, den mumlande andäktiga hopen utdelande knuffar och arga blickar åt hvarandra, rökelsen som bolmade i tjocka moln omkring en och gjorde luften qväfvande, trängseln vid alla de smala ingångarne till de ställen enhvar helst ville besöka och hvarifrån man utan någon eftergifvenhet sökte uttränga sina bröder och systrar i Christo, — allt detta obehag sammanlagdt gjorde, att vi, efter någon timmes fridlös vandring från det ena kapellet till det andra, uppför trappor och nedför trappor, började innerligen längta ut i det fria tillbaka. Frågan om vi här verkligen hade för ögonen platsen der Christi lekamen nedlades efter döden eller der hans kors stått, med flere dylika spörsmål hvarom så mycket tvistats och troligen skall tvistas evinnerligen, voro vi nästan lika likgiltiga för som om det gällt dispyter om „Påfvens skägg“.

Ty hvad betydelse hafva på det hela taget dessa spörsmål för den religiösa känslan? Denna känsla hos den kristne går ej ut på att söka „den lefvande bland de döda“! För honom är Stiftaren af den högsta andliga och moraliska troslära verlden känner, — enär den, rätt uppfattad och ärligt pröfvad, ensam sammanstämmer med rösten, som ljuder inom menniskans vakna samvete. — Ej ett stoft i grafven eller fängslad af tid och rum: — „Han är uppstånden!“

Och hoppet att engång uppstå sjelf ur förgänglighet till oförgänglighet, det hoppet, som Jesus gaf de sina, är ju hufvudsumman af deras tro. Men äfven om man är skeptisk i många afseenden — *tänker* sinnet dock högtidligt på denna plats, helgad af så många århundradens böner, kring hvilken än i dag barnfromma själar böja knä under hänförelsens varma tårar; denna plats, till hvilken pilgrimmer sträfva under otroliga mödor och med uppoffring af sin sista skärf. En oemotståndlig rörelse gör ögat fuktigt när man iakttager andakten, hvarmed „de enfaldige, som skola ärfva Guds rike“ — fullkomligt oberörda af hvad kritiskt skarpsinne eller lärdom säga — gråtande kyssa åter och åter stenen, hvarunder de tro att deras älskade frälsare hvilat efter döden.

Solen sken så herrligt från Palestinas outsägligt högblå himmel när vi ur Grafkyrkan utträdde på den marmorbelagda plattformens rymliga omkrets utanför. Men äfven här unnades man ej att njuta ostörd af högstämda intryck. Tiggare, trashankar och krymplingar framvisade de vämjeligaste sår och bulnader,

barnungar framtjöto böner om allmosor eller „backschich“. Moses och Mohameds bekännare om hvarandra, inhöljda i formlösa slarfvor, anfäktade likt en veritabel ohyra dem, som utträdde ur kyrkan. Och försäljare af radhand, kors, perlemoarbeten, träsniderier af oliv, med ett ord säljare af otaliga ortens handelsartiklar, förfärdigade för utländningarne och pilgrimmerna, följde i hack och häl enhvar, som hade utseende af främling. Med en efterhängsenhet, som kunde bringa ur humör den tålmodigaste, tråkade de ut en.

Alla dessa Lazari afkomlingar, som här utbredde sitt elände för våra ögon, ingåfvo visserligen medlidande. Men nog hade man gerna sett att de fått förpassas till fader Abrahams sköte, der de ju ha en sjelfskrifven plats, — hvilket icke borde vara fallet utanför kyrkan, hvarest de oförsynt störa andakten för bedjare, komna fjerran ifrån.

I Jerusalems omedelbara närhet finnes dessbättre en plats, hvars obestridligt historiska äkthet ingen tillsvidare betviflat, som återstudsat anfallen af kritikens sond, som oförstörd sett eröfrares eld och svärd gå öfver sig lika väl som håglöshetens fatalistiska sköflingsmani, utan att någonting af allt detta mäktat utplåna ställets karaktär af stilla frid och högtidlig skönhet.

Vi vilja tala om Olivbergets grönskande höjd, ännu i dag dominerande Jerusalemstrakten, — och, nedanför berget, Gethsemanes örtagård.

Oberörda af tid och härjningar stå de fina bleka olivträden här ännu med sina rötter lika djupt in-

trängande i denna för så många menniskogenerationer heliga mark, som minnena af ställets händelser äro rotade i menskliga hjertan.

Vissa träd med besynnerligt klufna och knotiga, så att säga konvulsiviskt vridna stammar, hvilkas ålder är omöjlig att bestämma, tillerkännes af befolkningen och traditionen en lefnad af många, många sekler. Och för möjligheten af att detta trädslag kunnat från samma rot skjuta skott, hvilka snott sig kring kärnstammen och lefva i årtusenden, talar det faktum — lätt nog att historiskt konstatera — att vid Hadriani villa nära Tivoli finnas olivträd, som med bestämdhet säges härstamma från den store kejsarens tid. På den jordfläck, der Gethsemanes äldsta oliver nu stå och hvarur de antagligen i aderton sekler sugat sin näring, är jag för min del viss om att striden utkämpades under den minnesvärdaste natt i verldshistorien, hvilken långsamt gifvit ljuset seger öfver mörkret och pressade blodsvett fram på den döendes panna, som synbart sågs gå under i kampen då han ur grafvens mörker räddade odödlighetens hopp åt menniskoanden och utsådde fröet till det moraliska samfundets pånyttfödelse.

Jag har stått invid dessa gamla Olivträd i Gethsemane, har beskådat dem flere gånger länge och vågar försäkra, att det ej nu är min inbillning som talar, utan den nyktra berättarens sanningskärlek: — dessa uråldriga stammar, svartnade af ålder, petrificerade till jernhårdhet, på det sällsammaste sätt vridna och omspunna liksom med knutar af yngre grenar, de hafva antagit former, som jag aldrig sett

på andra träd; — de hafva uttrycket nästan af menskliga fysionomier, dem tiden, sorger, tårar och själsqval fårat djupt! —

Harmoniskt stämmer derjemte det bleka, fina, mattglänsande löfverket med sin egna färgton öfverens med ställets milda vemod och vinden, som susar i de åldriga kronorna, hviskar alltid här saktare än annorstädes.

En gammal munk med vänligt uttryck och tyst som en ande mötte oss alltid vid ingången till Gethsemane, der han stilla sysslar med vården af de kära gamla träden och med unga blomster i vackra grupper, som årligen planteras här af hans hand. Religiösa sällskaper ha inköpt platsen, omgärdat den med en mur och gjort häri nischer bärande statyer, som framställa stadierna på Frälsarens väg från Örtagården till Pilati bostad genom *Via Dolorosa.*

Nu är åtminstone denna del af Oljoberget fridlyst för vidare härjningar af menniskor och kreatur.

Vi samtalade rörda med den gamle munken, som förde oss omkring här och gaf oss blombuketter från sina rabatter; men intet blad f ån de gamla oliverna tillät han att röras; de voro honom för mycket heliga och hvarje droppe saft är här dyrbar och må ej förslösas att bilda nya blad utan nödvändighet. Vanda i österlandet att ej emottaga utan kontant erkänsla något bevis af välvilja, ville vi bjuda den vänlige väktarn ersättning för sina buketter; men han sköt sakta ifrån sig vår framräckta skärf och sade ytterst mildt, skakande sitt gråa hufvud:

— „Icke här, icke på detta ställe gifves blommor för betalning!“

En vacker, solig söndagsmorgon, den första vi tillbringade i Jerusalem, företogo vi i vagn en utfärd till Bethlehem, dit en god chaussée i nyaste tider blifvit byggd. Vi anlände till Jesu födelsestad just i det församlingen trädde ur den praktfulla kyrka, hvilken i dag står på samma plats, enligt folktron, som krubban, der Maria nedlade sin förstfödde son. I orienten, der allt är stillastående, har nog staden sitt gamla läge; således, här var stället, detta enda herberge den fattiga unga qvinnan från Nazareth kunde finna för sig i nattens svåra stund. Huru skulle hon i dag känna igen sig här? Huru skulle hon söka sitt barns torftiga vagga inom dessa höga murar, rikt och dyrbart stödjande den herrliga kupolen, som hvälfver sig öfver stället, dit stjernan ledde konungarne från österlanden?

Men bland herdarne i nejden skulle hon deremot finna sig lika hemmastadd ännu som för nära tvåtusen år sedan. Med oförändrade seder, oförändrade äfven till det yttre, valla de sina hjordar här såsom de gjorde det på hennes tid. De ha förblifvit sig lika såsom stjernhimmeln öfver deras hufvuden.

Folket i Bethlehemstrakten — de unga qvinnorna i synnerhet — funno vi nästan utan undantag särdeles vackra, af en ren, klassisk skönhetstyp. De sägas vara och anse sig äfven sjelfva för afkomlingar i rakt nedstigande led från korsfararne. Och stoltheten öfver dessa anor har aldrig tillåtit uppblandning af racen, vare sig med andra judiska stammar, araber eller råare österländska folkslag. Bethlehemitiskans ljuslätta blomstrande hy bär vittne om hennes ädla ariska härkomst.

Jemförd med Jerusalem kan Bethlehem kallas en snygg och vacker stad och änskönt den sednare liksom den förra har ruiner, äro husen i Bethlehem bättre byggda, gatorna och torgen åro friare och gårdarne renare tillhåll för lekande barn. Dessa små barnhufvuden höra just till lokalfärgen i den himmelska barnavännens födelsestad och man fann här så älskliga grupper af dem.[1]

Icke långt från staden hafva vi beryktade minnesmärken af Salomos makt, — dammarne, som bära hans namn; tre i klippan uthuggna bassiner, den ena ett stycke högre upp i dalen än den andra och så djupa att vattenståndet i desamma ännu är högt och af klar beskaffenhet, troligen till följd af underjordiska afloppskanaler och tillflöden från omgifvande källor. Följa vi vägen längre nedåt dalen, nalkas vi de fordna Salomos trädgårdar, antagligen engång vattnade af dammarnes reservoirer och bildande än i dag en poetisk, grön oas midt inne bland Judeens förtorkade sandkullar och berg. Kanske var det i denna ljufliga lustgård, som Salomos höga Visa blef diktad!

Efter den korta utflygten till Bethlehem fortsatte vi i Jerusalem besöken till alla de ställen, som ega oförstörbart intresse för menskligheten. — Jerusalem, Österlandens stjerna, hvars rykte lockade till sig drottningen af Saba på den tid Salomo i glans och herrlighet innehade en makt, som han genom sin vishet höjde öfver de omgifvande folkens, Jerusalem är lik en åldrad synderska, klädd i säck och asko, men andligt lif har ännu ej slocknat inom henne helt och hållet. En varm fläkt af ett sådant mötte oss

i en religiös stiftelse, ett kloster uppfördt i medlet af vårt sekel af fransiskanermunken „Père Ratisbonne“. Han inköpte af turkarne en del af den plats i stadens sydöstra del, på Zions berg, der man vet att Pilati hus engång stod.

I det stilla klostret utöfva „Les dames de Zion“, såsom de kalla sig, en verksamhet, egnad helt och hållet åt välgörenheten, och mycket godt tillskrifves denna association, som tager sig an barnauppfostran, sjukvård, skydd för ålderstigna m. m. Vi besökte klostret och oss visades af dessa damer det älskvärdaste tillmötesgående; främlingarne funno hos dem största beredvillighet i fråga om upplysningar öfver klostrets uppkomst, dess ändamål och annat, som väckte intresse. Åter mötte mig här den egendomliga hemtrefnad, frid, ordning och renlighet, som jag funnit råda öfverallt, der samfund af „systrar“ föra regimentet. Bland de tusende, bärande olika religiösa ordensdrägter, jag sett både i Europa och Afrika, har jag aldrig träffat på en „syster“ ovårdad eller slarfvig till det yttre, kantig och ovänlig till sitt sätt. De fint pipade mössrimsorna eller slätstrukna *kråkorna* med vingar, kragarna, förklädena, manchetterna — de äro alltid snöhvita och utan skrynklor, liksom den svarta klädningen, slöjorna och kapuchongen äro utan en fläck eller ett damkorn. Ögat hvilar också med särskildt välbehag på denna bild af andlig och lekamlig *renhet.*

Madame la Supérieure företedde äfven här en dylik bild. Jag vet ej om hon var af gammal aristokratisk slägt, men jag skulle dömma detta af hennes

hållning, af hennes fina sätt att uttrycka sig och af den takt och den blida artighet, hvilken, ehuru enkel och osökt, förstod att hos besökarn af klostret väcka lefvande intresse för allt, som han der fördes att bese. Hennes beskrifningar öfver gräfningsarbetet vid klostrets grundande, voro ytterst fängslande: dessa gräfningar gå minst 60 meter på djupet. Oväntadt bragtes i dagen den väg, begrafven under seklernas grus och ruiner, på hvilken romerska krigsknektarna hade fört från Gethsemane till Pilati bostad „hädaren och Gudsförnekaren,“ den af phariseerna hatade Nazareen, som de beslutit att taga afdaga, emedan han „förförde folket.“

De stora platta stenfyrkanterna från borggården till Pilati palats utgöra nu, i bottenvåningen, yttre vestibylens golf och visa fullt åskådligt i stenen inhuggna rutor, såsom för schack- eller damspel. De vakthafvande romarne, som stodo utanför Ståthållarns dörr, fördrefvo troligen tiden med spel — någonting som brukats och brukas af alla tiders „krigsknektar.“ Äfven romerska örnar och vapensköldar ser man inhuggna på denna stenläggning.

Här, på detta rum var det således som Jesus af Nazaret stod med oförfäradt lugn och åhörde tyst sin dödsdom utan att återtaga någonting eller förneka de läror han uttalat under sina vandringar i tre och ett halft års tid, enthusiastiskt hyllad af de fattiga, de förtryckta, de okunniga, de lidande, de vanmäktiga; bittert hatad och förföljd af förtryckarne, de maktegande, de skriftlärde.

Jag vill ej söka beskrifva våra intryck vid vandringarna här omkring: verkligheten, uppträdena under skärtorsdagsnatten åtföljd af Långfredagen — dessa berättelser man ren i barndomen läste i sin bibel, med djup andakt och rörelse visserligen, men dock läste så att säga litet som aflägsna sagor från okända rymder — de stodo nu helt realistiskt lefvande fram som historiska, d. v. s. obestridliga fakta och med våra egna fötter stodo vi på skådeplatsen, der de tilldragit sig.

Vi betraktade hvarandra stumma med klappande hjertan. Blekheten på allas kinder och tårarna i våra ögon vittnade ensamt om vår djupa rörelse, delad af våra unge finske landsmän, som voro med oss.

Klostrets tak utgjordes af en platt, rymlig terrass, hvarifrån utsigten är lika vidsträckt som stortartad. En majestätisk palm vaggade sina långa, veka blad öfver rabatterna med blommor kring terrassen, och detta är den enda palm jag såg i hela den vida omgifvande trakten; — bevis på huru Palestina blifvit härjadt sedan Christi tid, då folket bredde för honom palmqvistar på hela vägen från Bethanien, der dylika träd väl då funnos i ymnighet, som framgår af Evangelii berättelse. Åt öster låg *Oljoberget* med sina vackra olivträn.

Den lilla grekiska kyrka, som står högst uppe på bergets topp, aftecknades i skarpa konturer mot den ljusa himlaranden; lägre nedför bergets sluttning bugtade sig hvita murars våglinie, öfverskyggad af mörka cypresser och bleka olifkronor, genomspelade

af österlandets luft — (liknad vid „blott ljus“ af Fredrika Bremer).

Innanför denna hvita mur ligger Gethsemanes örtagård; — mot söder Kidrons eller Josaphats dal på några minuters väg från Stefanusporten och ännu längre Hinnons (Gehennas) dal, i hvars granskap „blodsåkern“ (Hakeldama), som köptes för de 30 guldpenningarne, synes.

Stående på klostrets terrass hade vi midt emot oss Moriah berg — numera Haramsplatsen med Omars praktfulla moské och den äfvenledes vackra, men mindre moskéen *El Aksa,* omgifven af sina fyra magnifika cypresser. Hela denna ofantliga plateau har visserligen till grundval Moriah berg, men den är dock bildad genom terrassering till den plana yta, hvaruppå Salomos tempel engång stod. Det antages att man måste gå långt tillbaka i forntiden för att nå en epok, då så kolossala stenar användes till byggnadsmaterial som de, hvilka stödja Haramsplatsens norra kant. Att Salomos herrliga tempel förstördes af Nebukadnezar veta vi af skriften, — likaså att det uppbyggdes igen af Zorobabel, förstördes åter under Israeliternas många krig och att slutligen den *milda Titus* „mensklighetens förtjusning“ icke lemnade sten på sten af *det* tempel, der Jesus talade.

Islams bekännare mumla nu sitt „Allah akbar“ der Nazareens stämma gaf verlden de skönaste läror, som gifvits menskligheten.

Efter att länge i den nedgående solens klara belysning ha öfverskådat panoramat från Klosterterrassen och öfvertygat oss med egna ögon om huru

litet detta Palestina är, (som nästan i sin helhet låg inom vår synvidd från öster till vester), sade vi den vänliga „systern“ farväl med djup tacksamket för den innehållsrika stund vi tillbragt i hennes sällskap. Som minnen härifrån köpte vi af de nätta arbeten med nålen eller skurna i trä och perlemo, samt i synnerhet blomkorten, smakfullt hopsatta af växter från dessa minnesvärda ställen, hvilka småsaker fabriceras ytterst billigt af såväl klostersystrarne sjelfva som af barnen, hvilka njuta deras undervisning.

En annan from stiftelse, grundlagd äfvenså i detta sekel af fransyskt trosnit, besökte vi äfven med mycket intresse.

En lika rik som högättad dame, *La duchesse de la Tour d'Auvergne,* härstammande i rak nedstigande led från Gottfrid af Bouillon, har på egen bekostnad uppfört på Oljoberget ett kapell med klostergård, kring hvars vackra pelarrader, bildande fyrkant, det är svalt och skönt att vandra. Mellan pelarne äro marmortaflor, hvarå blifvit inhugget på 32 språk „Fader vår.“ Jag sökte bland alla dessa tungomål med många olika skriftecken och alfabet vårt finska språk. Det saknades!

Stackars kära, lilla Suomi, din gömda och glömda tillvaro frågas så litet efter ute i den stora vida verlden, der ditt språk är och förblir ignoreradt. — Hvem vårdar sig ens om att du har ett eget språk. Några lärde och den handfull menniskor — knappt två miljoner ens — som anställa så mycken fejd sinsemellan för finskans skull!

Att vandra på Jerusalems gator är ytterst tröttsamt, ty någonting trängre gropigare och smutsigare, med anspråk på att vara gata, kan man ej föreställa sig. Åkdon äro, som jag redan sagt, förbjudna att cirkulera och vore i sanning äfven obrukbara i anseende till stenläggningens beskaffenhet. Den fotvandrande kan redan skatta sig lycklig att här undgå vrickning af fotlederna. Dessa gator äro äfven till stor del byggda i trappsteg, såsom i många österländska städer — arabstaden i Algier ej förglömmandes. Landets mörka barn färdas fram på åsnor, mulor, kameler, någongång hästar, och veta intet af breda asfalterade trottoirer. Behofvet att skydda sig från en stekande sol har hufvudsakligen tillgodosetts och förklarar trängseln af passagerna mellan husrader, hvilkas utskjutande verandor — eller *moucharaby's* — dessutom mötas från ömse sidor och bilda hvalf öfver gatan, så att fullt dagsljus ej insläppes dit. Fruktan för trängsel generar ej det minsta dessa österländningar i pittoreska trasor efter tusenårig snitt, olika för de olika nationaliteterna och oföränderligt bevarad från sekel till sekel.

Redan i Egypten anmärkte vi att mödrarna icke ha för sed att *tvätta* sina barn eller föra kam genom deras hår: — jag vet mig ingenstädes under mina resor bland österns folk ha skådat snyggt klädda eller i ansigtet rentvättade barn och dock kunna både små arabungar och judebarn vara förtjusande vackra. De beslöjade mödrarna ha dock ett graciöst sätt att bära sina små: — dessa sitta under slöjan gränsle på moderns axel och smyga sig mjukt mot hennes kind i det

de med armen omfatta hennes hufvud, så att en skymt af barnaansigtet tittar fram ur den heta hylsan, som alldeles betäcker moderns. — Vanan är andra naturen, men nog fordras det också vana från barndomen för att uthärda dessa kåpor öfver hufvud och axlar under tropisk hetta! — Uti de mörkaste knutarne i Jerusalem hvimlade, som i Kairo, af dessa lefvande „säckar“ med en liten mörkögd kupidon framtittande ur något obetydligt lufthål på sidan. Flugor i vämjeliga klasar hängde fast vid barnets ansigte, sutto i ögonvrårna, i håret, på halsen — utan att bli bortschasade. Vi försökte ibland att ge mödrarne vårt ogillande tillkänna öfver detta sätt att handtera sina barn; men vi upplystes om att detta skedde *par principe.* Schasas en fluga bort kommer ju straxt en annan i stället — (i detta klimat är det nog sannt, ty insektsvärmarne äro här olidliga och oräkneliga,) och derför är det bättre att låta en fluga, som ätit sig mätt, sitta qvar, heldre än att ge platsen åt en ny, som är hungrig. Ögonsjukdomar och blindhet, så vanliga i Egypten och mindre Asien, Syrien, Palestina, sägas till stor del härröra af att flugor få lägga sina ägg i de små barnens ögonvrår utan hinder och fräta hornhinnan.

Bazarerna i den heliga staden ha alldeles samma karaktär och utseende som annorstädes i orienten. I sitt lilla stånd sitter å ömse sidor om de halfmörka, smala genomgångarna — gator, eller ens gränder kunna de näppeligen kallas — orörlig köpmannen hukad, lik spindeln i nätet, och handtverkarne utöfva här sitt yrke inför de förbigåendes blickar. Skoma-

kareyrket var ett af de vanligaste, och när jag nu fick nöjet att göra bekantskap med veritabla *Jerusalems skomakare* — icke tillhörande legenden utan handterande syl och beckträd med händer af kött och blod — kände jag en viss dragning till dem i förmodan att de hade till stamfader den ryktbaraste föregångare för oförtrutna turister. Jag bevisade mitt intresse för hans yrkesbröder med att ge mina turistbottiner att halfsulas åt en af dessa artister i nittonde seklet.

Fredagen är Israeliternas klagodag, då de gå att gråta vid den gamla muren, hvilken anses qvarstå från Salomos tid och blifvit sammanfogad af sådana kolossala, aflånga stenblock, som icke mera stå att ses i sednare tiders monumentala byggnadsgrundvalar. Och vid murarna, räknande minst trettio sekler, samlas, med detta sega fasthållande af seder och religionsdogmer, som tillhör Israels märkvärdiga folk, Jerusalems judar, män och qvinnor, hvarje fredag att ge uttryck åt samma saknad, samma brinnande längtan, som förtärde deras kungliga psalmsångare, när han utbrast: „Min själ längtar och trängtar efter Herrans gårdar! En dag i dina gårdar är bättre än eljest tusende!“ Men i den heliga staden, — (*deras* hufvudstad), få judarne nu *af turkisk nåd* beträda jorden, der templet stod, hvilket utgjorde deras stolthet och högsta glädje. De måste betala skatt för att bara få nalkas stället och gråta vid återstoden af muren, omhägnande Moriahberget, tills en rik Israelit, Moses Montefiore från London, engång för alla köpte åt sin folkstam rättigheten att fritt komma hit när de vilja att

bedja och gråta. — Så hafva de nu gjort i snart tvåtusen år, oföränderligt, utan att förtröttas! De hoppas beveka Jehowah att häfva förbannelsen, som hvilar öfver hans utvalda folk och ge dem deras förlofvade land åter. — Skall detta trofasta hopp aldrig uppfyllas? Skola Israels barn evigt irra hemlösa och ringaktade kring jorden?

Det ligger någonting stort och tragiskt i detta öde — men det löjliga är så nära det sublima! En ohjelpligt komisk och burlesk sida har deras gråtrepresentation, återkommande regelmässigt hvarje fredag. Denna skock eländiga figurer i smutsiga kaftaner, med två långa hårtestar nedhängande från den skinnbrämade mössan, lemna skorna vid yttre sidan af muren och i strumplästen ränna de omkring det heliga stället eller sitta på huk sakta vaggande kroppen fram och tillbaka och höjande salfvelsefullt armarne mot skyn. Alla läsa högt ur sina hebreiska biblar och tjuta i korus „Jeruschaljom! Jeruschaljom!“ i det de falla ned på sitt ansigte eller slå hufvudet mot muren.

Jag bekänner att det var fastmer för att få se ett komiskt originellt theateruppträde än en allvarligt religiös akt, som vi en fredagseftermiddag infunno oss invid de gamla Salomoska murarne. Vi drefvo ossemellan, dessvärre, af hjertans grund till en början med dessa afkomlingar af Fader Abraham, hvilka åbäkade sig på det bullersammaste vis och trillade om hvarann, männen i slokade kaftaner eller skinnfodrade långrockar, som sågo vådliga ut, qvinnorna och barnen i de obeskrifligaste, mångbrokiga klutar

och trasor, några till och med väl och dyrbart klädda.

Men huru det var drogos våra blickar med noggrannare uppmärksamhet till grupper af ålderstigna, skrumpna och grånade gestalter, hvilka utan högljuddhet lutade snyftande och stilla hufvudena mot den för dem dyra, heliga muren.

Tårar, verkliga, ymniga tårar strömmade utför deras fårade kinder öfver den kalla stenen, smekt af deras darrande händer.

Löjet försvann från våra läppar och vi frågade oss sjelfva sakta och allvarsamt om vi ej sågo här landsförvisningens heta sorgetårar, dem ingenting mäktar torka och som, vid Salomos mur, fukta från sekel till sekel jorden, lofvad för alltid åt Israels slägter. Och se huru alla afkomlingarne drifvits ut som biltoge att irra utan fädernesland, föraktade öfverallt!

Detta folk är i sanning olikt andra folk, hotadt och förföljdt ännu i dag, afskydt för sin snikenhet och procentarverksamhet, men onekligen begåfvadt och, man säge hvad man vill, — intressant.

Någon plan må man ej vänta sig att finna i Jerusalems byggnadssystem — rättare kalladt blott en hopgyttring af hus, som stå här och der, eller hvar det för egarena fallit sig bäst att placera dem. Äfven rummen i dessa hus äro anordnade i kors och tvärs utan minsta sammanhang sinsemellan, ja ibland utan fönster och dörrar liknande vesterlandets. En trappa leder vanligen upp till det platta taket, på hvilket finnes ett „öfverrum“ med utgång till plattformen. Orientens städer bibehålla och återupprepa med egendomlig envishet

än i dag det väsendtliga i sin ursprungliga byggnadsplan, och det är derför vi se på taken öfverrummet, den af gammalt kända „salen." Denna torde företrädesvis vara ett gästrum, då ju det privata lifvet i Morgonlandet är så afskildt, att ingen gäst har tillträde till den del af huset, som bebos af familjen. I Evangelierna läsa vi ibland om ett „öfverrum", der Frälsaren i förtrolighet intog med lärjungarne sina måltider och i ett „öfverrum", hyrdt eller lånadt, gömde sig ju äfven under fruktan och bäfvan efter hans död de efterblefne lärjungarne. Hvad var det som sedan, helt kort derpå, gaf dessa män det okufliga mod, hvarmed de framträdde till och med inför verldens väldige och spridde sin mästares läror, oförfärade ännu under bödelsyxan och martyrqvalen?

Man kan bokstafligen säga att „stenarna ropa" i den stad, der Konung David slog sin harpa och der Jesus af Nazareth har talat. Här finnes knappt en tumsbredd jord, som ej väcker stora, heliga minnen och vidunderligt förefaller det en att de nuvarande herrskarne, som med sturska later föra kommandot och göra sig hemmastadda här, skola vara turkar och araber! Prakten i deras moské, som utträngt Salomos tempel, är utomordentlig. Omars moské är en skön åttkantig rotunda med väggar af blåstrimmig marmor, deri man ser infattade bitar af ett särdeles antikt utseende. Arkeologerna äro ense om att anse dessa fragmenter härröra från Salomos tempel, ty de ha redan i längst förflutna tider blifvit funna bland högar af grus och ruiner.

Moskéns skyhöga, majestätiska kupol är luftig som stora vida rymden och 90 fot i höjd; fönstren med små rutor i lysande färger — icke målade med figurer, utan med arabiska sirater — insläppa ett så sparsamt ljus att en mystisk skymning råder kring rotundan. I dess medelpunkt står ett helt, naturligt, skrofligt stenblock, hvilket är omgärdadt med ett rikt arbetadt messingsgaller. Kring detta tillåtes ingen att vandra utan tofflor på fötterna; golfvet deromkring är af mosaïk och dyrbara mattor ligga bredda deröfver, ty det är ett heligt rum för Islams bekännare, — ja äfven för Abrahams afkomlingar. Underbara traditioner förtälja om ställets mysterer. Israels barn veta med visshet berätta, att det var på *denna* klippspets fader Abraham hade bålet tändt, när han beredde sig att offra Isaak — som ju lyckligtvis sedan fick en ställföreträdare i väduren.

Mohamedanerna åter påstå, med samma visshet på sin sak, att den skrofliga klippan först fanns i Mekka; — profeten stod en dag uppå dess topp och gjorde sin bön och med ens lyftades den med profet och allt i höjden och sväfvade till Jerusalem. Men här stannade farten icke än, det bar af uppåt himmelen. Nej, dit ville profeten icke stiga in med ett sådant black om foten! Han gaf alltså klippan en spark — med respekt till sägande, — engeln Gabriel (som traditionen ofta associerar med Mohamed) kom då sin vän till hjelp, grep tag i den flygande klippan och ställde den att stå der den i sekler stått, ithy att den sedermera icke visat ansatts att röra sig. Man tror att engelns fingrar ännu hålla den i styr

dernere under moskéns grundvalar, men härom vet man ändå ingenting med säkerhet.

Mera visshet torde dock den sägen innebära, att klippan varit underlag för Salomos tempel och sednare äfven för de många förstörda och återuppbyggda tempel, hvaruti judafolket utöfvade sin kult när de egde sin hufvudstad uppå Zions höjder.

I vanliga menskliga ögon ser det märkvärdiga klippblocket numera ut som blott en skroflig, kolossal gråsten; men må ingen tillmäta sig rättighet att underkänna värdet eller sannolikheten hvarken af Judars eller Mahomedaners traditioner, ty då svaras att „tron kan försätta berg.“

Vid Haramsplatsens södra hörn står moskén *El Aksa*, som varit kristen Basilika i korsriddarnes tid och är ett ännu finare och skönare verk af byggnadskonsten än dess majestätiska granne. De lätta pelargångarne, hvalfven, i förgylld mosaik ornerade, det beundransvärdt utförda arbetet öfverallt, fönstrens dyrbara glasmålningar, — allt tjusar här ögat. Samma slag af huggna jättestenar, som finns vid „Klagomuren“, synas äfven bland moskéernas grundvalar och det är derför mer än troligt att dessa monoliter engång uppburit Salomos tempel.

Ända tills senaste årtionden har Haramsplatsen på det strängaste hållits stängd för kristna besökare liksom för judar och andra nationer, än dem som haft äran att lyda under Turkiska sultanens spira. Men „den sjuka mannen“ har fått ge med sig och nu vandrar man ogeneradt på Zions och Moriah berg.

Mohamedanerna vänta med säkerhet att *de* skola samlas här på domedag af Profeten, när han stiger ned med hustrur och barn från sitt paradis att bevittna den högtidliga akten. Hela denna profetfamilj — som icke var obetydlig — kommer nog att ta upp platsen för andra fattiga syndare, som äfven spekulera på att få plats.

Rhamadan (mohamedanernes fastetid) har pågått under hela vår vistelse i Jerusalem och man har, med försakelse af sin nattro, fått betala nöjet att öfvervara denna intressanta period. Koranens bud måste antagligen befalla de rättrogna att hålla ett så infernaliskt oväsende som möjligt, enkannerligen om natten; — häri äro för resten araber och turkar mästare —. Om dagen fasta de så strängt, att ej en matbit, ej en droppe vatten, ej ens den kära chibouken få föras inom rättrogna läppar innan solen gått ned. Men nu tar man sin skada igen och det myllrande lif, det frossande med mat och dryck, det lefverne, som nu börjar, är obeskrifligt — men jag vet ej hurupass uppbyggligt det är i sedligt hänseende. Har man af trötthet dock fallit i slummer trotts gatustojet . . . . . . pang! pang! pang! smälla mellan hvar halftimme kanonskotten från citadellet eller Hippikus torn. Jag vet ej rätt hvilken är den officiella saluteringspunkten, derifrån Sultanens tjenstemän på eklatant sätt uppvakta *Allah* i hans trogne bekännares namn. Trumpetstötar, trummhvirflar, slag med cymbaler och metalltallrikar göra festen ännu högtidligare. Musiken synes beräknad på att ur grafvarne väcka såväl profeten med hustrur och barn, som de

sofvande i Josaphats dal, der såväl mohamedaner, som judar och kristne kämpa om att förvärfva åt sig och de sina grafplatser — för att, enligt slug beräkning, sålunda vara närmast till hands vid yttersta domen.

Under detta festande framskrider årstiden; de kristna pilgrimmerna, som firat påska här, ha dragit hädan och blott några senfärdiga tåga än utför Judeens torra kullar och stenbackar för att åter inskeppa sig på de proppfulla ångbåtarne vid Jaffa. Den färd vi beslutit till Jordan, Jericho och Döda hafvet måste nu företagas, innan hettan i Jordandalen blir förbrännande. Enär ingen väg mera leder fram öfver de förtorkade betesmarkerne, de vilda bergspassen och öknen, hvari Johannes Döparen fordom lefde och predikade, måste vi företaga färden till häst, med eskort af araber och vår dragoman Jussuf, som är mycket bra och pålitlig. Den fordna faran för öfverfall af röfvare torde vi numera ej ha att frukta, ty en strängare polis i landet har qväst de kringströfvande araberne; men utan sin stora besvärlighet blir ej en sådan resa. Lyckligtvis äro vi från barndomen goda ryttarinnor, såväl jag som min reskamrat, och ett glödande intresse manar oss att våga färden.

Kap. 5.

Färd till Jericho. — Herrberget på vägen. — Min häst stupar med mig. — Medresande i Jerichos hôtell. — Beduinläger. — Svärdsdansen. — Döda hafvet. — Jordan. — Återfärden. — Anblicken af Jerusalem.

Dagen grydde knappast d. 1 Maj när vi stego till häst på Sionsgatan invid vårt hotell, företrädda af en beduin, beväpnad till tänderna och hållande i handen en lång lans, som han skickligt manövrerar ridande på en vacker arabisk häst. Hans milda regelbundna anletsdrag äro infattade i vecken af en brokig silkesduk med långa fransar, knuten om hans hufvud och nedhängande på det mest pittoreska sätt öfver en rik beduindrägt. Vår dragoman Jussuf ser äfven bra ut i sin broderade jacka, vida byxor och guldfransad duk, vriden som turban om hans hufvud. — De båda finskorna ha svept täta hvita flor om sina halmhattar för att betäcka äfven nacken, ty uppspända parasoller förmå gifva blott ofullständigt skydd mot strålarne af österlandets sol, för hvarje timme stigande högre på himmelen och mera stekande öfver hjessan. En arabpojke rider sist. Sedan vi lemnat Stefanusporten bakom oss, öfverskridit Josaphats dal, helsat Gethsemanes hvita mur med olivkronorna

vaggande i vinden, stiga vi först uppför brantare spångar kring Oljobergets vestkant. På motsatta sluttningen nås den usla byn *Bethphage* och derefter *Bethanien,* — också en eländig, liten arabby, men omgifven dock af några träd och vänlig grönska, som harmonierar med de ljuft rörande minnena af ett kärleksfullt familjelif, hvilka äro fästade vid byns namn. Jerusalems murar, nyss tecknade skarpt mot den ljusnande morgonhimmeln, voro med ens försvunna för vår åsyn vid en tvär krökning af stigen, som följdes mellan två berg af ödsligt utseende. Det var här Jesus stannade Palmsöndagen och gret öfver anblicken af Davids stad. Bethaniens leende grönska möter oss som en väns välkomsthelsning, vi stanna här en stund och lemna våra hästar åt eskorten medföljande arabpojken. Till fots uppsöka vi ett förfallet hus och titta här ned i en sorts grotta. Det är Lazari graf, säger Jussuf. En liten byggnad mellan gröna träd säges inneha platsen, der Marthas och Marias hem stod. Så fortsätta vi ridten, blickande ännu på en spets af det lilla kyrktornet på toppen af Olivberget tills den försvinner. Horizonten börjar glöda och redan färgas i fjerran Moabsbergens kedja af violetta, guldgula och rosenskimrande skiftningar, tills hela himlarymdens omkrets sammansmälter praktfullt uti ett enda förbländande, hvitglödgadt sken.

Intet spår af boningar numera, all odling har försvunnit, vi äro i öknen; — icke en sandöken, sådan vi sett flerestädes i Afrika, utan kullar öfvertäckta af kiselstenar, äfven här och der af sparsamma gräsmattor. Landskapet, ehuru ödsligt, är ännu ej

förskräckande dystert; från höjderna njuter man en vidsträckt utsigt.

En sju timmars ridt förestod oss denna dag och mången brant, utför hvilken vi måste nedstiga, såg hiskelig ut. Men vi följde rådet att låta hästen styra sig sjelf, hvilket är säkrast. Dessa små kloka, snälla bergshästar ha beundransvärdt säkra ben och fasta hofvar; de slinta ej, huru vådligt än nedstigandet är utför nästan lodräta bergsklackar, med afsatser här och der likt trappsteg.

Först sedan man i timmotal stigit utföre, ideligen utföre, gör man sig rätt reda för huru Zions höjd beherrskar *kungligt,* i sanning, hela nejden — nästan hela Judéen!

Bättre kunde platsen ej väljas för templet, der alla slägter på jorden skulle samlas, för att tillbedja den ende, sanne Guden.

När vi nu vallfärdades i de trakter, derifrån Jesus hemtade och der han för sin åhörarekrets använde många intill senaste dag oöfverträffade paraboler och liknelser, dem österländningen älskar och uppfattar lifligare än den nyktra vesterländska inbillningskraften, — huru anslogos vi ej här af deras ojemförliga skönhet och naturtrogenhet! På kullarne vandra får och getter i skilda hopar, men vaktade af samma herde; geten med sitt vagabondlynne kommer och gör villervalla i fårahjorden; — men „herden skiljer fåren från getterna.“ Var det ej denna syn Marias son hade för ögonen, när han satt på höjderna och lärde den församlade folkhopen nedanför? Eller en annan bild: ett får rycker sig i okynne från

den stora hjorden och vilsefar i öknen. — Ulfven är der gömd i klyftorna och lurar på den ensamne, försvarslöse, på orätt väg komne stackarn; — hvem skall hindra dess undergång? —

„Den gode herden“ lemnar de nio och nittio andra af sin hjord, som ej nu äro i fara, ilar efter „det får, som borttappadt var“ och „bär det hem på sina axlar med glädje“.

Jag har sett huru dessa Judéens herdar vandra mellan de farliga klyftorna med ett får öfver sin nacke och huru detta utan klagan sluter sig tillitsfullt emot beskyddaren — och Frälsarns liknelse, som från min barndom hänfört mig genom sin poetiska skönhet, har nu för min själ vuxit till en klarare, slående bild af Hans och „Faderns“ förhållande till oss menniskor.

„Den gode herden låter ej fåren ryckas utur sin hand“; — „herden ger sitt lif för fåren“; „de känna hans röst och följa honom“: — Det är i dylika bilder Christus talar om den gudomliga kärleken.

För att bättre åskådliggöra den rörande naturtroheten af den sednaste liknelsen må nämnas, att på dessa orter herden alltid ses vandra framför sin hjord, *kallande* den och församlande den med sin röst och „fåren följa honom.“ Vi äro vana att se herdarna gå „efter“ hjorden, *drifvande* den framåt med sitt spö eller med hojtande. Det har blifvit anmärkt hundrade gånger, att hvarje steg i det heliga landet framkallar hos den resande minnen ur Bibeln, men jag måste, äfven jag, ofta upprepa, att det är mera sannt än man kan föreställa sig, förr än man erfarit det.

Vi passerade flere brunnar — bland dem en som kallas Apostlarnes brunn — och qvinnorna med vattenkrukorna på hufvudet felades aldrig, utan påminte deremot, oförändrade till drägt och seder, om den Chananeiska qvinnan, om Samaritanskan, som hade haft sju män och slogs af häpnad, när detta sades henne af den obekanta profeten, som fått en dryck ur hennes vattenkruka. Man minnes äfven Martha stökande med hushållsbestyren, bland hvilka vattenhämtningen är ett af de förnämsta för österlandets qvinnor, — och huru ofta möter man ej halta, blinda, — ja äfven spätelska, som ropa an en, såsom de anropade den outtröttlige undergörande Nazareern. — Men ack! hvad ha vi att gifva dem annat än „silfver och guld" — äfven om vi äro af jordens mäktiga? —

Alla dessa typer, som Evangelierna framställa, de möta oss här, de återfinnas lifslefvande liksom för att tillropa oss: „vi voro inga abstraktioner, inga foster af några fanatikers inbillning; vi hafva lefvat, vi hafva handlat, talat, uppfört oss så, som skriften berättar; vi hafva grupperat oss omkring Mästarns oförlikneligt höga, herrliga gestalt, så gudomlig genom renheten af sin lefnad och sin moral, genom det nya ljus han spred öfver verlden, så sannt mensklig genom medkänslan för alla de små, de lidande, de som kämpade och försakade liksom han sjelf, troget arbetande i dagens tunga och hetta.

Efter tre och en half timmes ansträngande ridt (och här locka mig åter lokalförhållandena att inväfva trådar ur Evangelisternas berättelser i min resebe

skrifning) anlände vi till en såkallad Khan — ett herberge utan några rum, möbler eller husgeråd, endast bestående af fyra stenväggar, sammanbundna genom ett tak ofvanpå några förfallna stenpelare med ett sorts stall för hästar. Detta är och var från urminnes tider Orientens *ökenhôtell för resande* och den Khan, dit vi inträdde att söka skydd mot hettan och rada fram vår matsäck, är det enda herberge, som torde finnas mellan Jerusalem och Jericho — på halfva vägen mellan dessa båda städer. Nära derintill är en antik cistern, som inte ännu är helt och hållet förstörd. Men både denna och Khanen se till den grad gamla ut, att de utan öfverdrift kunna ha existerat för par tusen år sedan — i synnerhet i orienten, der ingenting förändrar sig.

Huru nära låg det ej till hands för vår tanke att i detta gamla karavanseraj tro oss finna „herberget", dit den barmhertige samaritanen förde „på sitt ök" mannen, som hade råkat i röfvarehänder, och sörjde för den sargade och plundrade. Ännu för några decennier sedan hade nog samma missöde kunnat drabba den resande, som färdades på denna väg, ty då ströfvade bland de vilda, otillgängliga bergen beduinhorder, som icke voro goda att råka ut för. Vår beväpnade anförare var möjligen en *scheîk* för någon dylik hord, men nomaderne göras nuförtiden oskadlige sålunda, att i têten för eskorten, utan hvilken ingen resande här färdas fram, måste finnas en strängt ansvarig beduin (sådan som vår), hvilken det åligger att med risk för eget hufvud svara för den resandes lif och egendom, d. v. s. hålla beskedligt

— vilda stamförvandter på afstånd. Säkerheten är också nu fullständig, men traktens utseende vittnar om, att den kunnat vara tillhåll för röfvare. Under tiden vi svalkade oss sittande på en kant af Khanens mur, hade Jussuf mycken omsorg att uppduka vår måltid i ett hörn af herberget, hvars golf han rensopade. En bordskifva af någonting, som varit en gammal dörr, befunnen uppställd mot väggen, placerade han på fyra höga platta stenar, — ett par flata dylika uppsöktes till säten åt oss och buros dit med tillhjelp af arabpojken; hästarnes schabraker utbreddes på de improviserade sätena och snart inbjöds vi af vår förträfflige dragoman att intaga den här framställda anrättningen af hårdkokta ägg, kall hönsstek, apelsiner och citronlimonade, hvilket jemte bröd och kaffe varit inpackadt i korgen, som hängde på Jussufs packsadel.

Ridten hade gifvit oss aptit och det heta solbaddet tillräcklig törst, för att vi skulle finna vår sega höna ätbar och den ljumma limonaden läskande; hästarne och araberna bivuakerade i vår närhet och måltiden förlängdes för att ge vårt manskap behörig hvilotid, — då ett lifligt gnäggande utanför, besvaradt af våra springare, tillkännagaf en ny resandes ankomst till herberget.

Ryttaren hoppade af sin Rossinante, som ej öfverträffade våra i skönhet, och inträdde i *matsalen*, lemnande bakom sig sin eskort, hvilken fraterniserade med vår, under det den unge herren, — elegant till utseende och skick, — såg sig förlägen om efter plats för *sin* diner, likaledes buren i korg af hans dragoman.

— „Allons donc! mumlade han, pas de place!“ Fransosen hade gifvit sig tillkänna och jag gick glädtigt emot honom: —

— À'la guerre comme à'la guerre monsieur! sade jag upprymd, — jag ber att få erbjuda er vårt *établissement*, ty vi ha slutat vår måltid och ämna just fortsätta vår färd.

Med ett artigt leende emottog främlingen tillbudet, tackade oss på parisisk fransyska, gjorde ledigt som en verldsman några muntra reflexioner öfver situationens egendomliga sidor och hjelpte oss derefter upp i sadlarne. Hop! hop! så bar det af för oss djupare ned i öknen. Under vår rast hade några lätta moln uppkommit, hvilka behagligt dämpade solhettan, och vi skyndade på farten för att nå Jericho innan den mest brännande stunden på dagen inträdde. Vi voro nemligen blott på tre timmars väg från den fordna „Palmastaden“ — der numera ej en enda palm kastar sin vänliga skugga öfver ett härjadt ökenland.

Nu blef det för oss en oanadt svår färd genom nejder, *värre* än öknen. Den bar öfver svartnade, remnade, vildt ödsliga kullar, afgrunder, kaotiska klippblock, tornade öfver hvarann och gapande svalg nedanför. Marken såg ut att ha blifvit rifven i stycken, och berg och dalar rullade huller om buller liksom af jordbäfningar. Ej ett träd, ej ett grässtrå eller en blomma; det var „förödelsens styggelse“ så fullkomlig man kan tänka sig den. En och annan tistel med hvassa taggar garnerar afgrundernas väggar och kröker sig som en orm på deras botten. Af

någon sådan taggig växt var väl Christi törnekrona hopvriden!

Redan upptäcka vi dock från den stela bergsklacken, hvaröfver vi måste uppstiga, spegeln af Döda hafvet, glimmande vackert blå på ett afstånd, ingalunda obetydligt, såsom det föreföll oss. Vi voro obekanta med de bedrägliga illusioner man gör sig om närheten af föremål i den underbara klarheten af österlandets luft. Men sjön bevisade sig vara ganska långt borta för dem, som sökte närma sig den längtansfullt. Moabs och Ammons berg teckna sig i rena linier mot horizonten och snart framstår Jordan-dalen som ett lysande grönt bälte kring ökenslätten. Ännu en lång och brant sluttning, utför hvilken vi låta leda vid betslet våra hästar, ty det svindlar oss för ögonen — och vi träda in i dalen med utsigt öfver Jerichos högst få ordentliga hus. För resten blott förfallna, taklösa murar och beduintält utmed hela slätten. En liten bäck återstod oss än att vada öfver. Min tröttnande och upphettade häst — en ung hingst, som jag sedan märkte — doppade ifrigt nosen i det klara vattnet och ville dricka, men man ropade åt mig att hindra honom, ty det kunde vara farligt för kräket. Jag ryckte i betslet och gaf en liten klatsch med ridspöet; hästen, arg öfver att ej få sin vilja fram, tog ett häftigt skutt uppför bäckens motsatta branta strand, full af knapperstenar, — det trötta djuret slintade och — paff! der föll den framstupa i stenröset! Jag låg redan till hälften under, men lyckades kasta mig af sadeln och slapp helskinnad från katastrofen — om jag frånräknar en skråma

på armen. Ett fasans rop ljöd från den lilla ryttarskaran på andra stranden, den plaskade öfver bäcken i sporrstreck och störtade fram till mig, glad att finna mig olik *Salig Dumbom*. Jag, nemligen, „steg ej stendöd opp“ såsom mina reskamrater befarade, utan mådde förträffligt gifvande blott förargad en smäll åt min okynnige krake, sjelf betydligt skrämd öfver sitt upptåg. Derpå steg jag i sadeln åter och om en qvart timme tågade hela vår lilla karavan in i Jericho, hvars murar engång föllo för Israels „barnskrik“! — Jag vet knappt hvad som hade gjort det möjligt att ge Jericho namnet af *stad,* innan de i nyare tider uppförda två byggnader tillkommo, som nu hafva att framvisa helst två verkliga tak öfver fyra väggar, försedda med fönster och dörrar: — nemligen hôtellet för resande och en asyl för ryska pilgrimmer, uppbyggd på 1860-talet med medel, skänkta af Storfursten Nikolaï Nikolaïewitsch. Hvad stadens öfriga af ler och smuts hopkladdade boningshus med halm eller stråtak beträffar, äro de icke allenast af den primitivaste inredning, utan jemväl i saknad af ut- och ingång och allt annat utmärkande det vi kalla en menniskobostad. Men här lefva folk och fä i den intimaste gemenskap, så att säga utan minsta rangskilnad, och husgeråd behöfva de ingendera för att slå sig ut och trifvas, de ena så bra som de andra.

I nomadstammarnas tält, kringsprida kring slätten vettande åt Döda hafvet, sågs ett myllrande lif, såsom i myrstackarne.

Sedan vi förfriskat oss i det snygga och förvånande komfortabla hôtellet och sofvit ut några tim-

mar trädde vi helt uppiggade ut på en treflig stor balkong, som sträckte sig utmed hela husets fasad. Hettan började aftaga, ty klockan led till sex, och nu funno vi det särdeles ljufligt att kringflägtas af aftonvindarne kommande från bergen i fjerran. I närheten höjde sig ett sådant som dominerade hela trakten: — traditionen kallar det „Frästelseberget.“ — Här lofvade Satan, säger legenden, åt Jesus all verldens herrlighet, om han ville falla ner och tillbedja frestaren.

O, det finns knappt en fläck på denna jord som icke omgifves af några helgade minnen!

Under det vi i den herrliga aftonbelysningen skådade från balkongen omkring oss fingo vi tillfälle att betrakta hushållningen i och omkring tälten, uppslagna så nära oss att ingenting undgick våra blickar hvarken den svartbruna befolkningens görande och låtande eller drägterna de buro. — Rhamadan var ännu ej tilländalupen, det stränga fastandet fortfor således för dessa islamsbekännare sålänge solen stod på himlafästet, men nu höll den på att rulla ned i vester och för hungriga magar nalkades en efterlängtad stund, till hvilken man beredde sig med största intresse och ifver. Måltiden, som snart skulle få njutas, tillagades; eldar upptändes under skjul med tak på fyra stolpar och vi hade det obeskrifliga nöjet att betrakta de kulinariska tillredelserna.

Två qvinnor alldeles i närheten af vår balkong sutto mot hvarandra på huk och knådade en hvitgrå, mycket seg degmassa, hvilken unnan för unnan plattades mellan händerna till tunna kakor. Gräddnin-

gen försiggick snabbt uppå ett kupigt jernlock, hvilande på trefot öfver elden, hvaraf jernet starkt uppglödgades. Pannkaka efter pannkaka fick sin bruna färg, kastades utan krus på marken och staplades upp till en aktningsvärd hög, beräknad att mätta alla de väntande, hvilka med glupska blickar följde än bakningen, än solens nedsjunkande, som motsågs med otålighet. Ett par nästan nakna arabpoikar stötte i en urhålkad sten någon starkt luktande krydda eller ört; unga flickor kommo halfspringande med vattenkrukor på hufvudet från „de lefvande brunnarne“ i dalen, mödrarne, som icke voro sysselsatta med supétillredelserna, kammade sina tofviga ungar med en hvass bläckskrapa, männen sutto med benen i kors och rökte sina långa pipor eller spelade kort, åsnor, får, getter, mulor och nötkreatur vandrade trefligt omkring i fullkomlig frihet och fraterniserade med stora och små eller betande i allsköns ro, utan förpligtelse att hålla fasta: — med ett ord vi tyckte illusoriskt oss rakt förflyttade några tusen år tillaka bland Chaldeens urstammar, anförda af fader Abraham.

Vid tältets ingång sågs än i dag „husfadren“ sitta patriarkaliskt myndig och låta passa upp sig af lydiga, ödmjuka hustrur och „tjensteqvinnor.“ En och annan svartögd *Hagar* gick kring lägret med sin Ismael vid handen, hennes bruna, fintformade arm, som rundade sig behagfullt kring vattenkrukan ofvanpå hufvudet, kunde vi se, men deremot ej någon *Saras* svartsjuka öga, som kanske följde henne och — öknen var här ju nära såsom förr . . . . .

Men hastigt föll mörkret på och dolde för oss sysslandet på slätten, der eldar utvisade hvar tälten funnos och fladdrade trollskt i natten. Härifrån ljödo vilda sånger och oredigt sorl, uppblandadt med åsnors skrik och fårens bräkande; accompagment till festjublet i öknen under en praktfull stjernhimmel.

Vi sökte äfven nu hôtellets matsal, der vi trodde oss få supera på tu man hand, ty vi hade ej sett här andra resande. Men före oss satt der den fransyske ryttarn från „Khanen“ och konversationen tog en modern riktning, som försatte oss tillbaka i vår sfer och i vårt århundrade. Den unge herren befanns vara särdeles comme il faut och på hans visitkort (som han artigt bad att få utbyta mot våra) stod det gamla aristokratiska namnet: „Comte de Cossé-Brissac.“ Att finna damer, som ledigt uttryckte sig på hans språk och vandrat kring i verlden af turistintresse såsom han sjelf, var en oväntad lyckträff minsann, och nog föll det sig egendomligt och angenämt att i Judea öken, med Jordan och Döda hafvet på nära håll, omgifna af araber och pilgrimmer, konversera som i en europeisk salong om politik, theater, musik och dagens händelser.

När supén var gjord föreslog fransosen att vi skulle passera äfven aftonen tillsammans med någon förlustelse, som hade att bjuda på „couleur locale“. Han gick ut och talade med hotellvärden, och om en liten stund kom han igen och bjöd oss på — en balettföreställning.

Vi följde honom till „logerna“ nedanför husets veranda som voro arrangerade för *publiken,* (bestående

af oss resande, våra dragomaner, hôtellvärden och en turbanklädd kypare).

Vid sken af facklor, brinnande tistelstjelkar och alfagräs, som svängdes i luften af „hjelpredor“ (som ej varseblefvos i natten) utfördes nu af artister, mörka som *Sulamit* i Salomos höga visa, en svärdsdans under sång af ett femtiotal män, qvinnor och barn. De sistnämnde ansågos helt och hållet kunna umbära kostym, de äldre voro draperade i brokiga trasor, kantade med glitter. Knutna kring lifvet med gördlar fladdrade slarfvorna pittoreskt under dansen kring smidiga gestalter med hufvuden kransade af breda blad och grässtrån kring flygande hår. Sjungande eller rättare tjutande svängde dessa fantastiska figurer blanka svärd, dolkar, knifvar och spjut kring sina egna och sina meddansandes hjessor, axlar och midja. De vilda rörelserna gåfvo dem ett nästan demoniskt utseende, men härvid utvecklades äfven en skicklighet, som var förvånande, med en egendomlig mjuk grazie.

När vi slutligen fingo nog af skådespelet och drogo oss tillbaka för att söka hvilan, kommo vi öfverens att vi njutit af ett nöje, som åtminstone hade nyhetens behag och vi tackade glädtigt vår fransyske grefve. O huru ljufligt sömnen smakade i ganska goda sängar efter en dag, börjad kl. fyra på morgonen, fortsatt på ett temmeligen mödosamt och genom den brännande solhettan krafterna uttömmande sätt ända till solnedgången!

Men blott några timmars hvila kunde vi bestå oss, ty före fyra följande morgon sutto vi åter till

häst och färdades öfver en vidsträckt hed, beväxt med tistel, alfagräs och små torra hvita blomster, styfva som eterneller. Döda hafvets stålblå yta glänste ju nära framför oss, som vi tyckte — men här fingo vi åter erfarenhet af huru man bedrar sig på distanserna i orientens genomskinliga luft, som låter de aflägsnaste föremål framstå klart och skarpt markerade.

Ju längre vi framskredo, dess mer aflägsnade sig för oss „Asfaltidessjön“ med sin nu spegelblanka yta . . .

Ensamheten och ödsligheten af dessa nejder är nästan högtidlig; hvarje spår af mensklig verksamhet är här sedan lång tid tillbaka försvunnet; sjelfva jorden är utlefvad — utsvulten. —

Det är öknen i sin mest förtorkade tröstlösa skepnad, men storartad i sin vildhet, med någonting af den dystra skönhet, som traditionen gifvit åt Johannes Döparen.

Öfverallt sticker gråhvit klippgrund fram genom den djupt remnade jorden, der alla vattenbäckar längesen torkat in och der elden och svafvelregnet föll öfver Sodom och Gomorrah. Ja, de tros ligga qvar på sjöns botten ännu och skymta fram i klart väder. — Nu var luften oöfverträffligt klar — men ej sågo vi tecken till de af Guds vrede drabbade städerna under den vackra stilla vattenytan. Vi sågo blott på östra sidan resa sig Moabs, — på den vestra Judea nakna bergsryggar.

Hästarne försökte doppa nosarne i den blåa vågen, men drogo sig hastigt och förskräckt tillbaka

för dess ohyggligt bittra saltsmak. Sjelfva vattnet är så tungt, att det bär upp äfven personer, som ej kunna simma, så att de ej sjunka. — Jussuf fyllde en butelj med detta vatten för att medtagas åt oss, liksom han samlade af de besynnerliga runda svarta stenar, som betäcka stranden invid sjön. Vi ha förvarat dem.

Fläckar, liksom af pulveriseradt salt, glänste öfverallt på slätten och vi tänkte på *Loths hustru;* men utan att varnas af hennes exempel sågo vi oss omkring med outsläckelig nyfikenhet i denna underbara *döda* verld. Två enda menniskobostäder skymta fram här; kupolen af ett litet grekiskt kloster, der en ensam rysk eremit lefver, sades det, och en annan eremitboning.

Den högsta toppen af de Moabitiske bergen visades oss såsom *Berget Nebo,* derifrån Moses först såg det „förlofvade landet", efterlängtadt med en trånad, som varit oförklarlig, om Palestina på den tiden haft det utseende, som i dag: — en ruin bland hopade ruiner! Ehuru Bibeln säger att Moses, här lemnande åt Josua befälet, stannade sjelf qvar utan att öfverskrida Jordan, utpekas dock af muselmän och kristne den store mannens graf på andra sidan, bland bergen i Judéen, dit han ej kom. *Nebbo Musa* lefver ej blott vördad bland Israels folk; äfven Islams bekännare hylla hans namn och förbrödra honom med deras egen profet.

Nu vände vi vår färd till Jordans smala floddal, vackert löpande utöfver slätten lik ett ljusgrönt skärp kring en brun klädning. Det är en välsignad och blomstrande väg genom uttorkade och förbannade

trakter: „Herrans plantering vid vattubäckar, der dess blad icke vissna."

Bäst vi framskredo mot denna floddal i sakta lunk, gnäggade våra hästar gladeligt såsom föregående dag; grefve Cossé-Brissac, som vi lemnat i Jericho, mötte oss på slätten med sin lilla trupp och likt en gnista i krut antändes våra arabers sinne å ömse sidor. I sporrstreck ilade de mot hvarandra, vapnen blänkte i solen, mantlarne fladdrade i vinden, svarta ögon blixtrade och leenden framvisade hvita tänder mellan blåsvart skägg: — hästarne, eldade såsom ryttarne, flögo fram bevingade och en liten *fantasia* utfördes con amore af dessa öknens söner, som skänkte oss ett förtjusande skådespel. Det räckte blott några minuter: — „Allons en avant"! kommenderade den unge grefven, helsade oss artigt och försvann åt öknen till, der klostret *Mar-Saba* ligger. Vår väg gick åt motsatt håll och vi förlorade snart hvarandra ur sigte, ty åt klostret, som är omutligt stängdt för qvinliga pilgrimmer, vände vi naturligtvis ryggen.

Ändtligen efter två timmars ridt bebådar ett ljufligt sorl af rinnande vatten Jordans närhet. Floden, strömmande gråhvit, löper i vackra krökningar mellan lummiga träd; — lager, laurier rose, myrten, fikon, oliv, tamarisker, akacier hänga öfver vågen liksom för att inandas skummet, uppstänkt mellan stenarna. Loppet är stridare på de ställen, som klämmas in mellan höga lodräta bergväggar, hvilka gifva trakten en underbar skönhet; men det blef oss icke förunnadt att följa floden uppföre genom Samarien till Tiberias sjö, hvilken den genomlöper, kommande från sina

källor på Libanon och Anti—Libanon för att störta sig i Döda hafvet, trettonhundra fot *under* Medelhafvets nivå.

Stranden, der vi i de stora trädens skugga slogo oss ned för att äta vår frukost, var synbarligen trampad af pilgrimsfötter i massa, hvilka nyss vandrat hit att doppa sig i den heliga flodens friska bad. — Stället, der Jesu dop försiggick, är utpekadt af traditionen och här störta sig tusende pilgrimmer i vattnet, låta döpa sina barn deruti och upphemta i flaskor af bläck, dertill enkom gjorda, stora qvantiteter af den välsignade böljan. Äfven vi medhemtade deraf något att hemföras till Finland. — Badandet i Jordan har dock mer än engång medfört olyckshändelser; strömmen för en lätt med sig och mången simmare har här funnit sin graf. Det är i synnerhet när snön på *Hermon* (Libanons högsta topp) smälter om våren som floden strömmar våldsammast.

Sedan vi till fots vandrat långsåt den yppigt gröna stranden så långt våra krafter medgåfvo, ätit och unnat oss en behöflig hvila, måste vi tänka på återtåg, så mycket det än kostade på oss, ty stället var ljufligt. Men solhettan blef alltför vådlig. Jerusalem, så högt öfver hafvet, har ett tempereradt klimat, jemfördt med Döda hafvets bassin och Jerichodalens tropiska temperatur. Under sommarn våga sig hit knappt andra än araber. Ännu en natt tillbringade vi i Jericho och tredje dagen efter vårt aftåg från Jerusalem nalkades vi åter Zions höjder i sakta skridt på våra redan tröttnande hästar. Tysta redo vi nu *uppför* de halsbrytande stengetsvägar, som vi

nyligen vandrade *utför.* Vi hade småningom lemnat bakom oss Apostlarnes brunn, Salomos dammar, Bethaniens vänliga lilla oas; vi hade färdats med ansträngning öfver kullar, som blefvo mindre stela och mera gräsbevuxna, men nu voro förbrända; blott några gulnade blomsterstånd och glesa tistelstjelkar vaggade i vinden mellan stenar och grus. Plötsligt grep mig ett obeskrifligt intryck. Vägen gjorde en tvär sväng och vid horizontens rand tecknade sig en skarp linie, som afskar vågningen af de nakna höjderna. Denna linie växer i längd, hon närmar sig, hon krusas vackert i tandade murar, i tornspetsar och spiror: Det är Jerusalem. För min inre blick såg jag då framstå ur tvåtusenårs grus skådeplatsen för den största dram, som utspelats på jorden: en bäfvande eller hatfullt upphetsad folkhop stormar till Golgathas afrättsplats. Jag ser ett kors högre än allt annat resa sig der, beherska nejden, beherska verlden; — utur alla föregående tiders natt och mörker tänder sig ett nytt ljus öfver det moraliska samhället och menskligheten börjar söka sin väg i dess sken. Nu falla de bräckliga hednagudarne sakta till grus med sin vidunderliga grymhet, den hårde gamla testamentets Jehovah veknar till en Fader, en kärleksrik domare, full af barmhertighet, som icke vill hämnas och straffa, utan förlåta och välsigna; alla jordens folk och menniskoraser äro barn och arfvingar till evigt lif i Hans rike och sinsemellan skola de alla vara syskon och bröder.

Våldets och styrkans makt viker inför rättvisans, men öfver rättvisan står kärleken; slafvens bojor krossas emot korsets stam och det ondas herravälde sjun-

ker, medan civilisationen långsamt men stadigt banar menskligbetens väg upp mot utvecklingens höjder. Der mogna de frön, utsådda af den Korsfäste på Golgatha, som än i dag ligga inneslutna i knopp; men när de slå ut i blommor, som heta frihet, rättrådighet, broderskärlek, sjelfförgätenhet, när vår jord ej mera företer det sorgliga skådespelet af mord, krig, roflystnad och djuriska laster, — då skall från det andliga Zions höjder ljuda englasången: „ära vare Gud i höjden, frid på jorden och menniskomen en god vilja“.

Kap. 6.

Afsked från Jerusalem och Gethsemane. — Resan till Jaffa. — Ryska pilgrimmer. — Beirut. — Färd öfver Libanon. — Damaskus. — Dess belägenhet. — Stadens äldsta traditioner. — Bazarer. — Rhamadan. — Möte med kung Milan. — Baalbecks ruiner. — Återkomst till Beirut.

Nära två veckor hade vi utan att förtröttas vandrat inom och utom murarne af den heliga staden och dagen var inne att säga Jerusalem vårt farväl — helt-visst det eviga, det sista!

Qvällen förut uppsökte vi än engång Gethsemanes friska, fridfulla inhägnad vid Olivbergets fot och togo afsked af den gamle munken, som faderligt välsignade oss på vår väg bort i vester. Nu räckte han oss hvardera som minne en qvist af de urgamla olivträden, dessa reliker, som han förut ej tillåtit oss

att vidröra, och gubbens gåfva rörde oss och skall troget bevaras.

När solen slutligen sjunkit och porten slöt sig bakom hvilken vi ännu med dröjande blickar sökte bilder, dem vi ville oförgätligt inpregla i vår hågkomst, susade qvällens vind underbart och hemlighetsfullt i de gråa olivernas kronor och deras fårade, sorgsna utseende framstod för oss bestämdare, mer talande än förut. Cypressernas mörka skuggor sänkte sig allt djupare öfver den hvita muren, vi togo vägen öfver Josaphats dal och återvände till vårt hôtel vid Sionsgatan.

Samma beqväma vagn, men bättre hästar än dem, som hemtade oss från Jaffa, förde oss nu dit tillbaka på en väg, som gick *utföre.*

Ännu möttes tallösa skaror af pilgrimmer till häst, på kameler, på åsnor, på mulor, till fots — uti alla möjliga europeiska och orientaliska klädnader, af alla åldrar. De voro lägrade kring kullarne, i grottor bildade af bergens urholkningar, på marken i hetaste solskenet. Sofvande, ätande, rökande, mumlande böner under korstecken uthärdade de resans oerhörda mödor och svårigheter med hänförelsens tålamod. Man har detta år räknat 8 à 10 tusen pilgrimmer i den heliga staden, komna från vidt aflägsna länder, mest vandrande med staf i handen och påse på ryggen, klädda i armodets drägt. Från Ryssland strömma de till i stora skaror. Under uppstigning för en af vägens höga, branta kullar hörde vi plötsligt ett våldsamt sorl af menniskoröster; man grälade, man gret, bönföll, hotade. Snart fingo vi förklaring öfver olju-

det, ty från backens topp sågo vi litet lägre ned en af dessa långa kärror, (en sorts char-à banc till formen) som framforsla pilgrimmerna. Flere gummor, klädda som ryska matuschkor, sprungo skrikande och gestikulerande omkring ekipaget; ett par qvinnor med barn sutto ännu deruti och syntes ifrigt protestera mot befallningar, som gåfvos dem på arabiska af kusken med hufvudet inhöljt i hvitt hukle omlindadt af kamelhårs rep och kroppen i randig mantel med hål för hals och armar. När vår vagn blef synlig för det grälande sällskapet, sprungo några af de kringspridda matronorna fram till oss och, pratande alla om hvarandra med tårar och förtviflade miner, berättade de på ryska en lång historia, som förstods hvarken af mig, vårt ressällskap, en ung amerikanare eller vår kusk eller Jussuf, medföljande än som vår dragoman.

— Hvad säga de? frågade jag min finska reskamrat, som förstår ryska en smula.

Hon tecknade först åt mig att vi skulle låtsa begripa ingenting „ty det här är förmodligen tiggeri som vanligt“ menade hon.

Men snart började hon lyssna med intresse: dessa gamla, tärda och stapplande varelser begärde vårt biträde för att skipa rättvisa mellan dem och den arabiska kusken, betald på förhand, men nu strejkade han och nekade att föra fram dem, ja, han hade drifvit ut dem ur åkdonet och förständigat dem att gå på egna ben. „Dertill voro de för gamla och bräckliga och måste i så fall förgås här i ödsligheten,“ snyftade de.

Nu togo vi i saken. Vår Jussuf fick i uppdrag att läsa lagen för hundturken utan samvete och han skrämdes med svåra hotelser. Vi voro den mäktiga ryska kejsarens undersåter; vi skulle låta Zaren, — en vän till Sultanen, som är Allahs skugga på jorden, — veta hur bedrägligt och banditmässigt man här förfar emot folk, som stodo under hans spira: — med ett ord, Jussuf lofvade den tredskande österländningen att hin håle skulle taga honom om han bröt sitt kontrakt med gummorna från Ryssland.

Araben blef en smula häpen och förklarade sig oskyldig; gummorna förstodo ej hans mening, de togo ej reson. Allt hvad han begärde, var att de skulle stiga ur i den skyhöga nedförbacke, som åkdonet nu skulle rulla utför. Hjulen voro ej rätt säkra och en katastrof var att befara. Nu blef explikation och sammanjemkning på alla sidor: min reskamrat och Jussuf voro tolkar, den ena på ryska den andra på arabiska. Gummorna torkade sina tårar och de fårade ansigtena ljusnade, deras öron uppfångade med hänryckning ljudet af det kära modersmålet här i öknen „der det visserligen var en gudomlig uppenbarelse“ i deras tro.

Vi aflägsnade oss ej förrän vi sågo långkärran lyckligen nedrullad på slät mark igen och gummorna säkert instufvade på dess träbänkar. — Till yttermera visso läto vi säga kusken, att vi skulle vänta på hans pilgrimstransport vid nästa hästombyte för att se att den kom ordentligt fram.

De nyss så förtviflade gamla, hvilka företagit sig af trosnit en färd, som skulle skrämt raskt, ungt

folk med så illa försedda börsar såsom dessa vandrerskor, jublade ordentligt när en liten silfverslant smögs i deras hand „till thedrickning vid nästa rastställe“ och vi hade svårt att bli dem qvitt, ty de kysste sin „räddande engels“ kjolfållar och ville ej släppa henne.

I vagnen skämtades muntert oss emellan öfver vårt öde att på denna väg alltid skipa rättvisa: — på framvägen till förmån för oss sjelfva; i dag för ryssgummorna. Äfven skrattades åt det inflytande vi inför arabkusken gifvit oss hos Ryske Zaren; — men det hade haft en imponerande verkan på den skäggige besten, (lik andra af sin stam identifierande *makt* med *rätt*) och det var hufvudsaken.

Ganska rigtigt sågo vi honom äfven hemta välbehållen sin gumm-transport till det herberge på vägen, der resande mellan Jaffa och Jerusalem ombyta hästar.

Vid inskeppningen på ångaren, som gick till Beirut, hade vi äfven denna gång tur; hafvet var lugnt och den farliga passagen i båt gick lätt.

Ehuru vår ursprungliga reseplan icke upptog *Damascus* på programmet, hade vi i Kairo omgjort densamma på ifrig uppmaning af vår fransysk—syriska vän. Monsieur B. sade oss att vi evigt skulle ångra underlåtandet att från Beirut göra en tripp till verldens äldsta stad, dit diligens dagligen afgår på en nybyggd, ypperlig chaussée öfver Libanon.

— En stad anlagd af gubben Noach! utbrast Mr B.

— Är det konstateradt?

— Hm! vittnen finnas visserligen ej numera på saken, men hvarför afskrapa med skeptiska tvifvels-

mål och kritikens udd de äldsta traditioners guldskimmer? —

— Det är en pedantisk dumhet, vi hålla med er.

— Och resa till Damascus?

— Javäl!

— I alla fall är det faktiskt att Damascus aldrig blifvit i grund förstörd, att stadens läge är hänförande, ty redan Salomo har prisat dessa „lefvande vatten, som rinna ned från Libanon“ och voro en förtrollning för Judeens innevånare. Och Mohameds ord om Damascus voro: „Man får icke mer än ett paradis; — mitt är redan på ett annat ställe“! — och så vände han om sin häst från Salachiéhs (en hög ås invid Damascus) höjder.

Vi förklarade oss öfvertygade och beslöto resan till Damascus.

Från Jaffa till Beirut var blott en dags färd och i mitt minne framstår anblicken af denna stad i närheten af *Tyrus* och *Sidon* — blomstrande i åminnelse — såsom en tjusande företeelse på Syriens gamla kuster. Medelhafvet bryter sina vågor mot stranden af den klassiska jord, hvarifrån äfven Grekland lånade sina gudar och gudinnor och der Israels folk sökte gränsen för landet, lofvadt af Jehova åt deras stam.

I stället för de torra kullarne och skrofliga klipporna i Judéen, höjer sig här i fjerran Libanon med spetsar hvita af snö och sluttningar täckta af oliver, mulbärs-, granat-, mandel-, persiko-, orange- och citronträd med frukter större och saftigare än jag någonsin sett. Jag kan ej säga om Beirut är én trädgård eller en

stad; — husen äro i oregelbundna grupper kastade mellan lummiga boskéer, hvita minareter sticka upp sina smärta och mejslade spetsar mellan grönskan, allt är insvept i ett doft af rosor och fogelsång ljuder öfverallt.

Vi fingo vår bostad i en anspråkslös engelsk pension i stadens utkant, så nära hafvet, att dess blåa vågor glittrade straxt bakom trädgården med tropisk yppighet, som låg under vår balkong och omgaf huset från alla sidor. Att nu dröja här länge kunde ej förenas med vårt beslut att företaga färden österut öfver Libanon och så snart vi voro uthvilade efter sjöresan, uppsökte vi diligenskontoret, der biljetter köpas till Damascus och der vi i kupén ansågo oss vara tillförsäkrade om de bästa platserna. Men man måste visa *diligence* vid aftåg med denna diligens, som bryter upp kl. 4 på morgonen. Härvid är turisten van och före den utsatta timmen voro vi på stället, sågo ett lokomotiv, högt som ett hus, stå förespändt med sex hästar och frågade konduktören efter våra platser. Han ställde mot diligensen en stege och gjorde oss tecken att klifva opp. Något häpna att nödgas efterlikna englarne på Jacobsstegen återstod dock ej annat än att foga sig i det oundvikliga och vi kröpo upp på två ingalunda rymligt tillmätta platser, väntande att det skulle bära af och tröstande oss med att vi åtminstone hade en fri utsigt från vårt högsäte.

Men en oväntad surpris af obehagligaste slag var oss förbehållen, — en tredje kupépassagerare stiger uppför stegen, äfven han berättigad till en del af

utrymmet, som vi redan ansågo temmeligen knappt för två. Detta gick öfver alla gränser!

Med lifliga protester sökte vi ådagalägga omöjligheten för tre personer att trängas in här, — konduktören försäkrade att kupén var gjord för tre personer och alltid inrymt tre. Punktum.

— Men om nu den unge herren här vore fet och vi ett par tjocka matronor, huru skulle vi då sitta i denna kupé alla tre?

— Feta personer äro mera elastiska än magra, och man kan sitta äfven i famnen på hvarann!

Vi fingo vara huru indignerade vi ville, men härmed fanns ingen möjlighet att åstadkomma ändring af det oundvikliga.

Den unga medresanden, som ödet beskärt oss, hade dock, efter ett litet försök att passa in sig bredvid oss, afstått om en stund sin rätt, grannlaga nog, och sökte sig annan plats. Vi fingo rå ensamma om vår kupé ända fram till Damascus.

De lekamliga besvärligheterna glömde vi nästan också från vår höga ståndpunkt, när vi hade för ögonen utsigter, som torde vara af de skönaste och mest storartade i verlden. Som taflorna i en *laterna magika* komma de fram oväntadt den ena olik den andra, men täflande i herrlighet vid de skarpa slingringar, som vägen gjorde för att gå uppför Libanons och Anti-Libanons berg. Länge sågo vi Beirut inbäddad i sin tjusande vårgrönska och famnad af Medelhafvets blåa vågor. Än till höger, än till venster om den breda ypperliga chausséen framskjötos likt theaterdekorationer dessa vyer mellan klipporna; ju

högre vi stego, desto djupare ned under oss lågo de gröna stränderna och det blåa hafvet, öfvergjutna vid olika timmar af olika belysningar: — i soluppgången först purpurfärgade, så rosenröda, senare guldgula, blekgula, flammande som bengaliska eldar och mot qvällen bleknande bort i violetta eller opalskiftningar. Solens uppgång var ett ojemförligt praktfullt skådespel, som öfver Libanons snötoppar långt i fjerran utgjöt ett glödande skimmer. I dessa fjälltrakter stego vi under dagens lopp så högt, att vi småningom tyckte oss vara *au niveau* med den hvita *Hermon* (10,000 fot öfver hafvet med en mindre skarp än rund topp) *Suniun* (9,000 fot hög) och flere jättar i silfverglänsande hjelmar, som vakta de paradisiska dalarne mellan Libanonbergen. Dessas verldsberömda cedrar sågos likväl ej till: dels lära de kungliga träden, som försedde Salomos tempel med virke, vara till största antal uthuggna, dels lär den återstod, som finnes, växa i så otillgängliga trakter att åtminstone *vanliga* resandes väg ej kan ledas dit.

Svalare blef luften, som var nästan tropisk i dalarne, när vi närmade oss snömajestäterna och på halfva vägen till Damascus hölls middagsrast vid den skönt belägna lilla staden eller byn *Schtôra*. Flere passagerare utgingo här — en lättnad för de qvarblifvande, som nu trängdes mindre om utrymmet. Och väl var det, ty nu hade middagstimmarne inträdt med en sol, som blef stekande på samma gång trakten att genomfara antog en mera steril och ökenartad karaktär. Den älskeliga lilla floden *Leontis*, som uppfriskat landskapet innan vi nådde *Schtôra* och fröj-

dade ögat äfven i stadens omgifningar, försvann nu alldeles. Dystra likt vågorna på ett upprördt haf tornade sig svartgråa bergsryggar i underliga formationer upp mot horizonten med utseende af stormiga böljor; än steg diligensen uppför så ofantliga höjder att mulåsnor (starkare än hästar) ispändes för att draga oss upp, än gick det utför så svindlande afgrunder, att oundviklig undergång varit följden om anspannet snafvat, om några linor eller hämskons kedjor brustit. Och detta oaktadt vägen slingrade i bukter såsom en orm. Men sluttningarne voro utan afbrott och gingo flere kilometer brandt nedför bergens sidor. I de trånga bergspassen var hettan qväfvande och ett sådant damm har jag aldrig sett. Vi voro deraf inhöljda som af tjocka täcken och till hälften qväfda.

Med en känsla af lättnad sågo vi småningom solen sjunka ned från sin middagshöjd och vidpass 5 på eftermiddagen började landskapet fullkomligt ändra natur. Den underbara floden *Barada* lät höra de första tonerna af sin sorlande sång och genast spirade blommor och liflig grönska upp i dess fjät. Ju närmare vi nalkades Damascus dess ungdomligare blef traktens vårfägring; — ännu ej svedd af sommarsolens hetta prunkade här en växtlighet, som allaredan var förbränd i Palestina. Mellan denna doftande, ljusa grönska stänkte friskt *Baradas* perlskum fram, än i små kaskader lekande kurragömma mellan bergsafsatserna och försvinnande plötsligt i någon afgrund, än delande sig i flere armar, som porlade i korus och beledsagade å ömse sidor den framlöpande chausséen. Jag har aldrig sett en älskligare syn än språnget af

detta muntra *flodbarn*, fullt af oväntade kapriser som en lefvande varelse.

Denna trakt utpeka äfven vissa traditioner såsom paradisets lustgård, der det första menniskoparet vandrade i oskuldens lycksalighet — ja, *rättrogne* mohamedaner och kristne på orten visa helt allvarsamt stället, der „kunskapens träd på godt och ondt“ skall hafva stått!

Härifrån var äfven Abrahams gamla tjenare Eleasar hemma och visst måste brunnen, der han mötte sin unga husbondes blifvande hustru, ha varit i lika tjusande dalar, som de hvilka bevattnas af Barada floden, ty en mera idyllisk skådeplats för ungdom och kärlek kunde man ej tänka sig i *Mamres* lunder.

Alltsom man närmar sig Damascus förskönas trädgårdarne, villor och förlustelseställen tilltaga i mängd, Barada förgrenar sig i allt flere armar. I och omkring sjelfva staden räknar man sju sådana, hvarjemte kanaler genomkorsa de olika stadsdelarne åt alla håll och kanter. Måste man icke här ögonskenligt återfinna de „klara elfvar,“ hvilka i den österländska poesin och inbillningen bjuda ökenvandrarn en ljuflig tillvaro, efterlängtad „såsom hjorten trängtar till källan“? —

Davids skönaste psalmer framställa ännu för oss bilder af denna art.

Vid första anblicken af Damascus trodde vi oss näppeligen anlända till den måhända mest österländska af österlandets städer när vi redan ett stycke utom densamma mötte gentila åkdon af europeisk

fason, med damer och herrar klädda efter sista parisermode inuti.

Att här på orten finna ett *Corso*, såsom i sydeuropas städer, hade vi ej väntat, — dock engång för alla må turister lägga af den oseden att förvåna sig!

Men hvilka trädslag, hvilka blommande buskväxter, hvilka lianer slingrade om alla stammar vid vägen, frukträd, vinrankor o. s. v. vittnade icke här om Morgonlandets växtprakt! Hvad den promenerande societeten beträffar, torde den till stor del ha bestått af resande — denna tid på året lockas turisterna till Damascus — och de underlåta ej att fylla stadens få europeiska hôteller och fördyra vistelsen der. Men den, som en smula fördjupade sig i stadens centrum, mötte straxt orientens lif ouppblandadt, — europeiska kostymer voro numera ej till finnande annat än som sällsyntheter.

Man sade oss att äfven kristna qvinnor, bosatta i Damascus, och europeiska damer, som vistas här af en eller annan anledning, snartnog adoptera *haiken*, som insveper gestalten från hufvud till fot, när de gå på gatorna.

De måtte i denna österländska atmosfer väl snart finna lämpligheten af att utomhus antaga skepnaden af vandrande bylten.

Ett godt, utmärkt skönt och poetiskt beläget hôtell vid bulevarder, som kantade en arm af Baradafloden, hade att ge oss rum när diligensen aflemnade oss trötta, dammiga och upplösta af värme. Qvällen var framskriden och mat och dryck förfriskade oss, men hvad som kändes ännu ljufligare var sömnen i

goda sängar med beskyddande mustik-nät. Morgonsömnen fick dock ej länge inkräkta på den följande dagens timmar; vi klädde oss i god tid, men knappt var det gjordt förrän en välklädd herre, talande franskyska, anhöll att få träffa oss. — Oväntad surpris! Det var en vän och anförvandt till vår outtröttligt välvillige reskamrat i Kairo, och på uppmaning af Mr B. inställde sig nu hans frände — någon tjensteman vid styrelsegrenar besatta med europeiska employéer. Artigt erbjöd han sig att få bli vår ledsagare under vår vistelse i Damascus, der han äfven hade sin familj.

Med fröjd antogs anbudet, det säger sig sjelft; det gjordes vänligt och vi hade sedan, när vi önskade, att påräkna som ciceroner ettdera vår nya bekantskap sjelf eller hans unge brorson, tjenstgörande vid samma embetsverk — jag tror det var vid tullstyrelsen.

Nu försummade vi ej tiden att göra oss bekanta med den märkvärdiga gamla staden. Främst må bland sevärdheterna nämnas den stadsport, invid hvilken Apostelen Paulus emottog på öfvernaturligt sätt kallelsen, som gjorde honom till kristendomens mest glödande och energiske förkunnare, efter att ha varit denna läras hätskaste motståndare. Stadsporten belägen vid gatan „som kallades den raka“ är mycket smalare än den var för adertonhundra år sedan, ty turkiska regeringen har på ömse sidor låtit igenmura delar deraf, — men gatan framlöper än i dag rak och bred och gör skäl för namnet, som gafs den på Pauli tid. Härinvid ligger *Ananias hus* såsom det än i dag kallas. Det ser antikt ut tillfylles för att icke jäfva

traditionen att aposteln ingick här stapplande och blind, men började, efter att ha återfått synen, att predika för hedningarne om den korsfäste Jesus af Nazareth. På antika ruiner är annars Damascus förvånande fattigt och hvad som nästan mest intresserar och tilldrager sig besökarns blickar äro de orientaliska privatbostäder, som finnas här, tillhöriga rika paschor eller deras afkomlingar. Men den underbara prakten och rikedomen af palatsets inre är oföränderligen dold utvändigt, ty fyra nakna, fönsterlösa murar, hvars dörrar till och med förborgas så mycket som möjligt, är allt hvad som synes från gatan af dessa tillhåll för vällust och yppig dvala. Mosaikarbete af ofantligt värde sira väggar, tak och golf; — arabeskerna, utskurna af dyrbara trädslag liksom spetsar virkade af féers fingrar, perlemo inläggningarne, stuck- och alabasterornamenterna, de luftiga kolonaderna, springbrunnen af mejslad marmor med vattenstrålen bestänkande sydländsk blomsterprakt kring den svala bassängen, evigt blå himmel öfver den öppna gården, möblerna också inlagda med perlemo och ädla metaller, men föga beräknade för trefnad och komfort, mattorna tjocka som fällar i lysande färger bjudande hviloplats för drömmande lättjefullhet — allt detta finner man, doldt med svartsjukans misstänksamhet för alla blickar utifrån, i ett rikt Mohriskt hem. Härinne lefva varelser, gömda och bevakade från lifvets vår till grafvens vinter, såsom outvecklade larver af menniskor, okunniga om allt hvad som ger en högre mening åt den menskliga tillvaron; här sammanträngas under lås och bom rivaler, som

uppegga hos hvarandra passionernas stormar, ty i dessa parfymerade fépalatser herrska afund, hat, svartsjuka, oförsonlig kamp om företrädet i den enväldiga herrskarens gunst, den intet medel anses för lågt för att förvärfva sig. Vårda sin skönhet är det enda vigtiga: — när den vissnar öfvergår favoritens välde till en yngre efterträderska, som kanske till på köpet låter sig betjenas af den afsatta rivalen..

Så går det till i palatsen. Vi hafva kastat några smygande blickar in i all denna lyx och all denna uselhet, nästan rysande öfver det lif, som lefves i hätskaste tvedrägt af varelser, likvisst ändå oskiljaktigt fängslade inom samma murar, der despotismen och lidelserna vaka. Fattigmannen har ej råd att bestå sig många hustrur, men han låter i stället de få han har slafviskt träla för honom — sjelf ödmjuk slaf, böjd under en herrskares ok. Araben (Fellah'n) för här i Damascustrakten samma eländiga existens, blottad på allt utom på sol, såsom annorstädes i österlandet, och under mina vandringar här har jag tankfullt nu senast undrat hvar författaren till „Endymion" *) funnit denna idealiska *lifsglädje*, hvilken han påstår ligger inmagasinerad hos Orientens folk allenast. Vesterlandets hårdhändta moral och civiliseringsarbete har rifvit vingarne af denna lysande fjäril, eller åtminstone bortblåst dessas lätta poetiska färgstoft, enligt förf. åsigt. Slafveri för mannen, dubbelt slafveri för qvinnan, fatalistiskt buret under en evigt blå himmel i skötet af en natur, ömsom paradis, öm-

*) af Werner von Heidenstam.

som öken, vällustens rusiga njutningar, beröfvade den menskliga värdighetens adelsmärke — är denna djupa dvala under *Mancinille*-trädets giftiga blommor *lifsglädje*? Eller är nedsjunkandet i apatisk materialism värd denna benämning? Hvarför icke så gerna prisa och idealisera åsnans lifsglädje, kamelens lifsglädje, när deras bördor aflyftas för en stund och de få ligga och idisla, baddade af solstrålarna?

Vi lyckades insmyga oss i ett för sin asiatiska lyx beryktadt harem, som redan öfvergått från far till son och nu torde innesluta ända till trehundra rum, anvisade åt lika många hustrur och barn i andra och tredje led. — Likt celler i en bikupa omgifva de olika familjernas hem den öppna gården med kolonaderna och springbrunnen; — ja, det egna med denna ofantliga byggnadskomplex är, att den inrymmer tre gårdar i förbindelse med hvarandra, lika dyrbart stenlagda i mosaik, lika uppfriskade af hvar sin plaskande springbrunn och lika ljufligt doftande af boskéer öfverallt.

Naturligtvis är tillträdet icke öppet för obehöriga, „giaouren“ är här ej tålt utan motvilja, äfven om det är en qvinna. Men hôtellets dragoman, gammal Damascusbo, förde oss dock i detta féepalats förrum, dit man kan komma obehindradt mot en liten dusör. — Fransosen och ett par danska herrar, som vi gjort bekantskap med på hôtellet, voro med oss och konverserade med dragomanen, när en liten förtjusande arabgosse om 6 år, smygande ut från ett draperi, ryckte oss i kjolen och gjorde miner åt oss fruntimmer att följa sig.

Som skuggor gledo vi i gossens fotspår genom draperiet i vår tur, slingrade oss genom några korridorer i härs och tvärs och trädde så in i en af de öppna gårdarne i detta förtrollade slott. Undanskjutna draperier för flere *celler* läto oss se in i luftiga, mystiskt belysta gemak, dit dagen insläpptes blott genom kulörta, uti facetter slipade kristallkupoler, utgörande tak. Divaner omgåfvo mosaikväggarne; här och hvar stodo grupperade opraktiska möbler af dyrbart trädslag, konstigt inlagda såsom jag nyss beskrifvit, med perlemo, metaller ja äkta stenar, och på golfvets lysande, tjocka mattor lågo damer, stödda mot staplar af dynor, rökande narghilé och lekande med vackra små barn, som kröpo kring mammornas guldbroderade töffel. — I en af dessa mohriska interiörer trädde vi vänligt helsande in med ett „salem aleïkum"; ställets sköna fée, som här var obeslöjad, svarade med ett småleende på vårt tilltal och vi bådo genom tecken om tillstånd att få nogare beskåda dyrbarheterna, hvaraf hon omgafs. — Hon förstod oss och samtyckte. Så grannlaga som möjligt gjordes nu vår lilla husvisitation. Man kunde ej begära af oss, Evas döttrar, att vi skulle försaka ett sådant tillfälle att smaka den förbjudna frukten! — Lilla arabpojken, lockad af våra silfverslantar, följde oss i hälarne och visade vägen från den ena gården till den andra — en labyrinth, som tydligen smakade af saga eller myth och der vandringen var förtrollande.

Det är dylika besök, hvaraf jag i orienten lyckats företaga flere, som gjort målningen af de gömda mohriska interiörerna möjlig för mig i denna resebe-

skrifning, der jag ej vill framställa annat för läsaren än hvad jag sett med egna ögon.

Försigtigheten bjöd oss emellertid att icke drifva djerfheten för långt och när klockan utvisade att nästan en timma förflutit *inom* féslottet, smögo vi oss ut derifrån samma väg vi kommit och gensköto våra i vestibylen qvarlemnade följeslagare, danskarne och fransosen. Man kan föreställa sig med hvilken afundsam nyfikenhet de lyssnade till våra berättelser om hvad vi upplefvat under den tid de saknat oss och väntat!

Utsigterna i Damascus omgifning äro från alla håll storartade och underbara. Man både ser och anar öknens närhet öfverallt och dock omges man af en yppighet, en naturfägring, en frisk ungdomlighet på denna gamla jord, som framkallar i hvarje steg utrop af hänryckning. En utfärd i vagn förde oss till Salakhiés ofantliga höjd, derifrån man njuter af ett i vidsträckthet och skönhet ensamstående panorama, hvars centrum är staden Damascus med sina hundrade moskéer, sina trädgårdar, springbrunnar och sorlande bäckar mellan kolossala träd af alla slag. På denna höga platå hafva både mohamedanska och kristna legender gifvit sig fritt spel. Hit flydde våra första föräldrar, utdrifna ur paradiset just i närheten; litet längre bort var stället der Cain dräpte Abel, — *här* ligga djupt i jorden rötterna af „kunskapens träd;“ *der* byggde Adam sin första hydda och fabricerade sin och familjens drägt af fikonalöf (som finns i trakten ymniga och stora) o. s. v.

Med större realistisk trovärdighet utpekades äfven här för oss vägen utåt öknen som årligen förer till Mekka karavaner af miljoner rättrogne. För dessa är Damascus en helig stad äfven, näst i rang efter *Mekka* och *Medina.* Beundran för en oförliknelig natur, intresse för en antik underverld, inblick i en af civilisationen nästan oberörd fläck af jordklotet, med mångtusenåriga traditioner, hafva intagit våra sinnen och mägtigt anslagit vår fantasi: — studium af detta folk, ej i *oskuldens* barntillstånd, utan snarare i den outsägliga försoffning, hvaruti rå despotism kan nedsänka menskliga varelser, har deremot varit motvigter mot förtjusningen.

Begreppet om familjelycka, om ett hem sådant vesterländningen eger eller sträfvar att bilda sig, har fellah's ingen aning om. De veta blott att slafviskt böja sig för några få enväldige herrskare, som suga ut deras must och merg och förvandla det egentliga *folket* till lastdjur. Den fattige araben bär dagen i ända bördor liksom åsnan, mulan och kamelen och det ryste i oss ibland att skåda menniskor lastade med en packlår, en koffert och kolly's af så oerhörd tyngd (lastningen bärs på ryggen), att en herkulisk styrka behöfves hos dessa öknens söner för att ej svigta — ja rentaf krossas. — Det måste vara luften och solen, som ger fellahn'n denna jättekraft, ty folkets föda är det uslaste och minst närande man kan tänka sig: — frukter, ris och andra gryn, sockerrör, bönor, med ett ord mest vegetabilier, och dess dryck består endast af vatten. Vin är Islamsbekännaren af religionen strängt förbjudet och han följer samvets-

grant dess föreskrifter. Drufvan odlas ej heller af mohamedanen, huru passande än jordmånen erbjöde sig åt honom för dess kultivering. Qvinnans lott är än värre, dubbelt värre här, — hon är slafvens slafvinna. Hon, af naturen belastad med bördan att föda slägtet till verlden, hon belastas yttermera på ett ibland förfärande sätt, ej blott med den kära bördan af sitt barn, ridande öfver hennes axel, utan derjemte af tunga ok, som hon ödmjukt bär efter Hans nåd mannen, familjefadren, som går förut med armarne i kors eller rider främst och röker majestätiskt sin långa chibouk! Mohamedanen ser i detta förhållande könen emellan „Guds verldsordning.“ Också han hyllar såsom den fastaste religionsdogm och *Guds vilja* att det fysiskt (icke moraliskt) svagare könet underordnas det starkare och tjenar detta. Jemlikhet mellan man och qvinna kallar han ett upphäfvande af „Guds verldsordning“ med samma tvärsäkerhet, som våra theologer och — sjelfviske äkta män! Och qvinnan tror och underkastar sig tyst . . . . när hon bär tjock slöja för ögonen!

En partisk och obillig Gud stöter ej en outvecklad eller *missriktad* tankegång.

Ännu mer än i andra orientens städer äro bazarerna en sevärdhet i Damascus. Af ålder äro de kända för sin rikedom och sina konstskatter och genomgå hela qvarter af staden med vida, halfmörka, öfverbyggda hvalf, som rymma butik invid butik, men också här sitter säljarn inkrupen med sina varor omkring sig och kan med handen räcka till hvarje vrå

af sitt lilla skjul. Ingenting kan vara mera tarfligt än detta hål — man jemföre det blott med de vesterländska hufvudstädernas magasiner med spegelfönster och *étalager* — men hvad innesluter det ej af dyrbara mattor, sjalar, möbeltyger, sidentyger, guld- och silfverstickerier, gazer skimrande som trollsländans vingar och andra tillbehör för klädedrägt i orientalisk prakt, — att icke ens nämna de metallsaker, kannor, dryckeskäril, fat och brickor m. m. i upphöjdt arbete som äro en specialitet för Damascus, liksom dess verldsberyktade vapenfabrikation. I de smala gångarne mellan alla dessa varulager — deras innehåll är oändligt mycket mer omvexlande än jag antydningsvis gifvit idé om här — märker man ej huru timme efter timme smyger bort under det man rullas af menniskoströmmen liksom af hafvets vågor och knuffas i den närmaste beröring med folk af alla kulörer, hästar, kameler, åsnor, får och getter. Man tycker sig vakna ur en feberdröm, när man ur denna halfmörka sagoverld åter träder ut i solskenet, litet förvånad att finna sig med händerna fulla af en hop artiklar, dem man aldrig ämnat lägga sig till, men som nu få *fylla* ens kappsäck sedan de *tömt* ens börs. Vi kunde ej tröttna på dessa bazarbesök; de hade en oemotståndlig retelse och ett kuriöst möte gjorde vi här en dag. Vi sutto i vagn för att ej knuffas öfver höfvan och hade mycket svårt att avancera steg för steg i denna myrstack. Kusken hade sakta trängt in i en af de smalaste gränderna, som krökte sig tvärt, — och just här möter oss en annan vagn! Huru skulle

ett *chassée chroisée* nu aflöpa? Då sågs en civilklädd herre hoppa ned från den kommande vagnen, hvaraf vi knuffades mot muren. Det var en svartögd undersätsig man med mörk hy och små mustascher kring tjocka läppar. Han gaf några befallningar åt sin kusk och araber i sitt följe, tog artigt mössan af sig för oss och lät så skickligt manövrera, att vagnarne trängdes förbi hvarandra änskönt hjulen gnistrade vid den nära beröringen.

Vi tackade med en stum böjning på hufvudet för hjelpen utan att särdeles fästa oss vid denna mörka figur, hvars befallande, qvasi-asiatiska utseende syntes oss motbjudande.

— Vet ni hvem den herren är? frågade oss småleende vår fransyske ledsagare när vagnarne voro fria igen.

— Nej, naturligtvis icke!

— Det var exkonungen Milan af Serbien!

Vi sågo oss om med mera intresse, men det var för sent. Den teckning nu oss gafs af denne man, som nyss burit en krona, men sedan drifvit omkring som en komplett äfventyrare var ej tilltalande. Serbernes krönte Don Juan fortsätter här i Damascus samma lif han i månadtal fört såsom turist, än i Egypten, än i Palestina, såsom Sultanens gäst och som gäst på tvifvelaktiga krogar och värdshus i hela Orienten.

För närvarande bodde han i tält, uppslagna på slätten invid Damascus och plägade umgänge med gatudanserskor, akrobatsällskap och dylika personer med mycken tolerans i fråga om seder, — hvilket just

icke gaf den afdankade regenten anseende bland mera nogräknadt folk, ty de gratulerade serberne att hafva blifvit qvitt en kung, som icke aktade för rof att draga sin krona i smutsen. Det behöfs ej så litet till för att väcka skandal i Damascus! När vi skulle betala vår räkning åt värdshusvärden i *hotêl Barada* lät denne ursäkta sig att han ej kunde göra sjelf upp liqviden, emedan han for på middag till Kung Milan, *toujour* stallbroder och landsman, hos hvilken han hade öppen taffel.

Ännu varade mohamedanernes Rhamadan (på samma gång fasta och karneval), hvars sista nätter elda den islamitiska befolkningen till kokpunkten. Lifvet urartar till vilda saturnalier så snart solen gått ned. Nu vaknar araben ur sin lethargiska dvala under dagens lopp, då han hvarken får äta, dricka, röka eller visa tecken till lefnadslust. Men knapt har skymning lagt sig som ett flor öfver staden förrän han tar hundrafalt sin skada igen.

Det var som om man omgifvits af en trollring att åka i larmet på gator och i Bazarer när natten inbröt. Likt ett ljushaf strålade nu dessa gator och bazarer! Öfverallt uppå balkonger, tak och ända högst på minareternas spetsar hängde guirlander af kulörta lampor, från de mohriska kaféerna utgick ett bedöfvande larm och passagerna voro upptagna af matbord, kring hvilka de rättrogne med benen i kors slagit sig ned för att frossa med öfverdrift. Qvinnornas roll torde nu som vanligt varit spelad i mask, så att säga bakom kulisserna; men de få nog den äran att bidraga till förlustelsen för det privilegierade könet.

berättigadt till inträde efter döden i paradiset, hvarest *Houri's* vänta. Det påstås ha varit från Damascus Mohamed drog hän för att utbreda sin lära och i denna gamla stad finnes en Mausolée, som innesluter stoftet af fem af hans hustrur och en mängd af hans barn. Detta är för muselmännen ett heligt rum och dels med list dels med „backschish" förskaffades oss af hôtellets dragoman tillträde till den af murar inhägnade trädgården, som bevarar dessa reliker. Gröna draperier, fullstickade med halfmånar och underliga språk från Koranen prydde de förmultnade odaliskernas sarkofager: — grönt är den heliga färgen och en grön turban är tecken på att man har någon *Mullah, Uhlemas* eller from pilgrim framför sig.

Efter många timmars vandring en het dag både i och utom staden kommo vi till en mur, som gladt insläppte ljus genom en halföppen dörr, bakom hvilken våra längtansfulla blickar upptäckte den herrligaste, lummiga, skuggiga gård med springbrunnar på flere håll och rosendoft i luften. Vi tittade förstulet i springan utan att våga skjuta upp dörren, men till vår undran och fröjd kom en äldre fru oss vänligt till möte och vi förstodo att hennes inbjudning på arabiska var ställd med gästfrihet till oss. Vi stego inom dörren, längtande efter ett ögonblicks hvila och svalka och den goda gamla mohrinnan ledde oss till en divan i ett hörn af gården, der skuggan af breda bananblad, palmer och cykomorer var ogenomtränglig. Blommorna från höga rosenträd och oranger regnade ned öfver våra hufvuden vid minsta vindpust. En liten pratsam fon-

tän åtog sig att underhålla konversationen på mer begripligt sätt än den snälla värdinnan, som blott genom pantomime gaf sin välvilja tillkänna, liksom vi gåfvo vår tacksamhet, i det vi utsträckte oss behagligt på den låga divanens mjuka kuddar.

När vi kände oss svalkade och uthvilade, skakade vi hand med gumman, men nu lärde hon oss att helsa på österlandets graciösa och poetiska vis genom att bugande föra handen först till pannan, sedan mot hjertat, hvilket ger ädla gestalter, ridderligt svepta i vida mantlar, ett oefterhärmligt behag.

En half dagsresa från Damascus finnes qvar beryktade och majestätiska ruiner utaf det antika Baalbek, „öknens perla“ för tusende år sedan; nu ligga blott hopar af brutna pelare och förstörda tempel der. Oerhörda monolither utgöra byggnadsmaterial och de ännu beundransvärda lemningarna efter en civilisation, som gått under, förorsaka nutidens häpnad.

Återfärden från Damascus till Beirut igen insvepte oss i samma damm och glödgade oss vid de samma solstrålar, som framfärden utsatt oss för; men sedan vi lemnat bakom oss obehagen af en slik färd, skall Damascus med sina omgifningar och Libanons berg och dalar utgöra bland våra reseminnen ett smycke, hvari perlorna hafva ojemförlig skönhet och dyrbarhet.

Kap. 7.

Beirut och dess engelska pension. — Cypern, Rhodus, Mythilene, Lemnos, Patmos, Ephesus, Smyrna. — En dag i „rosornas stad.“ — Trojas strand. — Anblick af Konstantinopel.

Efter besöket i Damascus återvände vi — i väntan på de starkt upptagna lägenheterna, som skulle återföra oss till Europa — ännu för en vecka til Beirut, den skönaste af alla de skönt belägna städerna i Syrien, ty Beirut är en tjuserska och man glömmer sig lätt hos henne. I Orienten behöfver man ej *söka* det pittoreska, det finns öfverallt och i allt och här på stränderna af Mindre Asien, vattnade af ett haf så blått som dess himmel, har ju Homerus sjungit!

Vi uppsökte samma engelska pension, der vi funno oss så nöjda vid vårt första besök, och inqvarterades i ett gladt, luftigt rum med veranda utanför, stor som ett annat rum och med en utsigt, alldeles underbart skön. En trädgård, som sände upp blommande fruktträds och doftande örters aromer, omgaf oss och Medelhafvets vågsvall, huru brusande det än kunde vara annorstädes, nådde aldrig vår trädgårdsstrand annat än som en sakta dynande bölja. Ljuseffekterna af en oföränderligt klar himmel föllo alla

timmar olika. Man kan ej tänka sig ett lugnare hem än denna villa-pension vid vår ankomst dit. Den herbergerade endast sju fruntimmer, engelskor allesammans, alla ogifta och ingen under fyratio år. Till dessa särdeles snälla och vänliga misser, just „i blomman af sin medelålder" och sysselsatta med filantropiska värf och uppfostran af stackars vanvårdade små i dessa trakter, der barnauppfostran står på skrala fötter, sällade vi två oss yttermera och bildade en krans af nio mör, hvilka på denna klassiska jord erinrade om de *nio Sånggudinnorna.* I bredd med dessa kunde vi ju i alla fall anse oss ganska unga!

De böljor och den jord vi hade för ögonen voro ock desamma som besöktes af Olympens invånare och beboddes af Odysséens, Iliadens, Aeneidens och alla den herrliga Grekiska poesins gudar och hjeltar — och när man vid fullmånens sken (vi hade just nu fullmåne) satt på balkongen, smekt af aftonvinden och vaggad af hafvets aflägsna sång, kunde man allt försjunka i drömmerier, som buro en in i fantasiens verld. Redan från min första barndom hade de gamla mythologiska sagorna, lemnade i arf af Grekerna, tjusat mitt sinne och jag fann det vara en underlig lek af ödet att nu i ålderdomen med egna ögon engång få skåda sagans och diktens förlofvade länder! Befrielse från konvenansens tvång tillåter i dessa österlandets städer den resande att njuta af sin omgifning med ett oberoende, som är fullständigt, och känslan af att ej behöfva frukta sällskapsmenniskors mönstrande blickar hvarken på ens toilette eller ens handlingssätt är stundom rätt treflig — för en tid åtmin-

stone. Vår pension fylldes dock dagligen med nya resande, både herrar och damer, men de hade alla, liksom vi, vandrat omkring under många besvärligheter till häst, till fots, öfver vatten och land, endast med turistrenselns enkla bagage. Det kunde ofta vara mycket intressant att höra berättelser om ens och hvars olika resor och intryck.

Också läto vi med en saknadens blick vårt öga hvila i afskedsstunden på Beiruts idylliska strand, när vi stodo på däcket af ångaren Vesta, som skulle föra oss öfver Arkipelagen till Konstantinopel.

Huru skönt är icke detta haf, i hvars skummande våg Kärleksgudinnan föddes, vaggad i en perle-snäcka! Vi passerade *Cypern*, Venus' orangedoftande ö en morgon i glödande majluft, tempererad af ljufliga hafsvindar, och medan ångaren stannade här några timmar, voro vi lyckliga att få gå i land. Staden *Larnaca*, den enda på ön, har dock ej mycket att bjuda — ej ens naturskönhet, ty den ligger på en kal hvit klippstrand, der solen steker obarmhertigt. De små förfallna lerhusen, uppförda utan minsta plan eller symetri, den fullkomliga bristen på komfort häntydande på civilisation eller de behof den föder, smutsen på de eländigt gropiga gatorna, der folk och fä lefva i broderlig sämja, detta talade äfven här om orientalisk håglöshet, ehuru innevånarne mest äro kristna. Men hvilka frukter utbjödos icke här i alla knutar! Apelsiner och citroner af denna storlek och denna nektarsmak har jag aldrig förut sett; — utan minsta öfverdrift kan jag försäkra, att vi köpte oranger af samma omfång, som största sortens kålrötter;

citronerna voro saftiga och söta så att man kunde *dricka* dem, — den mest läskande limonad man ville önska sig. Med våra danska reskamrater, det älskvärda äkta paret *Sörensen* (mannen är prost på Jyllan och en framstående predikant), författaren professor *Henrik Scharling* och Theologieprofessorn *Buhl* (alla kommande från färd till Jerusalem, Samarien, Galiléen och Damascus) — vandrade vi genom den lilla torftiga hufvudstaden på Cypern och slutligen proponerades att sällskapet skulle beställa middag på stadens främsta hôtell — med förlof sagdt en krogsal rätt och slätt. Efter en lång väntan fingo vi en kötträtt — jag vet ej om det var får, get, kalf, eller annat fyrfota, som fått sätta lifvet till — men segheten af denna anrättning gjorde den onjutbar. — „Nå, maten är ju blott halfva födan!“ tröstade vi oss skrattande. — Vinet, det verldsberyktade Cypervinet skall hjelpa upp den skrala dinérn!“ En butelj frambars af hôtellvärden i röd fez, glasen fördes lifligt till allas törstiga läppar och — ställdes lika fort med rysliga grimaser tillbaka på bordet! Gräsligare ättiks-substans hade ingen af oss smakat förr! Och dessa Cyprioter höllo sjelfva tillgodo med bästa smak detta såkallade vin! Vi sågo alla öfriga gäster kring långa bord i *locandan* ymnigt förpläga sig dermed under stojande glam.

Det inre af Cypern skall vara en herrlig trädgård, sades oss, och detta är troligt; men i allmänhet äro kusterna af Grekiska arkipelagens öar kala klippor, hvilkas egendomliga skönhet består i bergenas fantastiska formationer och i de skiftande dagrar och

och skuggor, som ligga öfver dessa. I soluppgången och nedgången synnerligast är färgspelet här af förtrollande rikedom och glans. Nätterna, då månens breda ljusfloder dallrade öfver vattnets spegelyta från en stjernhimmel af genomskinligaste safirblått, kändes alldeles paradisiska under denna sjöfärd i ständigt lugn, som räckte i sex dygn. Mer än någon af mina medresande blef jag i tillfälle att njuta detta skådespel, nästan emot min vilja må jag säga. Fartyget var till den grad fullt af passagerare att ända till den sista platsen i dess trånga hytter var utsåld, och när vi här emottogos (framför andra väntande, emedan vi färdades med Cooks biljetter) blef vår lott att dela en såkallad dame-salong af de aldraminsta dimensioner med tre andra fruntimmer, belastade med kolly's, som hit skulle instufvas. Meningen var att rada i två våningar oss alla, den ena på den andra, när natten inbröt, men för dylika sängplatser har jag en så oöfvervinnelig antipati, att jag äfven denna gång föredrog däcket. Här tillbringade jag i en beqväm Garibaldi stol (tillhörig någon ombord) mina nätter helt solo och gick sålunda ofta nog miste om min nattro tillföljd af det oväsende, som uppstod vid hvarenda af de punkter, der det lades till för att intaga eller aflemna last; men istället gick jag ej miste om taflor af outsäglig naturskönhet som framstodo vid dessa landningsplatser och erbjödos under nattens timmar.

Så var fallet med anblicken af *Rhodos,* med stranden i halfrundel utbredd för ögat. Denna redan i sig sjelf intagande vy blef ännu mer lik en magisk

ring omkring mig genom de tusende små ljusen, glimmande från stranden, dem hafvet afspeglade under mina fötter, i det sjernhimmeln tände alla sina ljus öfver mitt hufvud.

Båtar kommo simmande som sjöfoglar till fartygets kanter och mörka gestalter äntrade uppför dessa, skrikande och utbjudande varor i korgar på sina hufvuden. Jag önskade dessa skrikhalsar och deras kommers midt i natten åt fanders, köpte i alla fall ett och annat kuriosum och roade mig af det lustiga, brokiga hvimlet. Men verldens sjunde underverk, den ryktbare *kolossen på Rhodus* fick jag ej mera skåda, dessvärre: den har längesedan sjunkit i hafsens djup.

När vi passerade *Mythilene* (det gamle Lesbos), var det full dag och med mina reskamrater promenerade jag tvärs igenom denna blomsterö och besteg klipporna, hvarifrån skaldinnan *Sappho*, pinad af kärleksqval, störtat sig i hafvet, sedan hon tjusat med sin lyras toner hela den gamla verlden. Väl att nutidens känslor äro nyktrare! Vi hade en känd författare i vårt sällskap och äfven dilettanter; men ingen af oss erfor minsta frestelse att följa Sapphos exempel! Stackars lilla Kupido har åldrats sen hennes tid och hans pilar äro af den jemna nötningen vordna bra nog trubbiga!

För hvarje stund under vår seglats stucko upp ur vågorna mythologiska öar: *Lemnos,* Apollos och Dianas födelsestrand, *Chios, Cos, Tenedos, Pathmos* — den åldrige evangelisten Johannes tillflygtsort, der han lefde till hundraårig och diktade sina uppenba-

relser, — *Ephesus* kust, som ekat af apostelen Pauli mäktiga stämma o. s. v.

En tidig morgonstund ankrade vi vid *Smyrnas* ypperliga redd, der man går i land utan tillhjelp af båt, och som för sin yppiga natur blifvit kallad „Rosornas stad.“ Dess anblick är förtjusande. Redan från inloppet i Smyrnaviken tecknar sig mot Syriens dunkelblåa himmel stadens svartgröna cypresspetsar, ibland hvilka hvita minareter sticka upp som höga alabasternålar, och på en ås eller kulle till höger om den snäckformigt utbredda staden reser sig dess gamla fästning i ruiner. Men den ser ut att vilja stå qvar såsom hedersvakt åt „Rosornas stad“ lik en invalid fast besluten att dö på sin post, och kring hvars hjessa yngre slägten hänga friska kransar af lager.

Vi hade ännu ej hunnit gå i land, min finska reskamrat och jag, när vi sågo komma upp på däck två herrar, en medelårs och en i de första ynglingaåren. — De frågade efter oss, nämnande våra namn. Vi helsade dem med glad förvåning och funno i dem utskickade från vår vän, Mr B. i Kairo. Det var hans slägtinge (och delegare i den stora firma, hvars chef han är i Smyrna) och hans äldste son, som nu kommo och mottogo oss ifrån hans hem, dit de hjertligt bjödo oss vara välkoma. Med sin aldrig svalnande välvilja hade Mr B. tänkt ut att göra oss vistelsen i sin stad så angenäm som möjligt, ehuru han ännu ej var sjelf hemkommen hit. Och detta lyckades honom i alla afseenden. Den ena dagen vi tillbringade i Smyrna var upptagen af de angenämaste utflygter: — först med besök till fru B., som

väntade oss och visade sig full af artighet, förtjust — såsom hon förbindligt uttryckte sig — „att göra bekantskap med personer, som hennes man i bref mycket omtalat“ —; sedan, efter intagen förfriskning, företogs en båtfärd på det skönaste af alla haf, hvilket lugnt och himmelsblått burit oss hit; och när solens strålar blefvo mindre brännande och alla strandens vällukter ymnigare kringspriddes af aftonvinden, bjödos vi på en utfärd i vagn kring den kransformiga, vida kust, som kantas af staden omgifvande villor och trädgårdar. Men hvilka trädgårdar! — Hvilken skog af orange-, limon-, aprikos-, persiko-, mandel-, fikon och hundrade andra hesperiska frukträd! Fikonen äro ju till och med välbekanta hos oss, ty det expedieras af dem oerhörda qvantiteter i lådor till nordens delikatesshandlare.

Äfven måste vi bese *Karavanbron,* kastad öfver en liten grund bäck utan anseende i yttre motto — men Homerus har badat sina fötter deri! Hvad svaren I härtill, herrar kritici, som vågat uppväcka frågan om en Homerus verkligen existerat med kött och blod?

Cypress-skogarne, hvilka omgifva ofvannämnde bro, äro majestätiska och vidt utsträckta och ehuru der gömmes mohamedanska begrafningsplatser, qvarstannar häraf intet sorgligt drag öfver trakten. Detta är en egenhet med alla österlandets nekropoler: — blommornas färgprakt, palmerna utbredande sina stora parasoller, solens skimrande glada lek öfver turbanen på grafstenarne, foglarnes sång i högljudda körer från hvarje gren, vindens sus och den lätta luftens vällukter tala alldeles för intensivt om jublande lif, för

att här låta vemodstankar skaka sina tunga, mörka vingar. Det är ju äfven begrafningsplatserna, som utgöra förlustelseställen för orientens qvinnor, hvilka här få andas in luften *obeslöjade* och församlas att prata och mumsa sötsaker.

Vid Karavanbron nära Smyrna samlades också förr kamelerna af deras förare för att lastas på och lastas af: — jag vet ej om detta bruk fortlefver, eller om platsen för lastandet nu är ombytt, ty ej en enda kamel sågo vi här, men deremot en myckenhet åsnor och deras pådrifvare. De mörka figurerna med fez på hufvudet och brokiga skynken hängande från axeln ned öfver nakna ben, utbjödo sina sadlade små ök att rida på. Vi galopperade i muntraste sinnesstämning på dem tillbaka in i staden. Den lilla inblick i ett Smyrnahem som vi fått, gaf oss en tilltalande bild af dessa. De svala, friska korridorerna, den marmorbelagda gården med sina blommor, sina trädgrupper och sin springbrunn hade behaget af den ljufligaste lilla oas, dit man gerna tager sin tillflygt under de brännande middagstimmarne, såframt ej Islams religion trycker sin stämpel derpå.

Innan solen nästa morgon med sina första strålar förgyllt cypressernas mörka och minareternas hvita spetsar kring Smyrnas snäckstrand hade vi lemnat detta Eden och gungade högre mot norden. — Snart framträdde spetsen af berget *Ida* — gudaberget — och vi kommo så till *Trojas* klassiska strand, hvarest utpekades två ättehögar främst: — Akilles och Hektors grafvar. De båda dödsfienderna sofva här förenade under jorden, men jag vet ej om deras stormiga oro-

liga andar voro på vandring för att blåsa upp åt oss oväder. Jag misstänker det, ty nu sågo vi för första gången moln på Syriens himmel. Denna mulnade betänkligt just när vi genomlöpte *Dardanellerna*, bevakade af sina två fästen, ett på Europas, ett på Asiens strand. Allt digrare hängde regnmoln öfver våra hufvuden och fördystrade trakten när *Hellesponten* passerades, men vi stodo likafullt på däck för att betrakta det smalaste stället, hvaröfver *Xerxes* lät kasta bro och öfverföra miljonarméen af sina Perser, som skulle tukta de trotsiga Grekerna. — Men en helt annan syn fick Perserkonungen bevittna från sin förgylda char, (*der* stod den på kullen) hvarifrån han tackade lyckan att få klifva ner och taga till fötters!

Sestos och *Abydos* dykade sedan upp för våra blickar med mera romantiska minnen, — först af *Heros* och *Leanders* kärlek och tragiska död i forntiden, sedan af den modernare romanhjelten *Byrons* skrytsamma sport att simma öfver sundet. Ryktet hviskade att den ädle lorden fått dricka brorskål med fiskarne, om ej en väktare på stranden sörjt för att Don Juans författare kommit lyckligen i land och kunnat ge verlden del af sin hjeltebragd.

När alla passagerare på vår ångbåt hunnit bli fullt mornade gungade „*Vesta*“ just in i Marmora sjön och snart skallade ropet att Konstantinopels dômer och minareter syntes. Och nu hällde regnet ned i strömmar!

Kap. 8.

Ankomst till Konstantinopel· — Perspektiv af Bosporens stränder. — Aja Sophia. — Stadens andra moskéer. — Aja Sophia eklärerad sista Rhamadan-natten. — Palatserna. — Gamla Seraljen, skattkammaren, biblioteket.

Med half förtviflan sågo vi tjock dimma kring Seraljens udde när fartyget närmade sig densamma, och *Prinsöarne* passerades dolda som vackra odalisker i hvit haïk. Men en vindpust steg plötsligt upp och ref hål på molnslöjan för att här och der låta blåa flikar framsticka öfver *Stambuls* minareter och torn.

När fartyget inlöpte i *Gyllene hornet* stod enhvar på utkik; Bosporen utbredde sig för våra blickar i sin verldsberyktade skönhet.

Ingenting liknande kajer omger hvarken den europeiska eller asiatiska stranden af Konstantinopel; böljorna svalla här fritt vid foten af palatser, enskilda bostäder, eleganta hem för yppighet, omgifna af hesperiska trädgårdar med marmorstaketter. Stänkande öfver blomstermattorna framlöper Bosporen mot Svarta hafvet med sina mångomsjungna strida bugter lik en orm i det glittrande dagsljuset. Delfiner tumla i lustig lek upp öfver vågen, här svaja flaggor och segel från när och fjerran, här uppstiga mot himlen

mörka plymer af ångare, kommande från alla verldshaf, här glida som lätta sjöfoglar Bospor-omnibussar, små kuståntgare och hundratals smala kaïker lika ärtskidor, osäkra heltvisst, men med stor skicklighet rodda af sina turbanprydda ägare, som med enträgenhet erbjuda sin tjenst och sin farkost åt dem, som gå vid stranden.

Det är en rörlighet, ett lif öfver all beskrifning! Rastlöst befordras samfärdseln mellan de välbyggda europeiska förstäderna *Galatha*, *Tophané*, *Pera* och *Stambul*, den egentliga staden, på ömse sidor om det *Gyllene Hornets* smala bugt in i landet och (på andra sidan Bosporen) *Skutari*, som på den asiatiska kusten höjer sig amfitheatraliskt med moskéer, palatser, minareter, ambassadhôteller, villor och täta klungor af praktfulla hus och gröna terrasser.

Om Konstantinopels läge, — i herrlighet ensamstående i verlden — är ju så mycket skrifvet och taladt; härom föreligga detaljerade beskrifningar ju i massa; — tusentals afbildningar gjorda med penna, pensel, fotografi och alla sätt konsten uppfunnit ha sökt återge naturen här; men aldrig skola *bilder* af Bosporens stränder gifva ens närmelsevis ett fullt intryck af deras outsägliga skönhet! —

Det är porten till paradisets lustgård — *Sublima Porten*, — tills vidare vaktad af „den sjuke mannen“, som af någon politisk satirikus äfven fått titeln: „le sublime portier.“

När vi efter flere dygns vistelse ombord på *Vesta* under duggregn stigit i land och gjort oss fria från mörkbruna tullsnokars händer, vandrade vi inåt sta-

den, först att söka oss ett hôtel och derpå att drifva omkring temmeligen planlöst med en oduglig dragoman till vägledare, hvilken i hast anskaffades af våra danska vänner och följeslagare, „för att han erbjöd sig genast med efterhängsenhet.“ Men det misstaget fingo vi betala, ej blott med mera pengar än det lönade sig, utan med förtreten att sex timmar å rad flanera i smutsen från ena ändan af staden till den andra, utan att få reda på någon af dess märkvärdigheter med någorlunda klarhet. Först sedan vi lyckligen ersatt den okunnige ciceronen med en bättre och lemnat den förre på gatan i sällskap med herrelösa hundar, som lågo i klungor af tjugu och trettio kringspridda öfverallt så man stupade öfver de jemmerliga kräken, — först då fingo vi ersättning för vår möda. I en af regnet uppblött smuts, som gick fotvandrarene öfver vristen, fordrades det ett visst mod att trafva på rastlöst. Men lyckligtvis klarnade himmeln småningom och med detsamma ljusnade äfven vårt öde. Först besågos moskéerna.

Vi stodo vid *Aja Sofia* med sin dôme pekande mot himlen och så att säga sin honnörsvakt af fyra hvita minareter i artistiskt utfördt arbete. När vi inträdde i vestibylen, måste enhvar af oss först iföras de stora filttofflorna, hvarförutan ens fötter ej få beträda någon Moskés golf: — detta med rätta, då ju golfvet är belagdt med dyrbara mattor. — När då denna ceremoni var uppfylld fingo vi insticka genom en öppnad springa hufvud och småningom hela figuren mellan ett tungt draperi, som straxt igen föll ner bakom oss som en ridå.

Man känner och vet att Sofiamoskén ursprungligen varit kristen kyrka, änskönt den nu är noga *rensad* från alla kristna symboler och bilder. Det lär vara bevisadt att man tagit materialier till kyrkans uppbyggande från de kostbara spillrorna af Dianatemplet i Ephesus och äfven af Baalbeks sköna tempel, — mästerverk, som föllo långsamt ihop till ruiner när kristendomen gjorde sitt inträde i verlden. Och här står man inom ett af de största rum som någonstädes finnes för den Allsmägtiges dyrkan och känner sig mäktigt gripen när man, från Sofia-moskens medelpunkt, lyfter hufvudet opp mot mitteldômens ofantliga höjd, som påminner om himlahvalfvets luftiga regioner och gör samma intryck af högtidligt majestät. Dagern faller från denna svindlande höjd med underbart sköna ljusreflexer öfver guldmosaiken kring kyrkans tak och väggar; de bryta sig i alla prismans färger mot kronornas och lampornas kristaller, de öfverstråla ett utsökt snideri på arabeskerna, som slingra sig kring läktare och kolonnader, de förläna ett nästan öfverjordiskt skimmer åt hela denna storartade interiör.

Som vi nyss anmärkt har härifrån noga aflägsnats allt, som talade om kristen kult; de helgonbilder, som icke blifvit nedbrutna äro öfverstrukna med kalk och pyts; fyra stora grupper af gyllene cherubhufvuden på breda vingar, hvilka ursprungligen prydde kyrkans centerparti, ega visserligen ännu qvar de förgyllda vingarne, men nu utgöra de blott ett sorts staffage åt stora solar, maskerande cherubernas ansigten. Sultanens namnskiffer prunkar främst på

en medaljong i de fyra gruppernas midt i stället för den fordna englaskaran.

På högaltarets plats befinner sig en röd marmorplatta lagd på golfvet: — den bör utvisa väderstrecket hvartåt Mekka ligger. Men då östern råkar vara något mera på sidan, står *kubbla'n* (nischen der bönen förrättas) på sned, — och på sned äro likaså de dyrbara mattor dragne, hvilka gå fram till kubbla'n.

Moskéns läktare, löpande rundt omkring densamma, uppbäras af pelare af porphyr, sköna gröna granitpilastrar, hvita marmorkolonner i rikt skulpturarbete; Sultanen har sin läktare för sig, en stor tribun med egen ingång, dit han kommer direkt från seraljen. Utarbetad på det finaste, mest artistiska sätt är den, med sin skulpterade spetsväfnad, ett sant mästerverk. Här förrättar „Guds skugga på jorden“ sin bön utan att nedstiga på mattorna, der andra dödliga, hans trosförvandter, under högljudt mummel kasta sig framstupa och beröra golfvet med panna och läppar.

Sultan Ahmeds moské är i mitt tycke lik en förtjusande *potiche,* ty väggarne innantill äro af vackraste blått och hvitt faïans; omkring moskén höja sig sex minareter, lätta, smärta, snöhvita och garnerade med marmor guipyr liksom minareterna kring Aja Sofia.

Man kan ej se någonting smakfullare, någonting kokettare än detta blå och hvita bönehus på sin upphöjda plats, der det tyckes stå snarare som en inbjudning till dans än till allvarliga andaktsöfningar med fasta och botgöring. Man tänker här ovilkor-

ligen på paradisets *Houri'er* med förfriskningar i hand åt de rättrogne.

En annan originel moské är ock *Bayezid;* ja, den gör äfven nytta som bazar och — dufslag. — Man ser nemligen der köpare och säljare idka handel och vandel såsom på marknader vid disker och stånd, och kring moskéens kolonner, i nischerna fulla af ornament, högt upp under kupolen häcka dufvor i tusental. De flaxa som en molnsky inom den stora moskéens murar, der deras vingslag susa öfver den menskliga besökarens hufvud på ett förtroligt sätt. *Seraskiers* torn, *Suleimanieh* med dômen lik en stålkask glänsande i solen, sultaninnan *Validés* moské — hvem kan uppräkna alla dessa praktverk uppförda af islams trogna bekännare, som bringat de största offer för all denna herrlighet. Sedda mot fonden af himmelens klara blå förekomma de som granna „fata morgana“ i österlandets genomskinliga luftkrets, och Bosphorens spegelyta återger bilderna, dock endast som flygtiga inbillningsfoster, nu tydliga, nu försvinnande såsnart böljan blir upprörd. Huru beundransvärdt skön är ej denna sida af Konstantinopel! Men staden eger äfven andra, mindre omtalta, ehuru ganska betydliga delar, hvilkas orenlighet och förfall äro fast otroliga och kunna fortlefva utan ändring af förhållanden evinnerligen, under mohamedanska styrelsen.

Den gamla liknelsen kan på Konstantinopel tillämpas: här ha vi bilden af en påfågel, som i stadsdelarne utmed Bosphoren stolt utbreder sin lysande stjert och i de turkiska qvarteren (in i staden) gömmer sina fula fötter. Der ser det ut som om sjelfva

polisen handlade i öfverensstämmelse med tron på ett oundvikligt öde; den ingriper aldrig för att rödja gatorna från de förfärliga smutshögarne eller vilsefarande, utsvultna, skabbiga hundarne, som ligga i vägen för ekipager och fotvandrare och som fördrifva tiden med tjut och slagsmål inbördes. Synbarligen lefva kräken i den ostörda öfvertygelsen, att de äro herrar på täppan utan skyldighet att vika undan för eho det vara må.

Icke det allra minsta mått och steg från ordningsmaktens sida vidtages för att göra slut ens på den eländigaste af dessa halta och lama stackare, mera fulla af sår än Lazarus; de få i ro taga sin orientaliska *kief* midt på gatan, utsträckta i hela sin längd eller hopkurrade inuti smutshögarne. Att göra hoppet från detta elände tillbaka till *Aja Sophia* är ju visserligen ett kort steg, „du sublime au ridcule“ omvändt: — men då vi nu se sista Rhamadan-natten nalkas, måste man fira densamma i *Bysanz's* ryktbara moské. Så tänkte vi och våra danska reskamrater och kostade på oss hela två *medjidié* person (ungefär 10 fm) för att se den högtidliga ceremonin från en läktare. Moskéen stod upplyst af lampor i hela sin ofantliga omkrets. De hängde i hundratusental såsom guirlander mellan kolonnerna, kring läktare och ända upp i dômen, alla kristallkronor och kandelabrar voro tända; — men man begagnar här oljelampor, och gasen och det elektriska ljuset hafva så skämt bort numera våra europeiska ögon att ekläreringen i Aja Sophia syntes oss dunkel emot hvad vi hade väntat. — Solarne, stjernorna och halfmånarne, i myckenhet an-

bragta öfverallt, bländade oss icke särdeles, ty många af lamporna, som bildade dessa dekorationer, brunno ettdera ej alls eller ock helt sömnigt.

Äfven saknade vi här kyrkomusik — d. v. s. orgel, instrumentalmusik, inöfvad korsång. De rättrognes skärande toner liknade ett vrålande mer än en sång, och, beröfvad allt accompagnement, var denna sång föga behaglig för våra „gjaour" öron. Djup andakt tycktes dock råda bland dessa bedjande. Uppsträckta som automater i långa rader på golfvets dyrbara mattor gjorde de sin bön efter kommando; än slogo de på en gång pannorna i golfvet, än uppstego de, höjde armarne mot taket, gjorde bugningar till höger och venster och utsötte gudeliga läten, föga mera harmoniska än vanligt rent hundtjut.

Icke öfver höfvan uppbygde smögo vi oss ut, såsom vi smugit oss in, genom moskéens mörka korridorer, der väktare uppbära „bakschich" till profetens ära.

Icke heller nu hade vi sett skymten af några qvinliga väsenden. Deras närvaro anses ej anständig i Guds hus och osäkert är om man bibringar dessa stackars puppor något gudsbegrepp alls. Till hvad skulle de heller behöfva det, då de endast äro skapade för mannens skuld och icke anses ha själ?

En åkning uti vagn öfver Konstantinopels gator och publika platser i Rhamadan-nätterna är ett praktfullt och fantastiskt skådespel; — nu göra Sultanens undersåter sig lifvet gladt, sedan de, under dagens lopp, försakat mat och dryck för att ställa sig på god

fot med Allah och hans tjenstemän, — igenkänneliga på turbanens heliga gröna färg.

Sedan vi gjort besöken i de moskéer, som mest intresserade oss — det hundratal Konstantinopel eger kunde vi naturligtvis ej genomgå — kom turen till palatsen. Vi förfrågade oss hos ryska ambassaden om bästa sättet att gå tillväga och underrättades en dag af en artig ung ambassadsekreter, att ett utmärkt tillfälle yppade sig för oss att få bese Gamla Seraljen, Sultanens skattkammare, Dolma Badge, Beglerbey m. fl. palatser, dit tillträdet blott erhålles genom protektion. Nu hade för detta ryske krigsministern, grefve Miljutin begärt och erhållit tillståndet och h. exc. lät benäget säga oss att vi fingo följa i hans kölvatten.

Punktligt och med största fröjd inställde vi oss med vår danska vän fru Sörensen på platsen utanför ryska ambassadens hôtel vid utsatt timme, presenterades för den gamle artige ex-ministern, som, när han hörde mitt namn, sade mig att han mycket väl kände och värderade mina två bröder, och sedan vi skakat hand med hvarandra satte hela sällskapet sig upp i vagnar och det bar af till Seraljens udde.

Anlända till Sultanens palats sändes derifrån en af dennes adjutanter, som gjorde les honneur för främlingarne. Först fördes vi att bese skattkammarens salar i flera våningar. Ho kan uppräkna alla de dyrbarheter der förvaras: — vapen, guld- och silfverkäril af skönt arbete, schabraker och hästmunderingar, som tillhört en rad af sultaner, hvilka tyckes ha velat öfverbjuda hvarandra i rikedom och prakt, smycken,

i synnerhet höga aigretter gnistrande af juveler, som prydt Padischornas turbaner, slipade ädla stenar, oslipade dito af kolossal storlek (bland dessa en smaragd stor som ett strutsägg), stora skålar fulla af äkta perlor, rubiner, topaser m. m. De präktiga damascerade sablarne, dolkarne, yataganerne med handtag och skaft af ofantligt konstvärde voro i mitt tycke mera intresseväckande än juvelsmyckena; jag upptäckte bland dessa ej någon enda sten af den storlek som *Sancy*, t. ex. — den historiska diamanten, hvilken egdes nyligen af familjen Demidoff och som jag sett gnistra på en skön och ädel finskas panna. Mera hastigt genomgicks Biblioteket och sanningen att säga vet jag ej mycket om de skatter det innehåller; enligt påstående skulle der dock förvaras manuskript af ett omätligt värde; jag tror blindt denna uppgift, då jag ju i alla fall ej ser minsta möjlighet att kunna kontrollera dess sanfärdighet. Gamla seraljen består af flere olika kiosker, — väl ej underbarare i prakt än hvad jag sett i den vägen förut i orienten och man bör ej förblanda den turkiska stylen med den arabiska, ty den féelika mohriska arkitekturens luftiga skönhet såg jag ej här. Några af gamla seraljens paviljonger bebos ännu af hustrur och slafvinnor, som egts af nuvarande sultanens företrädare.

Dessa stackars varelser förvaras, ack! numera blott såsom aflagda, urmodiga lyxartiklar, utan minsta värde. Långa, sköna gallerier, dit ögat redan får kasta några sparsamma blickar, låter en förstå att de vackra foglarne, som hållits här instängda, ettdera flu-

git ur buren eller bevakas slappare, emedan färgerna på deras vingar förbleknat.

Till vår stora otur hade det börjat blåsa temmeligen starkt under det vi genomgingo ofvanbeskrifna salar, och när nu sultanens förgyllda kaïk skulle beställas för att ro hela sällskapet öfver till *Beglerbey palatset* på andra stranden, hade grefve Miljutin förlorat lusten att gifva sig ut på det gungande elementet. — Det ventilerades hit och dit; vi inträdde i en af gamla seraljens praktfulla salar och slogo oss ned här en stund för att öfverlägga. Troligen för att låta vågskålen luta åt den gamla excellensens håll bedyrade ambassadsekreterarne att det märkvärdigaste, som fanns att bese i Beglerbeypalatset, var en lefvande tiger, en best, som i Indien ätit upp mycket folk. — Adjutanten Omer Muzzaffer Bey, vår turkiske ledsagare, afrådde äfven från att utsätta ett så här fint sällskap för de falska böljornas lek. Svart kaffe serverades oss emedlertid i koppar så små som äggskal, men de voro af renaste guld, inlagdt med diamanter och sylt på rosenblad, en delikatess för både gom och näsa, utgjorde „le bouquet“ af trakteringen. — Den bestods, som vi hörde, på Sultanens bekostnad, men höjden af artighet hade varit att be gästerna sticka kaffekopparne i fickan sedan de voro tömda. — Dock detta hörde troligen ej till gästfrihetens lagar ens när värden heter *Abdul Hamid* och bär titeln „Guds skugga på jorden!“

Blåsten tilltog under allt detta och nöjet att gunga i Sultans förgyllda kaïk måste uppgifvas.

Nåja, det hviskades oss fruntimmer såsom tröst att det lär vara ett dyrt nöje, ty för att tillfredsställa kaïkens tolf roddare måste „bakschich“ utdelas i ganska stor skala.

Besök till Yldiz-kiosken, Sultanens nuvarande bostad, sattes ej i fråga af grefve Miljutin, som antagligen ej brydde sig om att begära audiens hos majestätet. Den gamle herren hade allaredan tröttnat under våra vandringar och nu fingo vi fruntimmer på egen hand, beledsagade af adjutanten Omer Muzzaffer Bey — en artig kavaljer, som ingenting tycktes ha emot obeslöjade fruntimmer — bege oss till det mest förtjusande af Konstantinopels palatser: det hvita marmorslottet *Dolma Badjie.* Det är sultanen Abdul Medjid, som uppfört alldeles invid Bosphorens svall detta konstverk, den herrligase af alla kapriser, hvarmed en sjelfherrskare sökt förströ sin ledsnad och sysslolöshet. En skön österländsk bostad, sväfvar Dolma Badjie, fint, graciöst och nästan luftigt som en „midsommarnattsdröm“ mellan den blåa himlen och det lika båa vattnet; öfver marmorn faller slagskuggan af höga cypressers täta grupper stående i bakgrunden och utmed Bosphoren löper ett genombrutet, mejsladt stakett, likaledes af hvit marmor. Och hela detta trollska féepalats står nu obebodt. Der lär förut ha hållits i fängsligt förvar den från thronen störtade *Murad*, — men han lär senare blifvit förflyttad annorstädes, enligt sägen. Någonting bestämdt får man aldrig veta om de stackare, som blifvit offer för palatsrevolutioner i detta land.

I alla fall ville vi gerna se den nu regerande sultanen och förskaffade oss för detta ändamål tillträde och platser i en paviljong midt emot Moskéen, (jag vet ej dess namn) der Abdul Hamid skulle förrätta om fredagen sin bön, såsom hans sed bjuder. Det blef ett ganska storartadt skådespel till följd af de truppmassor, som sammandrogos för att bilda kyrkoparaden. Kavalleriregementen med olika uniformer och ridande på sköna arabiska hästar, infanteri med det temligen paltiga skicket af *baschi bozuks,* manskap uppgående minst till 35,000 soldater stodo uppställda och hajer af glänsande ryttare saluterade under folkmassans hurrarop när en vagn, efterföljd af många andra, banade sig väg genom hopen. I den främsta öppna vagnen, förespänd med utsökt vackra snöhvita hästar, körda af guldgalonerade kuskar, satt en civilt klädd medelålders man med stela, dystra drag, som ej upplystes af det allra minsta leende uttryck, när det mörka ansigtet vände sig emot den hurrande folkskocken. Midt emot honom intogs platsen af en fetlagd herre med bröstet så fullt af dekorationer, att knappt en smula af rocken syntes: — det var hjelten från Plewna, Osman Pascha, — vida mer sympatisk företeelse som helsade vänligt till höger och venster, än hans krönta vis-à-vis med de rynkade ögonbrynen. Tåget stannade vid Moskéen. En svärm af hufvuden med fezer, derifrån höga plymer vajade och juvelagraffer glänste, böljade likt vågor som straxt slå samman där ett väldigt skepp gått fram, i det de trängde sig genom moskéens dörr, hvari alla storheterna försvunno för en fjerdedels timme eller så. An-

dakten förrättades och jag kom i tysthet ihåg en skämtsam poets beskrifning om en dylik officiel bönestund:

„Vår Herre sjelf kunde den bönen ej höra, Förthy den var utan båd' tankar och ord!“

Vid utgången ur moskéen nytt skyldrande med gevär, nya hurrarop! Majestätet med sin långa kometsvans begaf sig till moskéen N:o 2, gjorde äfven der en komplimang för Allah och återvände ridande till sitt palats i öfverväldigande glans och herrlighet.

En utflygt, der det som förbländade ögat var naturskönhet, icke maktens glitter, gjorde vi en dag i talrikt, älskvärdt sällskap. Det var en färd utgående från Galatabron och framglidande öfver Bosphoren ända till dennas utmynnande i Svarta hafvet. — Danske konsulns familj, vänner till våra danska reskamrater, hade inbjudit oss alla på frukost till *paradiset* — inte mer och inte mindre! Så kallas nemligen en af de oförlikneligt sköna höjderna, som slutta ned, fullspäckade af villor, omkransade med täta slingerväxter, ända till vattnets djupa rand. Mellan dessa leende och graciösa lustslott resa sig de båda fästena i ruiner, *Roumeli Hissar* och *Anadoli Hissar,* på hvardera Bosphorstranden, der de stå liksom stränga väktare för att hålla styr på ungdom och skönhet omkring dem. I flere kilometer buktar sig det blåa vattenbandet och stänker sitt skum öfver stränder, der hvarenda tum är prydd med palatser, terrasser och blombekransade tornspiror och kolonader. Sedan vår lilla ångare ett par timmar gungat mellan dessa stränder (anlöpande i zigzag de många bryggorna än

på Europas än på Asiens sida) och gifvit oss nöjet att se det myllrande lifvet af villainnevånarne och gästerna kring kaféer och restauranter med gröna *pergola's* (löfberceauer) aflemnades vi slutligen nära målet för vår färd. Sällskapet begynte nu fotvandringen uppför en höjd, som gick i stigning en god halftimme och kostade på benen, men den smala vägen skuggades af söderns vackraste trädslag i full blom, af mörka cypresser, höga kaktusplantor och kolossala cykomorer. Deremellan stucko alltjemt mellan grönskan fram herrliga flikar af Bosphorens blåa bälte, hvarpå våra blickar hvilade så hänryckta, att vi glömde tröttheten och vedermödan af en vandring i vårt anletes svett, som annars känts icke så litet påkostande.

Ändteligen nådde äfven de sista i tåget bergets högsta topp och vi slogo oss behagligt ned på en rymlig plattform eller terrass full af stolar och bord och skuggad af så jättelika träd, att ej en solstråle fick tränga genom de breda bladen och steka det trötta sällskapet.

Huru svalt här uppe i höjden, hur ljuflig luften, och hvilket panorama utbredde sig ej här för vår blick! Heltvisst var det ett af de skönaste, som finnes i verlden! Vi kunde se Konstantinopels tornspiror och minareter sticka upp i bakgrunden, se det hvimlande lifvet af fartygen med mäster och flaggor, små kaïker och båtar i hundratal på Bosphoren och mot norr vidgade vattnet sig och öppnade utsigten öfver *Svarta Hafvet,* från hvars mörka, stormiga vågor flere ångare

arbetade sig in i det solglittrande, lugnare vattnet, blott rördt af delfinernas hopp och språng.

Under gästernas förtjusta contemplationer och små utflygter till höger och venster för att från alla sidor fråssa af denna naturskönhet hade våra älskvärda värdinnor — mor och dotter — uppdukat ett lika aptitligt som idylliskt matbord. — Bordduken var af stora banan- och akantusblad, fat och tallrikar äfvenledes af blad, konstrikt sammanflätade, och härpå lågo hvarjehanda goda saker upplagda, som smakade alldeles förträffligt lustvandrare, hvilkas aptit var ganska frisk efter sjöfärden och promenaden. — Nektar att släcka törsten med felades ej heller och desserten sedan! Hvilka bigaråer, aprikoser, oranger, bananer, smultron, mandariner och andra delikata frukter, saftiga och söta som de framalstras af söderns sol, skänkte ej njutning åt både smak och lukt!

Älskvärd gästfrihet, hjertlig vänkrets med intressant samtal, späckadt af roliga infall och muntert skämt — dessa andliga kryddor förhöjde den poetiska måltidens behag. Och denna dag tillbringad i *Paradiset* är ett af de sista oförgätliga minnen, som de båda finskorna bibehållit af sina lustvandringar i Orienten.

Följande dag lemnade vi Konstantinopel, ej mera gungande på blåa böljor, utan inneslutna i en jernvägskupé. Nu bar det af på den nya jernbanan till Wien öfver Balkans snöiga bergstoppar.

Dessa Balkanstater, dem de sednare decenniernas blodiga krig gjort så kända, öfverforo vi med särskildt intresse. Bulgarien med sin af många intriger

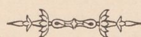
och ständig strid upprörda jord har äfven jag omfattat med tankar af bäfvande oro, och nyfikenheten växte ju mer vi närmade oss *Sophia,* — der vi dock ej stannade länge till min ledsnad. — Det hade varit särdeles roligt för mig att närmare beskåda flere af dessa orter — *Tirnowo, Eski-Djuma* och andra, der någon, som står mig mycket nära, lefvat och verkat under säregna omständigheter och på ett sätt, som gjort hans namn här aktadt och ihågkommet.

Hur vaken öfverfor ej min blick de bekanta slagfälten vid *Pirot, Trn, Sliwnitza,* hvarest Bulgariens unge furste Alexander, förgudad af sitt folk och sin armé, förvärfvade sig oförvissneliga hjeltelagrar!

Under en färd genom natt och dag, — ty vi längtade hem efter att ha mottagit derifrån ett smärtsamt sorgebudskap — nådde vi en herrlig junidag *Mälarens* stränder och anslogos af Stockholms outsägligt sköna läge, föga gifvande efter för Konstantinopels, hvilket så nyss beundrades af oss. — Uppe på *Mosebacken* frestades vi till jemförelser, som icke ställde den nordiska skönheten alltför långt efter sin stolta orientaliska medtäflarinna. Det var en mild aftonstund, då solen sjönk ner i Mälarvågen och himlens blåa fäste kastade förtrollande dagrar öfver de glittrande vattnen, öfver holmarne, hvarpå Sveriges hufvudstad är byggd. Vi emottogo detta vårt sista tjusande intryck från främmande land med varmt hjerta.

Snart helsade vårt öga med rörelse det egna fosterlandets vackra vikar och sund och när

spetsarne af Helsingfors' kyrktorn började afteckna sig mot horizonten, klappade hjertat af stolthet och fröjd att finna äfven vår hufvudstad intaga ett framstående rum bland de skönt belägnas skara.

Rättelser till „Två finskors lustvandringar“ II.

Kap. 1. Sid. 1 rad 1 uppifrån står: 1890; — läs: 1889.
Sid. 19 rad 27 uppifrån står: Minerva; — läs: Athene.
Sid. 21 rad 19 uppifrån står: de smärta kolonnerna; — läs det smärta cutablementet,
Sid. 22 rad 27 uppifrån står: Phnyx; — läs: Pnyx.
Samma sida rad 4 nerifrån står: fris; — läs: arkitrav.
Sid. 23, rad 11 nedifrån står: Gorgos; — läs: Giorgias.

Kap. 2. Sid. 36, rad 2 nedifrån står: ksapareförmåga; — läs: skapareförmåga.
Sid. 57, rad 11 uppifrån står: Twefik; — läs: Tewfik.

Kap. 4. Sid. 68, rad 8 uppifrån står: morgonstundon; — läs: morgonstunden.

Innehåll.

Kap. 1.

Kap. 2.

Kap. 3.

Kap. 4.

Kap. 5.

Kap. 6.

Kap. 7.

Kap. 8.

